

ТЕОКРІТ

• ІДИЛІЇ •
• ЕПІГРАМИ •

в перекладі
Андрія Цісика

ТЕОКРІТ

ІДИЛІЇ

•

ЕПІГРАМИ

Переклав з давньогрецької
Андрій Цісик

Львів
Видавництво «Апріорі»
2020

УДК 821.124'01-7
Т 33

Серія «Бібліотека античної літератури»
започаткована 2007 р.

Теокріт.
Т 33 Ідилії. Епіграми / Теокріт : пер. з давньогрецької Андрій Цісик. – Львів : Апріорі, 2020. – 184 с.

ISBN 978-617-629-548-8

Теокріт (бл. 310 р. – бл. 240 р. до Р.Х.) – один із найславетніших ліриків Давньої Греції доби раннього еллінізму, основоположник жанру ідилії. У його поезіях тонко й правдиво відображено життя простих людей, передусім пастухів, їхні почуття, переживання, які дивовижно гармонізують з природою. Чари музики, краса природи, принади кохання – домінантні теми ідилій та епіграм Теокріта, талановитого майстра поетичної мініатюри.

Увесь творчий доробок Теокріта вперше в Україні виходить окремим виданням.

Переклад зроблено за такими виданнями:

1. Theokrits Idyllen. Mit deutcher Erklärung von Ad. Th. Hermann Fritzsche. – Zweite und bearbeitete Aufgabe. – Leipzig: Druck und Verlag von B.G.Teubner, 1869.
2. Bucoliques Grecs. – Tom I-II. Théoctite. Text etabli et traduit par Ph. E. Legrand – Paris: Société d'édition «Les belles letters», 1925.
3. Theocritus / Edited with Commentary and Translation be A.S.F. Gow – Vol. 1-2. – Cambridge: University Press, 1950.

ISBN 978-617-629-548-8

ПОЕТИЧНИЙ СВІТ ІДИЛІЙ ТЕОКРІТА

Теокріт — один із тих античних поетів, про чиє життя немає ані спогадів його сучасників, ані свідчень представників пізніших поколінь античності. Про поета дізнаємося лише з його власних творів — ідилій. Вважають, що Теокріт народився приблизно 315 року до Р. Х., а помер близько 260 року, тобто у віці 55–60 років. Так, в ідилії XXX він говорить про свою вже помітну сивину, а римський поет I ст. Стацій називає Теокріта «старим сицилійцем» (Siculus senex). У творах поет також вказує на місце свого народження — Сицилію, коли в ідилії XI називає кіклопа Поліфема «нашим земляком», адже антична традиція пов'язувала Сицилію з місцем перебування міфічних кіклопів, зокрема кіклопа Поліфема. Сиракузи, головне місто Сицилії, Теокріт позначає в ідилії XXVIII як «наше місто». Поет звертається у ній до прядки — його подарунка дружині друга та земляка, сицилійця Нікія, і зазначає, що вона «з рідної землі», себто зі Сицилії. Теокріт також згадує історію заснування Сиракуз і з любов'ю й гордістю говорить про це місто:

...прядко, з землі нашої вийшла ти –
Рідне місто колись нам заснував Архій, ефірський муж, —
Трінакрії оплот, славу землі, царство кріпких мужів.

Любові до рідної землі сповнена й ідилія XVI, в якій поет прославляє правителя Сиракуз Гієрона Другого. Збереглася й епіграма, яку приписують Теокрітові і в якій ідеться про його походження:

З Хіосу – інший був, я ж, Теокріт, який написав це, –
Був же насправді одним із сиракузьких мужів,
Сином я був Праксагора й достойної жінки – Філіни.
Музи чужої собі жодної не привласнив.

Теокріт, очевидно, не отримав від Гієрона тієї підтримки, на яку очікував. Тому в пошуках кращого мецената він подорожував Єгиптом, де тоді правителем був Птолемей Філадельф. Поет побував на острові Кос, про який з пошаною згадує в поетичному посланні до Птолемея (XVII), де зустрів надійних друзів і заступників (VII). Є також свідчення про те, що на острові він познайомився з видатними поетами, зокрема з Філетом та Асклепіадом Самоським. Очевидно, саме тут Теокріт відбувся як поет «малих форм» і не став прихильником великих поем, про які він так критично відгукувався:

Бо не люблю я того, хто будівлю таку вже високу
Зводить, мов Оромедонт, і жаль мені Муз пташеняток
Тих, які пнуться співцеві з Хіосу рівними стати, –
Кукання в них, а не пісня солодкоголоса виходить!
(VII)

Мандрував поет і грецьким Середземномор'ям, зокрема Південною Італією (тут часто відбувається дія у його творах), у Мілеті він відвідував лікаря Нікія, свого друга і земляка. Якийсь час Теокріт проживав в Александрії, столиці царства Птолемеїв, – чимало подробиць зі столичного життя він описав в ідилії XV. Мабуть, саме тут він познайомився з видатним поетом Каллімахом та іншими митцями, які гуртувалися навколо Александрійської бібліотеки або мали стосунок до двору Птолемеїв. Самого ж Птолемея Філадельфа Теокріт возвеличує як правителя і «прихильника Муз»:

Для вільних — найкращий владика.
Мудрий, приємний, великий прихильник Муз та Ерота,
Знає всіх тих, які люблять його, та й недругів знає.
Щедро дає багатьом, прохачеві рідко відмовить, —
Як і личить цареві...

(XIV)

Похвала Птолемею звучить і в ідилії XV:

Дуже багато зробив корисного ти, Птолемею,
З часу, як небожитель — твій батько, — вже й перехожих
Жодний не кривдить зловмисник, як то бувало в Єгипті:
Вдарити міг, обдурити, пожартувати погано —
Схильними всі тут були до злого й негідного діла.

В алегоричній формі поет відзначає, що Птолемей гідно оцінив його творчість:

...а йому відповів я:
«Любий Лікіде, багато чого подібного німфи
Теж і мене навчили, коли я в горах пастушив,
Слава про мене дійшла до трону Зевса самого».

(VII)

У цій ідилії Теокріт визначає свою «пастушу» поезію як найкращий творчий доробок.

З усієї поетичної творчості Теокріта до нашого часу збереглася лише збірка віршів, яку уклали, очевидно, граматик Артемідор та його син Феон у I ст. до Р. Х. До неї увійшли 30 ідилій та 26 епіграм, а сучасні вчені додають до них ще один фрагмент і два невеликі вірші. Останню епіграму збірки Артемідора, як вважають, написав сам укладач, що засвідчує її зміст:

Музи пастуші, були ви раніш поодинці, тепер же
Будете в домі однім, станете стадом одним.

Але і в цій збірці не всі твори збереглись повністю. На думку вчених, втрачені дванадцять рядків ідилії VIII, кілька рядків ідилії XXII, кінець ідилії XXIV і початкові рядки ідилії XXV. Дослідники творчості Теокріта вважають неавтентичними дев'ять з його ідилій (VIII, IX, XIX, XX, XXI, XXIII, XXV, XXVI, XXVII) та низку епіграм (II, III, IV, V, VI, VIII, IX, XI, XIV, XV, XVIII, XIX, XXII, XXIII, XXIV, XXV). Відомий французький дослідник творчості Теокріта Ф. Леґран навіть виділив ці твори в окремий том свого видання спадщини античного поета.

Збірка Артемідора — тільки частина поетичної творчості Теокріта. У візантійській енциклопедії IX ст. — словнику (книзі) «Суди» — зазначено, що Теокріт писав також гімни, трени, героїди, елегії, ямби та інші твори (всього 9 назв).

Ідилія (грец. eidýllion — «образок» від eídos — «вид», «образ») — це невелика поетична форма — від восьми до більш ніж ста поетичних рядків, складених переважно гекзаметром. Слово «ідилія» як літературний термін/жанр уперше з'явилось у схоліях (грец. schólion — «замітка, пояснення»), які давали античні коментатори рукописів пізньої античності та візантійського періоду. Схолії до творів Теокріта виникають тільки у візантійський період. Їх уперше зібрав і видав 1914 року німецький учений Карл Вендель. «Ідиліями», згідно з довголітньою традицією, прийнято позначати всі 30 поетичних творів Теокріта, які увійшли до збірки Артемідора. Ідилію можна розглядати як «образок із життя» реального й уявного, зокрема міфічної давнини, оскільки в ідиліях Теокріта бачимо і реальних персонажів — пастухів, женців, рибалок, жителів грецького Середземномор'я, сучасників поета, і персонажів міфічної давнини — Геракла, Кастора, Полідевка, Аміка, Пентея та інших.

Набагато раніше ніж поняття «ідилія» з'явилося слово «буколіка» (bukoliké odé — «пастуша пісня»), яке також як жанровий різновид чітко означується у творчій практиці Теокріта. «Канонічними» буколіками є I, V, VI, VII, VIII, IX ідилії. Окрему групу становлять ті ідилії-буколіки Теокріта, де герої співають любовні пісні про життя пастухів, адресуючи їх коханим, які нагадують своєрідні серенади (III, XI). Буколіками є також ідилії, в яких пастухи не співають пісень (IV, XX і XXVII).

Усі буколіки об'єднує не тільки тематичний, пастуший, елемент, але й образотворчий, який має назву мімічний. Мімами (від грец. mimos — «наслідування») у Давній Греції називались невеликі драматичні сценки, в яких один або два актори-міми без масок зображали якусь побутову сценку. У такій сценці актори стояли на місці, на відміну від комедійних сцен, а реалістичність зображуваного досягали передовсім завдяки «соковитій» мові, яка передавала не лише якісь події чи обставини, але й характеризувала самих персонажів. Героями мімів зазвичай були прості містяни — люди звичайних професій. Мімічне мистецтво зародилось на батьківщині Теокріта — Сицилії, його зачинателем вважають поета V ст. до Р. Х. Софрона з Сиракуз. До нашого часу дійшли тільки незначні фрагменти текстів таких мімів, але в III ст. до Р. Х. виникає суто літературний мім — саме у творах Теокріта та його сучасника Герода (Геронда). Міми (міміямби) Герода тематично ближчі до мімів Софрона, оскільки їхніми персонажами є тільки містяни і представники таких професій, як-от: вчитель, швець, недбайливий учень, мати учня та інші.

У Теокріта є три мімічні ідилії — драматичні сценки, героями яких є також міські жителі: дівчина Сімайта, яку обманув коханий (II), дві жительки Александрії (XV) і двоє молодих чоловіків, очевидно, вояків-найманців (XIV). Але Теокріт уперше героями мімічних сценок робить селян: пастухів (I, III–IX, XI, XX, XXVII), женців (X), рибалок (XXI). Показова в цьому плані ідилія VI: у ній пастушок Дафніс у пастушо-пісенному змаганні бере на себе роль якогось персонажа, що звертається до кіклопа Поліфема зі своїми заувагами, а другий учасник змагання — Дамойт — виступає в ролі Поліфема. Усі діалоги чи пісні героїв сільських ідилій — це короткі чи більш розгорнуті мімічні сценки, в яких вдало відтворено мову, психологію і спосіб поведінки різних соціальних прототипів. Навіть кіклоп Поліфем цілком «професійно» грає роль звичайного вівчаря, який до нестями закохався в морську німфу Галатею та готовий заради неї позбутись навіть свого єдиного ока (XI).

Оригінальним різновидом ідилій є епілії (грец. epillion — «малий епос») — ідилії XIII, XXII, XXIV, XXV, XXVI, де описано

пригоди та подвиги відомих міфічних героїв (Геракла, братів Діоскурів — Кастора і Полідевка, Пентея, царя Фів). До них можна віднести і невеличкий жартівливий вірш про Ерота, якого покусали бджоли (XIX). Ідилія XVIII — епіталамій (грец. epithalámios hýmnos — «весільний гімн») — весільна пісня на честь шлюбу царя Спарти Менелая та Єлени. Деякі вчені вважають ідилію XXII гімном до Діоскурів. Ще дві ідилії (XVI і XVII) — це енкомії (грец. enkómion épos — «похвальне слово») правителю Сицилії Гієрону та правителю Єгипту Птолемею Філадельфу.

Талант і поетична інтуїція автора буколік надихнули його на творення художнього світу з життя пастухів передусім тому, що талановитого митця привабили дві найважливіші частини його майбутніх «образків» — чудова природа Південної Італії та рідної Сицилії і пісенно-поетична творчість пастухів, зокрема їхні буколічні змагання.

Природа в буколіках Теокріта — не лише просторове оточення персонажів: вона — частина їхнього внутрішнього світу, предмет почуттєво-естетичного сприйняття та переживання, що суттєво охудожнює поетичну картину твору, поєднує реальний та ідеальний світ. В ідилії V, де найбільш реалістично і без прикрас відтворено суперечки та пісенно-пастуші змагання двох пастухів, природа увиразнює не лише їхні почуття, але й поведінку:

Лакон

Та зачекай, не горить. Нам співати приємніше буде,
Сівши он у гайку, де дикі маслини розлогі.
Там джерело прохолодне, трава така шовковиста,
Листя м'яке, щоб присісти, дзвенять там невтомно цикади.

Комат

Ні, не піду я звідсіль. Отут і дуби, й кипариси,
Тут біля вуликів бджоли гудуть — так мило їх чути,
Тут прохолодні два джерела, тут пташки щебетливі,
Тінь тут розлога така, що кращої годі й шукати,
Тут і висока сосна розпорошує запахи хвойні.

Естетичне відчуття та переживання природи не лише облагороджує загальне тло художньої картини і засвідчує багатовимірність духовного світу цих пастухів, які змалечку занурені у міфологічне переживання природи, частиною якої для них є німфи рослинного та озерно-річкового топосу. Ці відчуття і переживання стають для них одним із джерел пісенно-поетичної творчості. Світ пастухів, їхнє життя близькі поетичній натурі самого Теокріта, і саме в цьому світі він знаходить ґрунт для реалізації своїх творчих інтенцій.

На тлі природи й відбуваються буколічні змагання персонажів Теокріта. Очевидно, що поет не тільки на власні очі бачив такі змагання, але й сам брав у них участь:

...а йому відповів я:
«Любий Лікіде, багато чого подібного німфи
Теж і мене навчили, коли я в горах пастушив...»
(VII)

В ідилії V поет стоїть найближче до фольклорних джерел і реальних прототипів пастуших пісень, матеріалом для яких стають повсякденні заняття пастухів, їхні вподобання, спостереження та мрії. За правилами поетичного змагання, той з пастухів, який співає другим, має подати у своїй пісні-відповіді тематично схожий матеріал:

Комат
Дівчині любій своїй принесу в подарунок голубку,
Що у гілках ялівцю звивати гніздо собі любить.
Лакон
Я ж настрижу із овечки на плащ м'якенької вовни,
Темно-сірої, й нею Кратіда свого обдарую.
Комат
Кози, а геть від маслин! Пасіться собі потихеньку
Там он, де тамариск на схилі гори проростає.
Лакон
Геть від дубів якнайдалі, Конаре, швидше, Кімайто!
Там, на галявини східній частині, пасіться, де Фалар!
(V)

Близькі до фольклорних джерел і літературні обробки Теокріта, як-от: пастуші пісні про смерть пастуха Дафніса (I, VII) та пісня женців, яку виконує жнець Мілон (X).

Естетичною компонентою буколічного світу Теокріта є любовні почуття у різноманітних виявах. Про свої реальні чи уявні інтимні переживання щиро й відверто оповідають пастухи. І тут треба звернути увагу сучасного читача на специфіку любовних почуттів чоловіків Давньої Греції, які зазвичай мали бісексуальний характер. Такі почуття вважались нормальними з погляду суспільної етики та психології, як свідчить Платон у своєму трактаті «Бенкет». Тому в ідилії II сусідка сповіщає дівчину Сімайту, яку розлюбив коханець, що той знову закохався, тільки вона не знає точно — в дівчину чи в юнака. Козопас Комат співає про свої почуття до дівчат, а вівчар Лакон — про почуття до юнаків (V). Сіміхід каже, що він закоханий в якусь Мірто, тоді як його друг Арат — в юнака Арістіса (VII). Кохання чоловіка до юнака є темою ідилій XII, XXIII, XXIX, XXX. Зворушливими є пастуші легенди про любовні почуття пастуха корів Дафніса до безіменної німфи (I) чи до якоїсь Ксенії (VII), а в ідилії XXVII молодий пастух наполегливо домагається взаємності пастушки, обіцяючи з нею одружитись.

Предметом естетичного переживання персонажів буколік нерідко є речі, предмети. В ідилії I безіменний козопас, вражений малюнком на великому кубку, хвалить майстерність їхнього творця, а пастух Комат пишається чудовим цідильником із кипариса і кубком, гідним роботи Праксителя (V). Милуються й пастушки своїми пастушими сопілками-сирінгами, зробленими власноруч (VIII). Таку «поетичну сирінгу» пропонує і сам Теокріт як свій найцінніший подарунок Пану, покровителю пастухів і винахіднику цього музичного інструмента, у вірші-загадці «Сирінга».

Але домінує у відчутті прекрасного в ліричного героя Теокріта пісня — як найбільший дар Муз. Пастухи повсякчас є учасниками пісенно-поетичних змагань, в яких кожен має змогу показати свою майстерність та отримати похвалу:

Спів твій — солодкий, Дафнісе,
й голос твій — справді чудовий:
Чути твій спів — насолода більша, ніж мед смакувати.
(VIII)

Недаремно за чудову пісню козопас готовий віддати цінний кубок (I), пастух Меналк свої пісні ніколи не проміняв би навіть на скарби Креза (VIII), а сільський житель, поціновувач пастуших Муз, з благоволінням й пієтетом звертається до них:

Музи пастуші, вітаю вас щиро! Явіть нам іще раз
Ті пречудові пісні, що співав я колись з пастухами! <...>
Милі цикади цикадам, і милі мурахи мурахам,
Соколу — сокіл, мені ж найміліші — пісні ваші, Музи!
Хай же наповниться ними мій дім, бо від них не солодші
Ні сновидіння чудові, ні рання весна, — навіть квіти
Бджолам не милі й солодкі такі, як ви мені, Музи.
(IX)

Музичне (від Муз) мистецтво, вважає автор «Ідилій», підносить людину над жорстоким сьогоденням, ошляхетнює її (I, V, VII). Грубуваті пастухи з ідилії V вміють складати пісні, забарвлені естетичними почуттями, але для них ця діяльність не є головною цінністю у житті, яке заповнене пастушими клопотами. Для пастухів в ідилії I музика та спів — першорядні елементи їхнього буття. Ось зміст слів, якими в перших рядках цієї ідилії вівчар Тірсіс звертається до свого співрозмовника козаря:

Солодко так щось шепоче-наспівує сосна, козарю, —
Ось вона, — стиха шумить над струмком, але й ти на сирінзі
Солодко граєш: за Паном ти другу би взяв нагороду.

Козар же наполегливо просить Тірсіса заспівати милої йому пісні, за яку радо віддає свій цінний кубок. Показовим є і те, що в ідилії немає жодного особистісного суперництва персонажів ні в побутовому плані, ані в плані пісенно-поетичної творчості.

В ідилії VII художній образ виходить за межі пастуших реалій, а питання поетичної творчості стає головною темою твору. Поет, вибравшись із друзями з міста в сільську садибу своїх знайомих, дорогою зустрічає чоловіка, який на вигляд типовий козопас. Автор, що називає себе Сіміхідом (це ім'я також звучить у поетичній загадці «Сирінга»), називає козопаса Лікідом, і між цими, очевидно, знайомими чоловіками зав'язується розмова про питання поетичної творчості, а згодом відбувається й обмін піснями на зразок пісенно-поетичного змагання пастухів. Внаслідок такого обміну «пастух» Лікід, привітно усміхнувшись, дарує Сіміхідові пастушу палицю «як подарунок від Муз», і співрозмовники йдуть кожен своєю дорогою. Без сумніву, така нагорода має закріпити за Теокрітом славу першого буколічного поета серед його сучасників і «поета правди», як каже Лікід, який невипадково має вигляд справжнього пастуха: він, отже, присуджує Сіміхідові-Теокрітові почесну першість як від імені всіх пастухів, так і від імені всіх Муз.

У своїх ідиліях Теокріт особливо підкреслює важливу роль поетичного мистецтва у житті людини. Ще на початку поетичної творчості в ідилії XVI (енкомій Гієрону) він усіляко старається вказати на вагоме місце поезії та поетів у житті суспільства. Але якщо давні поети оспівували здебільшого подвиги героїв чи статки можновладців Еллади (на зразок Гомера чи Симоніда Кеоського), то Теокріт, хоч і написав два похвальних послання правителям-сучасникам (Гієронові та Птолемеєві), звертається передусім до реального життя. У сільських ідиліях Теокріт не тільки втілює свій мистецько-естетичний ідеал, але й озвучує прагнення жителя елліністичного міста до емоційно-духовного відпочинку серед сільської природи від метушні та клопотів. На цей аспект сільських ідилій Теокріта звернув увагу ще римський теоретик ораторського мистецтва та письменник I ст. Квінтіліан, який зазначив: «Видатний та гідний подиву в своєму поетичному жанрі Теокріт, а його сільська та пастуша муза уникає не тільки міської площі, але й самого міста».

Поет тонко сприймає та виразно передає устами своїх персонажів розмаїття барв, звуків, запахів, форм та деталей реального світу в поетичному світі сільських ідилій. Найхарактерніший

у цьому плані — фрагмент завершальної частини ідилії VII, в якому герой твору насолоджується картиною природи в садибі одного зі своїх сільських друзів на острові Кос. Це місце постає своєрідним земним раєм (ідилією в сучасному сенсі цього слова) у творчому сприйнятті автора:

На м'яких та високих із очерету
І виноградним листом зеленим покритих підстилках
Ми розмістились і, серцем радіючи, відпочивали.
Зверху над нами, листя схиливши, тополі і в'язи
Кронами ледь ворушили, священний струмок недалеко
Стиха дзюрчав, випливаючи з німф оселі-печери.
Поміж розлогим гіллям засмаглі на сонці цикади
Дзвінко трудились, а близько від нас, в тернині сховавшись,
Час від часу пташина якась подавала свій голос.
Жайвір співав, щебетали щиглі, журилась голубка,
Бджоли жовто-червоні над водним плесом кружляли.
Пахло жнивами і щедроплідною осінню пахло.
Груші самі нам котились до ніг, а поруч із ними —
Яблука; гілля, обтяжене сливами, гнулось додолу, —
Вже-бо не в силах було йому далі тягар цей терпіти.

Ще один чинник, який увиразнює художній світ ідилій, — це велика кількість конкретних назв реального рослинного і тваринного світу тих місць, в яких відбувається дія. В ідиліях Теокріта можна знайти багато назв кущів, квітів, трав, майже всі назви садових та інших дерев, птахів, хижих і домашніх тварин, до того ж останні здебільшого мають власні імена. Більшість персонажів мімічних ідилій також має власні імена. Образності текстам ідилій надає і чимало приказок.

Окрім власних імен, суттєвішим є те, що персонажі кожної ідилії мають індивідуальний характер та вдачу. Це найяскравіше відображено в ідиліях IV, V, X. Молодий пастух Корідон — щирий, співчутливий і завжди готовий допомогти, натомість його знайомий Батт — уїдливий та насмішливий (IV); вівчар Лакон — зарозумілий та необачний, а козар Комат — хитрий і злопам'ятний (V); молодий женець Букай, закоханий у флей-

тистку Бомбіку, — мрійливий і музикальний, а його напарник Мілон — грубуватий, тверезомислячий та іронічний (X). Таку ж індивідуалізацію характерів спостерігаємо і в міських мімах Теокріта: хоч і майже одного віку та схожі за вдачею дві жінки (Ґорґо і Праксіноя) в ідилії XV, та кожна з них має свої особливості.

Отже, герої всіх мімічних ідилій — не схематично-умовні, а цілком реальні люди зі своєю вдачею, неповторними рисами та особистими життєвими турботами.

Характерна стилістична деталь ідилій Теокріта — «буколічна» цезура — пауза перед четвертою стопою, що надає особливої легкості звучанню поетичного рядка:

> Любії Музи, почніть, почніть же нам // пісню пастушу!
> Тірсіс я з Етни, і це милозвучний // Тірсіса голос.
> Де ви блукали, як Дафніс був при смерті, // де ж бо, о Музи?
> Чи на прекрасній Пенейській долині, чи // в горах на Піндом?

Буколічні ідилії Теокріта вже в II ст. до Р. Х. наслідували грецькі поети Мосх та Біон. Але найбільшого розголосу буколічні ідилії набули після того, як римський поет Верґілій творчо опрацював їх та переніс мотиви й імена персонажів до своїх «Буколік», які назвав «Еклогами». У християнській Європі Верґілія вважали, завдяки його четвертій еклозі, предтечею християнства, тому дбайливо зберігали і «Еклоги», і буколіки грецького попередника. Але саме в буколіках Верґілія набувають нового звучання мотиви творчості Теокріта, зокрема образ природи. Перед читачем постає уявна Аркадія, чудові пейзажі якої складені із зображень природи різних країн, де пастухи безтурботно складають свої пісні. І саме звідси беруть початок поняття «ідилія» та «ідилічний» в сучасному алегоричному значенні цих слів.

На буколіки Теокріта та «Еклоги» Верґілія взорували автори «пастуших пісень» майбутніх століть, передусім епохи Передренесансу і Ренесансу, пізніше — Класицизму і Бароко. В українській літературі жанр буколіки розвинувся у творчості латиномовного поета Григорія Чуй-Русина із Самбора (1523–1573).

Оригінально в бурлескно-травестійному стилі переробив «Буколіки» Вергілія українською мовою Опанас Лобисевич (1732–1805), «переодягнувши» пастухів римського поета в українські кобеняки. Відлунюють буколічні мотиви також у поезії Г. Сковороди, М. Зерова, М. Рильського, В. Мисика.

Українською мовою окремі ідилії Теокріта переклали І. Франко, Ф. Самоненко, В. Маслюк. М. Борецький, А. Содомора, О. Стращенко, Н. Пащенко. Повний переклад усієї поетичної спадщини Теокріта українською мовою здійснено вперше.

Андрій Цісик

ІДИЛІЇ

ІДИЛІЯ І

Тірсіс

Солодко так щось шепоче-наспівує сóсна, козарю, —
Ось вона, — стиха шумить над струмком, але й ти на сирінзі[1]
Солодко граєш: за Паном[2] ти другу би взяв нагороду.
Брав би козла-рогача він — у дар би козу ти одержав.
Брав би козу він — тобі випадало б кізочку взяти —
Добре у кізочки м'ясо, допоки ще ялова ходить.

Козар

Спів твій, вівчарю, для мене солодший, ніж пісні бурливих
Вод гомінких, що зі скелі донизу стрімливо збігають.
Отже, як випало б Музам у дар собі взяти овечку, —
Ти б молоденьке ягнятко забрав, а якби захотіли
Взяти вони барана, то забрав після них ти б овечку.

Тірсіс

Чи б не хотів ти для німф[3], не хотів би ти сісти, козарю,
Тут, на горбочку пологому, де тамариски, й заграти
Нам на сирінзі? Заграй, а я стадо тимчасом догляну.

Козар

Ні, нам не можна, вівчарю, опівдні не можна сирінги
Брати для гри. Боїмося ми Пана: втомившись на ловах,
Він спочиває в цей час, але гнівом спалахує швидко,
Ніздрі весь час роздуваються в нього від жовчі їдкої[4].
Ти ж ось, мій Тірсісе, гарно про Дафніса[5] муки співаєш,
Навіть вершини досяг у мистецтві пастушого співу.
Сядьмо під в'язом оцим, навпроти зображень Пріапа[6]
Й німф, опікунок джерел, на пагорбі, тут між дубками, —
Мов на пастушому троні, і якщо мені заспіваєш
Так, як співав ти колись у змаганні з лівійцем Хроміклом, —
Тричі козу тобі дам подоїти, в якої двійнята —
Двоє козят, — а проте, молока ще дає дві дійниці.
Дам тобі й кубок великий, натертий воском пахучим,
З ручками, зовсім новий — ще різцем немов пахне
різьбярським.
В'ється вгорі, по краях його, плющ золотавий, що тісно

Сплівся з безсмертником, зверху донизу лозою повитий —
Гарно на ній виділяється ягід шафранова барва.
А посередині — жінка, божественний витвір мистецький!
Пеплос[7] на ній і намітка на косах, а поруч он — двоє
Пишноволосих мужчин один одного словом дошкульним
У суперечці вражають по черзі. Та мало це жінку хвилює:
Їй-бо приємно, всміхаючись звабно, й тому підморгнути,
Й іншому теж надати увагу. А тих вже віддавна
Пристрасть вимучує марно: повіки аж спухли з безсоння.
Далі зображені літній рибалка і скеля горбиста,
З неї старий закидає з зусиллям свій невід великий
В море і трудиться в поті чола, як видно по ньому, —
Мабуть, що в тілі снаги, — усю віддає риболовству:
Так-бо з натуги набрякли у нього всі м'язи на шиї, —
Хоч посивілий, та силою може і з юним рівнятись.
Трошечки вбік від рибалки, якого зістарило море, —
Грона доспілі обтяжують лози в саду виноградні́м.
Хлопчик малий стереже його, зверху на плоті усівшись,
Зліва ж і справа від нього лисиці підступні крадуться:
Скаче одна по рядках і чавить доспілі вже грона,
Друга, хитрунка, все промишляє вкрасти в малого
Торбу з харчами й лишити йому лише крихти засохлі.
Той же майстерно сачок з асфоделевих стебел сплітає,
Скріплює їх очеретом і геть забуває про торбу
Чи виноградник, так уже праця його захопила.
Скрізь розіслалось по кубку листя аканта гнучкого,
Міняться барви, як глянеш — здивуєшся: справді, мов чудо.
Дав човняру-кавлонійцю за нього я кізочку й сиру
Крут немалий, з молока білосніжного зроблений вміло.
Кубок оцей не торкався ще губ моїх, він без ужитку
В мене лежить, і тобі я охоче його подарую,
Лиш заспівай мені, любий, жаданої, милої пісні.
Так, не для жарту кажу, заспівай, в Аїд[8]-бо не візьмеш
Пісні, мій друже: про неї, умерши, забудеш навіки.

Тірсіс

Любії Музи, почніть, почніть же нам пісню пастушу!
Тірсіс я з Етни[9], і це милозвучний Тірсіса голос.

Де ви блукали, як Дафніс був при смерті, де ж бо, о Музи?
Чи на прекрасній Пенейській[10] долині, чи в горах над Піндом[11]?
Вас не знайти було в хвилях могутнього плину Анапа[12],
Як і на Етни верхів'ях чи в Акіда[13] хвилях священних.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Сумно шакали за ним і вовки за ним жалісно вили,
Ба навіть лев — і той сумував за ним з хащі густої!
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Стадом великим корови й бики біля ніг його збились,
Там же телички й бички, — і плакали тужно і сумно.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Першим Гермес[14] із верхів'я спустився: «Дафнісе, — мовив, —
Хто тебе мучить? У кого ти, любий, вже так закохався?»
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Чередники, вівчарі, козарі там були і питався
Кожен, чому він страждає. Пріап тоді мовив до нього:
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
«Що це ти, Дафнісе, мучишся? Дівчина[15] ж бідна в тривозі
Скрізь шукає тебе: і в криницях, і в темних дібровах.
Ет, безталанний ти надто якийсь і нерозторопний,
Ніби й воловий пастух, а такий мов козячий підпасок:
Гляне такий на розваги весільні козячого стада
Та й, дивлячись, жалкує, що цапом він сам не вродився.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Так бо і ти: як дівчат тільки бачиш і сміх їхній чуєш —
Мукою очі горять, що не можеш до них приєднатись».
Жодного слова пастух не сказав на це, тільки безмовно
Мучився гірко коханням і вірним був долі до смерті.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Там і Кіпріда[16] з'явилась і з усміхом милим, солодким,
З усміхом милим, солодким і гнівом суворим у серці
Мовила: «Хвастав ти, Дафнісе, — візьму я верх над Еротом[17]. —
Та чи не сам нездоланним Еротом ти скараний нині?»
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Гнівно їй Дафніс дав відповідь, мовлячи: «Люта Кіпрідо,
Зла і підступна Кіпрідо, ненависна людям Кіпрідо!

В думці радієш, що сонце для мене вже гасне навіки?
Навіть в Аїді завдам я Еротові лютої муки».
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Може й Кіпріду пастух посоромити... Ну-бо, на Іду[18]
Йди, до Анхіса[19], — травичка пахуча під тінявим дубом
Там, а над нею так любо бджолині рої виграваюь».
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Чим не красунь і Адоніс[20] — уміє і стадо попасти,
Зайця зловити й за будь-яким звіром по сліду погнатись.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
А коли знов з Діомедом[21] зітнешся, то мов йому сміло:
«Дафніса я, волопаса, здолала, то станьмо до бою!»
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Гей, о шакали, вовки, о ведмеді, що в горах, печерах —
Будьте здорові! Вже більше пастушити Дафніс не буде
З вами в лісах, у гаях і дібровах. Прощай, Аретусо[22],
Й ви прощавайте, води Тімбріди[23], такі глибодонні.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Дафніс я, славний пастух, і корів своїх тут випасав я,
Дафніс, дбайливо биків і телиць своїх тут напував я.
Пісню пастушу нам, Музи, почніте нам, знову почніте!
Пане, о Пане, якщо ти й блукаєш по схилах Лікейських[24],
А чи по кручах Меналу[25], — Сицилію-острів відвідай,
Насип Геліки[26] покинь надмогильний і дивний надгробок
Лікаоніда[27], що й у блаженних викликує подив.
Музи, доспівуйте вже, доспівуйте пісню пастушу!
Тож, володарю, прибудь, принеси її, солодкозвучну,
Скріплену воском сирінгу, для губ так закручену гарно.
Тягне мене-бо Ерот вже в Аїдові темні глибини.
Музи, доспівуйте вже, вже доспівуйте пісню пастушу!
Вкрийте сьогодні, фіалки, ожиннику й терну галуззя!
Цвітом нарцисів чудових нехай ялівець проростає.
Все навпаки нехай діється: сосна хай груші зародить —
Дафніс-бо гине, і псів-гончаків — хай олень шматує,
Сови гірські — соловейків нехай перевершують співом».
Музи, доспівуйте вже, доспівуйте пісню пастушу!
Мовив таке — і впокоївся. Так Афродіта жадала

Подих вернути йому — та прядива Мойрам[28] не стало.
Дафніс у плин Ахерону[29] ступив — і миттю у безвість
Канув юнак, що і Музам був любий, і німфам приємний.
Музи, доспівуйте вже, доспівуйте пісню пастушу!
Зараз дійницю подай і козу приведи — її подоївши,
Муз узливанням вшаную. Без ліку вам кланяюсь, Музи,
Будьте здорові, співатиму вам ще не раз — і солодше!»

Козар

Мед би пахучий чудовим устам твоїм, Тірсісе, пити,
Мед стільниковий і смокви солодкі лиш їсти егільські[30]:
Справді миліш од цикади ти піснею слух нам чаруєш.
Ось тобі кубок, візьми і вдихни його запах чудовий —
Пахне, мов Ори[31] його власноруч у джерелах обмили.
Ось і Кіссайта, подоїш її. Ну а ви, мої кізки,
Так не стрибайте, щоб зараз до вас отой цап не підвівся.

ІДИЛІЯ II

Де то мій лавр? Принеси, Тестилідо! А де мої трави?
Кубок тепер угорі обмотай пурпуровою шерстю.
Так безсердечного милого я до себе прив'яжу, —
Вже-бо дванадцятий день, як він не приходить до мене,
Знати не хоче, чи я ще живу, чи, може, померла,
Ні до дверей не застукає, жорстокосердий. Напевно,
Серце його відвернули од мене Ерот і Кіпріда.
Завтра я вранці в палестру загляну до Тімагена
І дорікну йому тим, що так мене зневажає.
Нині — чарами й жертвами зв'яжу його. О Селено[1],
Ясно світи, — я звертаюсь до тебе, безмовна богине,
І до Гекати[2] — її попідземну ходу по зчорнілій
Крові померлих відчувши, тремтять від жаху собаки.
Отже, вітаю тебе, жахлива Гекато! Для мене
Зілля чаклунського не пожалій, воно ж бо не гірше,
Ніж у Цірцеї[3], Медеї[4] чи Перімеди[5]-білявки.
Крутиголовко[6], мені поверни оцьóго чоловіка!
Спершу ячмінь на вогні нехай зм'якне — посип, Тестилідо!
Ти уже й слухати, бачу, мене, негідна, не хочеш?
Чи позаочі уже смієшся собі наді мною?
Тож посипай і кажи: «Кісточки я Дельфіса сиплю».
Дельфіс мене образив, — на Дельфіса спалюю лавр цей.
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Так, як стеблина його розгоряється з тріском, а потім
Раптом уся спалахне і згорить, без попелу майже, —
Так у вогні нехай спопелиться і Дельфіса тіло.
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Так, як і віск цей м'який я плавлю з волі богині, —
Так від кохання палкого хай тане й Дельфіс-міндієць[7].
Так, як персню цьому повертатись дає Афродіта, —
Так же нехай до дверей моїх повертається Дельфіс.
Висівки в жертву приношу. В силах твоїх, Артемідо[8],
Браму Аїду зм'якшити, — отак ти зм'якши його серце...
Чуєш, як пси, Тестилідо, стривожено виють у місті?

На перепутті богиня — удар же в посудину мідну[9]!
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Море глибоке вляглось, і вітри поривчасті вщухли, —
Тільки у серці моєму ніяк не стихне страждання.
Винен же в цьому отой, що мене, нещасну, позбавив
Честі дівочої, честі дружини не давши натомість.
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Тричі зливаю вино і тричі, всевладна, благаю:
Жінка в обіймах його, а чи хлопець — нехай він назавжди
Їх позабуде, — як славний Тезей[10], — було таке, кажуть,
Про Аріадну забув кучеряву на острові Дія[11].
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Є у аркадців трава гіппоман[12]. Шаленіють від неї
І жеребці, й кобилиці, відчувши жагу невгамовну.
Хай би я бачила те, як Дельфіс у шалі любовнім
Вибіг з палестри[13], слизький від олії[14], і в дім мій ввірвався!
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Ось облямівки шматок — її колись Дельфіс залишив —
Дрібно її перетру і в палюче полум'я кину.
Злобний Ероте! Чому, присмоктавшись до шкіри мов п'явка,
Чорну із мене виссав ти кров до останньої краплі?
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Ящірку ще розітру і згубний напій приготую.
Трави оці, Тестилідо, візьми і їх над одвірком
Дому його почепи, та ще поки темно надворі!
Потім, сплюнувши, скажеш: «Давлю я Дельфіса кості!»
Крутиголовко, мені поверни оцього чоловіка!
Зараз любов цю нещасну сама, може, виплачу якось.
З чого почну? І хто ж то наслав біду цю на мене?
Раз Анаксо, Евбула дочка, у кошиках квіти
Мала нести з дівчатами в храм на честь Артеміди.
Звірів туди усіляких доставили, навіть левицю.
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Тут Тевхарідова няня-фракійка (недавно померла) —
Дім її поруч із нашим — приходить і просить уклінно,
Щоб на те свято я спільно з нею пішла подивитись.
От я й пристала, не маючи гадки про долю нещасну.

Вбрала хітон[15] тонкотканий, поверх — іще плащ Клеаристи.
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Лиш півдороги пройшла, як поблизу дому Лікопа
Дельфіса стрінула я — вони в парі йшли з Евдаміппом:
Бороди в них — ще в пушку золотавім, яснішім від квітки,
Груди блищать, — чи не більше ніж ти, яскрава Селено, –
Це із гімнасію[16] йшли вони й добре там потрудились.
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Глянула — й наче затерпла уся, аж у серці кольнуло,
Зблідла — й про свято забула уже і не пам'ятаю,
Як і коли я тоді на поріг свого дому ступила.
Тямлю хіба, що гарячка якась мене всю охопила, —
Десять днів і десять ночей я лежала у ліжку.
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Все моє тіло немов жовтизною якоюсь взялося,
Повипадало волосся усе, на щіпку звелася —
Тільки шкіра та кості лишились. Яких тільки ліків
Я не приймала, скільки шептух з мене пристріт знімали —
Не помагало ніщо! І так воно довго тяглося.
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Врешті, зважилась я служниці правду сказати:
«Засіб порадь, Тестилідо, знайти від недуги важкої:
Так уже зсушує тіло моє той красень-міндієць, —
Під Тімагена палестрою завтра зустрінь його: там-то
Чи не щодня він буває і мило проводить дозвілля.
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Вгледиш його — кивни, нехай підійде, тоді скажеш:
«Кличе Сімайта тебе», — й приведеш його тут же до мене».
Так я сказала. Й вона невдовзі до мене приводить
Світлолицього Дельфіса. Я ж, як тільки відчула,
Що до порога торкнувсь він легенько своєю ногою, —
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Вся захолола, — від снігу, либонь, холодніша! На лобі —
Краплі холодного поту, неначе роса світанкова.
Мовити й слова тоді не могла я, вражена, й навіть
Пролепетати хоч щось, як маля крізь сон до матусі.
Заціпеніло все тіло, немов у ляльки із воску.

Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Він же, безжальний, зиркнув у мій бік, потупивши очі,
Потім присів біля мене на ліжку і стиха промовив:
«Не заперечу, Сімайто, що ти мене обігнала —
Так, як в забігу я — молодого Філіна недавно:
Просиш до себе — а я давно вже мав бути у тебе».
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
«Я прийшов би і сам, клянуся Еротом солодким!
Вже ми найближчої ночі гуртом завітали б до тебе,
Дар Діоніса[17] — яблука — в складках одежі сховавши
Та у вінках із тополі сріблистої, в них переплівши
Пишно священні вітки Геракла[18] пурпуром стрічок».
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
«Ти відчинила б мені — і чудово було б: недаремно ж
Часто кажуть про мене, що я — таки справді красунчик,
Доста було б мені хоч разок тебе поцілувати.
Ну, а якби відштовхнула й на засув двері замкнула —
Вже б завітали до тебе тоді і сокира, і факел[19]!»
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
«Спершу я мав би скласти подяку Кіпріді, а потім,
Жінко, — уже й тобі: від вогню ти мене врятувала,
Адже покликала в дім свій того, хто наполовину
Й сам уже ледь не згорів: Ерот-бо запалює часом
Полум'я ще палахкіше, аніж Гефест — на Ліпарі[20]!
Знай, як любов у мені зародилася, світла Селено!
Виманить дівчину він облудними чарами з ліжка,
Він із постелі й жінку зжене, яка зберігає
Все ще тепло чоловіка свого». Отак говорив він.
Я ж, легковірна, сприймала ті речі всім своїм серцем.
Взявши за руку його, підвела до ложа м'якого —
Й наші тіла в дедалі палкіших сплелися обіймах,
Щоки горять, щось шепочуть уста в солодкій нестямі...
Мабуть, не слід про все говорити, люба Селено,
Та головне — відчули обоє ми смак раювання.
І донедавна не міг він мені нічим дорікнути,
Також і я. Але ось Меліксо й Філісти-флейтистки
Мати недавно зранку приходить, — лиш тільки на небо

Еос[21] рожевоперсту коні з глибин Океану
Винесли, — про усіляке розповідає й, між іншим,
Каже, що Дельфіс ізнов закохався, — і тільки не знає —
В хлопця чи в дівчину[22], та достеменно знає: він випив
Чисте вино[23] на честь нового кохання і тут же
Двері комусь побіг прикрасити пишно вінками[24].
Ось про таке сповістила. І це, я впевнена, — правда.
Адже раніше заходив до мене він тричі й частіше,
Ще й залишав у посудинці мазь дорійську у мене,
Ну а тепер? Дванадцятий день його вже не бачу.
Ясно, що має щось миле для серця, забувши про мене.
Нині зіллям чарую його, та як зовсім покине —
Мойрами я присягну — переступить він браму Аїда:
Маю в коробці смертельну отруту, і як її вжити,
Владарко, знаю: навчив-бо мене мандрівний ассирієць[25].
До Океану, однак, повертай утомлених коней,
Світла богине, а я, нещасна, страждатиму далі.
Тож прощавай, яснолиця Селено, і ви прощавайте,
Зорі небесні — ясні супровідниці тихої Ночі!

ІДИЛІЯ III

Пісню Амариллiдi співатиму я, ну а кози
Хай поки що на горі попасуться — їх Тітір догляне.
Тітіре любий, ти вже попаси моїх кіз, а потому
На водопій пожени, та тільки остерігайся
Он того цапа лівійського: ріжками вдарити може.
Амариллідо, люба моя, чому ж із печери
Ти до коханого не вибігаєш? Невже розлюбила?
Чи видаюсь тобі зблизька, красуне, надто кирпатим
Чи довголицим? Гляди, повішусь я через тебе!
Яблук десять приніс я тобі, їх там назривав я,
Де ти й просила; а завтра матимеш їх іще більше!
Бачиш ти муки мої? Хотів би я, мов та бджілка,
Дзвінко отак забриніти тобі, пробравшись в печеру,
Аж за той плющ, яким ти так щільно себе оточила.
Нині пізнав я Ерота — жорстокий це бог, недаремно
Ссав він левиць молоко[1] і в лісах його мати ховала;
Палить вогнем він аж до костей і болем проймає.
О молода чорнобривко, така уже свіжа й привабна,
Ти пастуха пригорни лиш — і всю я тебе обцілую!
Що б там, здавалось, цілунок — а скільки солоду в ньому!
Цей-от вінок із плюща — для тебе дарунок, а змусиш,
Амариллідо люба, на клапті його розірвати,
Хоч переплетений він запашними листками селери[2].
Горе мені! Хіба ти не чуєш, як я страждаю?
Скину кожýшок з овечої шкіри та кинусь у море
З кручі, де на тунця чатує Ольпіс-рибалка,
А потону — ото, мабуть, радість буде для тебе!
Якось, згадавши тебе, дізнавався, чи ти мене любиш:
По пелюстці із маку я ляснув[3] — вона не порвалась,
Лиш до руки прилипла і тут же в'яло скрутилась.
Правду казали мені — і стара, що на ситі ворожить,
І Парабайтіс, що геть усі трави знає чаклунські:
Я от по вуха закоханий, ти ж — байдужа до мене.
Кізку тобі я зростив, — козенят уже двоє у неї, —

Ерітакіда ота чорнобрива, Мермнóна служниця,
В мене просила її, — то віддам, раз нехтуєш мною.
Смикає в правому оці[4]: то, може, її ще побачу?
Тож до сосни притулюсь і пісню нову розпочну я:
Може, зглянеться раптом, — не з криці ж серце у неї?
«От Гіппомен[5], як хотів пошлюбити дівчину звісну,
Яблука взяв та успішно біг закінчив. Аталанта ж,
Глянувши, втратила розум і впала в безодню кохання.
Стадо пригнав Меламп-провісник[6] із Отріса в Пілос
І заслужив нагороду — дочки Біанта обійми, —
Матір'ю стала вона премудрої Алфесібеї.
Чи ж то не зміг і Адоніс[7], який пастушив по горах,
Пристрасть шалену у Кітереї[8] самої збудити, —
Так що й до охололого вже грудьми припадала?
Заздрю Ендіміону[9], що в сон глибокий поринув,
Заздрю й Іасіону[10], люба моя, — адже знав він
Так багато всього, що в те й повірити годі.
Вже й голова заболіла, а ти все байдужа. Тож доста
Співів: падаю — й тіло вовкам віддаю на поживу.
Хай вже від меду солодшою смерть моя буде для тебе!»

ІДИЛІЯ IV

Батт
Стадо пасеш, Корідоне? Чиє воно, може, Філонда?
Корідон
Ні, це корови Егона. Він їх доручив мені пасти.
Батт
Мабуть, подоюєш їх крадькома, коли вечір надходить?
Корідон
Де там! Старий[1] приводить телят і за мною пильнує.
Батт
Де ж це господар пропав? У які краї він подався?
Корідон
Як, ти не чув? На Алфей[2] же Мілон його взяв зі собою.
Батт
Бачив він, як змагуни олією змащують тіло?[3]
Корідон
Кажуть, що силою він і з Гераклом міг би рівнятись.
Батт
Мати й про мене казала: «Сильніший за Полідевка[4]!»
Корідон
Він зі собою лопату узяв, ще й двадцять овечок.
Батт
Хай би й вовків запросив, щоб овечок трохи під'їли!
Корідон
Так ці корівки тужать за ним і мукають сумно!
Батт
Бідні корівки! Такий же пастух їм випав на долю!
Корідон
Справді, такі вже нещасні, що й пастись навіть не хочуть.
Батт
Глянь, он з тієї корівки лишилися шкура та кості.
Мабуть, вона, як цикада, харчується тільки росою!
Корідон
Зевсом клянусь, це не так! Коли виганяю на Айсар[5],
Там попасу, ще й дам оберемок м'якої травиці —

Так вистрибує жваво по схилах тінистих Летимну[6]!

Батт

Глянь на рудого бичка — він теж мов їжі не бачив! —
Саме час Лампріадському демові[7] взяти на жертву
Гері, бо кажуть, що в дема в кишенях вітер гуляє.

Корідон

В мене й він на лугах Стомалімну[8] та Фіску[9] пасеться,
Біля Неайту[10], а там... які ж там трави чудові —
Там і злинка, й козяча трава, і медунка духмяна!

Батт

Ох, відійдуть в Аїд ці корівки, бідний Егоне,
Поки далеко примарної ти перемоги шукаєш.
Цвіллю взялась і сирінга, твій давній витвір мистецький.

Корідон

Як же це, німфи, у Пізу[11] зібравшись, він не подумав
Дати сирінгу мені? Я ж так уже музику й пісню,
Так вже люблю! Я знаю мелодії Главки і Пірра[12],
Знаю пісні — про Кротон[13], про отой Закінф[14] пречудовий,
Чи про наш східний Лакіній[15], — недавно Егон знаменитий
Булочок там за раз спожив аж вісім десятків!
З гір він якось-то бика притягнув, за ноги вхопивши,
Й Амариллліді в дарунок віддав. Жінки з переляку
Аж закричали усі, а пастух собі з них посміявся.

Батт

Амариллідо кохана! Тебе я ніяк не забуду!
Як же то гірко, що ти з життя відійшла передчасно!

Корідон

Батте любий, кріпися! Завтрашній день може бути
Кращим! Надія — живим; у мертвих — немає надії.
Так само й Зевс: то погідним бува, то дощі посилає.

Батт

Я і кріплюсь. Віджени он телят, бо негідна худібка
Гілки зелені з маслин обгризає. Агов, білошерста!

Корідон

Ну-бо, Кимайто, хутко до пагорка! Як, ти не чуєш?
Паном клянусь, доберуся до тебе, то так тебе вгрію,
Як не повернеш назад! Ти знов за своє? Почекай-но,

Де тут ціпок? От знайду його й добре ним відлупцюю!

Батт

Глянь, Корідоне, Зевсом молю: мені ось колючка
Вбилася щойно в п'яту, та так уже глибоко, клята,
Що й не ступлю!.. А лихо б оту телицю спіткало!
Це через неї усе!.. Ти бачиш, де та колючка?

Корідон

Так, вже вхопив її нігтями. Ось яка вона, бачиш?

Батт

Ранка нікчемна, та як допекти чоловікові може!

Корідон

Батте, йтимеш у гори — іди, але не босоніж:
Де не ступи — там тернина скрізь і дроку колюччя.

Батт

Як там старий[16], Корідоне, — голубить він ще Еротіду
Цю чорноброву? Нею, я чув таке, він захопився!

Корідон

О, та ще як! Я якось забіг до хліва випадково
Й бачу: її він уже пригорнув і працює завзято.

Батт

От тобі й стариган! А справді, його порівняєш
З родом сатирів[17] чи з цапоногою Панаріднею!

ІДИЛІЯ V

Комат
Кізки мої, ви Лакона того, що отару Сибірта
Поруч пасе, оминайте! Це ж він украв мою шкуру!
Лакон
Вівці, ану від струмка! Комат же он недалеко,
Як це не вгледіли ви? Він сірінгу у мене поцупив!
Комат
Кажеш, сірінгу твою? Відколи ж це, рабе Сибірта,
В тебе сірінга? Та ти лиш на дудочках із очерету
Можеш хіба попищати собі зі своїм Корідоном!
Лакон
Ту, що Лікон мені дав у дарунок, вільна людино.
Ну, а про шкуру яку, не збагну щось, Комате, говориш?
Навіть твій Евмарид для підстилки шкури не має!
Комат
Шкуру пістряву подарував Крокíл, коли німфам
Кізочку в жертву приносив, а ти, негіднику, тут же
Вкрасти задумав її, щоб голим мене залишити.
Лакон
Паном клянусь прибережним: Лакон, нащадок Калайта,
Шкури твоєї не брав! Якщо ж я криво клянуся —
Хай би, позбувшись ума, я кинувся в Кратіса[1] хвилі!
Комат
А щодо мене, мій друже, то, німфами вод присягаюсь, —
Хай лиш до мене всякчас вони милостивими будуть, —
Я, Комат, ніколи не крав твоєї сірінги.
Лакон
Легше Дафніса муки[2] знести, ніж тобі довіряти.
Козлика вистав на спір, хоч він не дуже і вартий —
І переможу, не сумнівайсь, тебе у змаганні.
Комат
Проти Афіни — свиня[3]. Ну, добре, ось тобі козлик.
Став ягнятко своє, але, гляди, лиш повненьке.
Лакон

Як це? Хіба рівноцінні, негіднику, ті нагороди?
Хто ж то стриже замість вовни овечої кінську щетину?
Хто не козу, а сучку з приплодом стане доїти?

Комат

Той, хто вірить, як ти, завчасу́ в свою перемогу,
Той, хто дзижчить, як оса, що з цикадою хоче змагатись.
Козлик поганий — я цапа поставлю. Ну, починаймо!

Лакон

Та зачекай, не горить. Нам співати приємніше буде,
Сівши он у гайку, де дикі маслини розлогі.
Там джерело прохолодне, трава така шовковиста,
Листя м'яке, щоб присісти, дзвенять там невтомно цикади.

Комат

Я й не спішу. Але злить мене те, що так ось нахабно
Дивишся нині ти в очі мені, хоч тебе я з дитинства
Вчив корисного всього. Ось так добросердно годуй-но
І цуценят, і вовчат — вони й роздеруть тебе потім.

Лакон

Не пам'ятаю, щоб я чогось доброго в тебе навчався.
Заздрісний, злобний, такий-от нікчемний ти чоловічок.

Комат

Ти верещав, коли товк я тебе, а кози лякливо
Мекали, й цап, набравши охоти, до них поривався.

Лакон

Хай за наругу земля твій горб заледве покриє[4]!
Ну, то ходімо, й на спір проспівай свою пісню востаннє!

Комат

Ні, не піду я звідсіль. Отут і дуби, й кипариси,
Тут біля вуликів бджоли гудуть — так мило їх чути,
Тут прохолодні два джерела, тут пташки щебетливі,
Тінь тут розлога така, що кращої годі й шукати,
Тут і висока сосна розпорошує запахи хвойні.

Лакон

Там собі шерсть розстелиш м'яку і шкурку овечу —
М'якшу, ніж сон, адже так смердять твої шкури козлячі,
Але й від тебе, справді-таки, запа́хи не кращі.
Німфам — кухоль із молоком я поставлю великий,
Ще один — із запашним оливковим маслом поставлю.

Комат

Тут, зате, папороть є — м'яке з неї вистелиш ложе;
Тут, де так м'ятою пахне, розкинь он шкурки з козяток
Ніжного віку — м'якших, аніж з молоденьких овечок.
Пану чотири відра з молоком я виставлю в жертву,
Виставлю й вісім посудин містких із медом пахучим.

Лакон

Ну, то змагайся зі мною там, де сам уже хочеш,
І до своїх дубів хоч прилипни. Та хто нам суддею
Стане в змаганні? Пастух Лікоп нам так би придався!

Комат

От саме він мені геть не потрібний. Але, якщо хочеш,
Можна гукнути цього дроворуба, щоб був нам суддею, —
Ось він галуззя зрізає, а звуть його, знаю, Морсо́ном.

Лакон

Добре, гукнімо.

Комат

Проси його ти.

Лакон

Послухай-но, друже!
Ми, пастухи, змагатись тут будемо — хто із нас кращий,
Ну а тебе попросимо, друже, чесно судити
Й жодних мені чи йому поступок не надавати.

Комат

Так, ради німф, шановний Морсоне, старайся Комату,
Як і супернику, не потакати й правдиво судити.
Вівці, що бачиш їх тут, — це власність фурійця[5] Сибірта.
Ну а господарем кіз цих — то Евмарид Сибаритський[6].

Лакон

Хто ж бо тебе питав, чиї вівці оті — чи Сибірта,
А чи мої? Яке ж то базікало ти язикате!

Комат

Так, найкраща людино, я завжди правду говорю,
Але й брехні не люблю, а тобі б лише посваритись.

Лакон

Ну, веди далі, і Паном клянусь, — цього чоловіка
Ти анізащо, Комате, живим не відпустиш до міста!

Комат

Пісня моя для Муз сьогодні миліша, ніж пісня
Дафніса: двох молодих козенят я в жертву приніс їм.

Лакон

Та й Аполлон до мене не менше прихильний — для нього
Добрий баранчик пасеться, і свята Карнейські[7] вже близько.

Комат

Кізок усіх я дою, окрім двох, що недавно родили.
Якось спитало дівча: «Ти сам їх доїш, бідненький?»

Лакон

Гляньте! Лакон, заповнивши сиром кошиків двадцять,
Вже юнаком безбородим милується там серед квітів!

Комат

Тільки-но вижену кіз — Клеариста в мене грайливо
Яблуком кине, ще й звабно так прицмокне водночас!

Лакон

Я ж ледь не трачу ума, як тільки зустріну Кратіда
Й гляну на кучері пишні його, що в'ються по шиї.

Комат

Не порівняти квіти шипшини або анемони
З квітом троянди, що, тин оповивши, чудово квітує.

Лакон

Не порівняти і жолудь з каштаном: гіркою покритий
Шкіркою той, а цей — такий вже смачний і солодкий[8]!

Комат

Дівчині любій своїй принесу в подарунок голубку,
Що у гілках ялівцю звивати гніздо собі любить.

Лакон

Я ж настрижу із овечки на плащ м'якенької вовни,
Темно-сірої, й нею Кратіда свого обдарую.

Комат

Кози, а геть від маслин! Пасіться собі потихеньку
Там он, де тамариск на схилі гори проростає.

Лакон

Геть від дубів якнайдалі, Конаре, швидше, Кімайто!
Там, на галявини східній частині, пасіться, де Фалар!

Комат

Є з кипариса чудовий у мене цідильник, і кубок
Теж не гірший, роботи Праксителя[9], — милій в дарунок.

Лакон

В мене ж є пес, що з отарою дружить, схожий на вовка, —
Милому я подарую, нехай з ним на звірів полює.

Комат

Понад мій пліт перескочити вам захотілось, цикади?
Краще не псуйте лози виноградної, що не дозріла!

Лакон

Як же цього пастуха розізлив я! Коники, гляньте!
Так, мабуть, і женців злите ви своїм стрекотінням.

Комат

Не полюбляю лисиць густохвостих, які до Мікона
У виноградник залазять, охочі до ягід солодких.

Лакон

Також і я не терплю тих жуків, що в сад до Філонда
Вітер приносить: вони об'їдають смокви дозрілі.

Комат

Чи пам'ятаєш, як я тебе товк? Ти вишкірив зуби
Й весь аж звивався, вхопившись руками за дерево міцно.

Лакон

Щось не пригадую я. Але як тебе, прив'язавши,
Твій Евмарид відтлумив добряче, — оце пам'ятаю.

Комат

Хтось не на жарт розлютивсь, Морсоне. Хіба ти не бачиш?
Скілли[10] йому назривай на могилі відьми старої!

Лакон

Добре і я оцього зачепив, чи не бачиш, Морсоне?
Тож накопай ти йому цикламену[11] біля Галента[12]!

Комат

Хай гімерійський потік[13] молочною річкою стане,
Кратіса води — вином, очерет — плоди хай приносить.

Лакон

Хай Сибарис[14] медовим потоком стане і вранці
З нього дівча нехай набере собі меду відерце.

Комат

Кізки мої щипають козячу траву й верболози,
Скачуть по гілках мастикових, сплять під суничника[15] тінню.

Лакон

Вівці мої споживають медунку, скільки захочуть,
Цвіт польовий розмаїтий і пишний, не гірш від троянди.

Комат

Я розлюбив Левкіппу: відмовилась поцілувати,
Міцно за вуха взявши[16], коли дарував їй голубку.

Лакон

Я ж Евмедея кохаю, — недавно в дарунок сирінгу
Дав я йому, а мені відплатив він солодким цілунком.

Комат

Так, не сороці, Лаконе, змагатися із соловейком,
Одуду — з лебедем. Тож надаремне ти спір цей затіяв.

Морсон

Пісню свою вже закінчуй, вівчарю. Тобі я, Комате,
Ось цю вівцю присудив, не забудь тільки, жертву принісши,
Ще й Морсонові теж передати добрий шматочок.

Комат

Паном клянусь, передам. Ну а ти, отаро козяча
Й кізочко кожна, скачіть-веселіться і поглядайте,
Як над Лаконом тепер я буду сміятись, овечку
Вигравши в нього. Ще трохи — й до неба від щастя підскочу!
Кізки рогаті мої, веселіше! Завтра раненько
До Сибаритської вас пожену я затоки й скупаю.
Ти ж, Левкіте, колючко рогата, не смій зачіпати
Жодної з кіз, допоки я німфам жертву з овечки
Не принесу! Ти знов за своє? Та якщо прочуханки
Ти не заробиш, хай стану Мелантієм[17] замість Комата!

ІДИЛІЯ VI

Раз волопаси юні — Дамойт і Дафніс, Арате[1] —
Разом зігнали корів. В одного пушок світлуватий
Вкрив уже бороду всю, а в іншого — лиш засівався.
Сіли собі край струмка серед літа та й стали співати.
Дафнісу — першим співати, і ось він на спір починає:
«Он Галатея[2] в овець, Поліфеме[3], яблука мече
Й каже, що ти невіглас в коханні й немов той підпасок
У козаря! Недолугий, нічого не бачиш і тільки,
Знай, сидиш зі сирінгою! Глянь-но, попала в собаку,
Сторожа стада, а той заливається гавкотом злобним,
Дивлячись в море, та тільки себе лиш бачить у хвилях,
Скільки би він по м'якому піску на узмор'ї не бігав.
Тільки пильнуй, щоб той пес не вчепився в литку красуні:
З моря лиш ступить вона — й він тут же їй шкіру прокусить!
Глянь, як вона, кокетуючи, тіло згинає, — на терні
Гілка отак: то сюди, то туди — під поривами вітру.
Тож як любив — утікала, не любить — за ним поспішає, —
Так, як у грі випробовують ставку останню: буває ж
Так, Поліфеме, що милим здається те, що не миле».
Тут же Дамойт продовжив таким у відповідь співом:
«Бачив я, Паном клянусь, як яблука кидала в стадо, —
Маю ще ж око єдине й ним бачити буду, які би
Телем[4]-віщун не пророчив нещастя мені, — нехай краще
Їх у свій дім віднесе й для нащадків своїх зберігає!
Це ж бо я дразню її: вдаю так, що ніби не бачу,
Й ніби кажу, що інша є в мене. Вона ж у це вірить,
Ось і ревнує, Пеаном[5] клянусь, і сохне за мною,
Й так вже очима пасе печеру мою та овечок!
Пса нацькував я, щоб гавкав, — тоді ж, як закоханим був я,
Він підбігав і тулився до ніг її з радісним виском.
Тож при такій моїй поведінці вже, певно, захоче
Слати до мене гінців, але лиш тоді їй відчиню,
Як поклянеться, що тільки сама мені постіль постелить.
Я не такий вже й бридкий, як про мене деколи кажуть:

В море недавно я глянув, коли були хвилі спокійні, —
То й борода непогана, й око єдине чудове, —
Так от здалося мені, набагато й зуби світліші,
Ніж білосніжний камінь отой із острова Парос[6].
Тільки б ніхто не зурочив! Та я вже за пазуху тричі
Сплюнув, — цього мене Коттітаріда-ворожка навчила».
Так ось Дамойт проспівав і спів завершив поцілунком.
А подарунками стали сирінга і флейта чудова.
Флейта Дамойта звучить, вторить їй сирінгою Дафніс —
Ось вже й корови пішли по травиці м'якій танцювати.
Ні переможців, ні переможених тут не знайшлося.

ІДИЛІЯ VII

Раз якось з міста з Еврітом вибрались ми до Галента[1],
Третім тоді ще й Амінт пустився з нами в дорогу.
Нас запросили на свято Талісій[2], яке влаштували
Для вшанування богині Део[3] Антиген з Фрасідамом —
Славні сини Лікопея, які від Клітії[4] рід свій
І від Халкона[5] ведуть, — він плин джерельний Буріни
Зміг пустити, ударивши сильно коліном об камінь.
Там, над джерельним плесом, тепер тіниста діброва
З чорних тополь і в'язів, — переплелись між собою
Гілки у них і крону спільну із листя зіткали.
Ми й півдороги іще не пройшли, і могила Брасіла[6]
Ще вдалині не виднілась, як тут кідонійського[7] мужа
Доброго ми на шляху зустріли з Музами разом.
Звали Лікідом його, й він був козарем — бо насправді
Так виглядав, як зазвичай усі козарі виглядають:
Бура кошлата шкура з козла окривала рамена —
Ще й дотепер сичугом від неї тягнуло добряче,
Плащик потертий, довкола плетінкою підперезався,
В правій руці — гачкуватий ціпок пастуший з маслини.
Й так він спокійно до мене звернувся, хоч очі усмішку
В собі таїли й ледь-ледь посміхались губи до того ж:
«Ну і куди, Сіміхіде, в спекоту цю ти поспішаєш?
Зараз і ящірка спить, залізши в терня найдалі,
Жайвір чубатий ніде не літає у час полуденний.
Може, на учту яку поспішаєш ти гостем нежданим
Чи на вино молоде до когось з містян? Бо спішишся
Так, що й камінчики всі під ногами твоїми співають».
Я ж відповів йому: «Друже Лікіде, про тебе говорять
І пастухи, і женці, що немає у грі на сирінзі
Рівних тобі, і серце мені це воістину тішить.
Та позмагатись з тобою, надіюсь, я все-таки міг би.
Ми ж ідемо на свято Талісій, де друзі готують
Учту на честь богині, що в пеплосі пишнім, — Деметри,
Жертву приносять з перших плодів — багате-бо жниво

Нам дарувала богиня й засипала зерням комори.
Вже як йдемо однією дорогою, ще й одночасно,
То заспіваймо пастушої пісні на користь обом нам.
Солодкозвучним голосом Муз і мене називають,
Ще й якнайкращим співцем, хоч, на Зевса, не дуже я вірю.
Бо ж Сикеліда Самоського[8] не переверщу, напевно,
Як і Філета[9]: хіба дорівняє жаба цикаді?»
Так я навмисне сказав. Козар усміхнувся привітно
Й мовив: «Тобі пастуший ціпок цей дарую, бо весь ти
Зроблений з правди, — такий, як справжній паросток Зевса.
Бо не люблю я того, хто будівлю таку вже високу
Зводить, мов Оромедонт[10], і жаль мені Муз пташеняток
Тих, які пнуться співцеві з Хіосу[11] рівними стати, —
Кукання в них, а не пісня солодкоголоса виходить!
Та приступімо тепер до пастушої нашої пісні!
Я починаю, а ти оціни, Сіміхіде, чи буде
Пісня тобі до вподоби, — я склав її в горах недавно.
«Агеанакту — щасливо добратись до Мітілени[12], —
Навіть тоді, коли Нот[13] до Козенят[14] пожене вже
Бурі з дощами; та й Оріон[15], ногою торкнувшись
Моря, нехай допоможе Лікіду, — йому ж Афродіта
В серці таку вже палку запалила пристрасть до хлопця!
Хай алкіони[16] вгамують високі хвилі на морі,
Евра[17] і Нота пориви рвучкі, що всілякі рослини
З дна піднімають, адже нереїдам[18] зеленооким
Птахи оті миліші за інших, що в морі полюють.
Хай поспriяють Агеанакту до Мітілени
Подорож цю довести аж до пристані й стати на якір.
Я ж цього дня назриваю кропу, левкою, троянди,
Пишний сплету з них вінок і голову ним увінчаю.
Потім з кратера вина зачерпну птелеатського[19], сяду
Біля вогню, а хтось і боби для мене підсмажить.
А до підстилки товстої й м'якої із трав, окрім злинки,
Я асфодель[20] ще додам та ще й кучеряву селеру.
Пити я буду вино із думкою про Агеанакта
З чаші від верху до дна, відчуваючи осад губами.
Два пастухи мені гарно на флейті заграють, — з Ахарни[21]

Перший, а другий — з Лікопи[22], а Тітір мені оспіває
Пастиря Дафніса[23] муки: в Ксенію він, закохавшись,
Мучився тяжко, а з ним і гори страждали, й дерева,
Ті, що на горах ростуть довкола потоків Гімерських[24].
Дафніс же танув, як сніг, що лежить на Гема[25] верхів'ї,
Чи на Афоні[26], Родопах[27], чи в горах далеких Кавказу.
Теж і про те заспіває, як з волі злого владики
В скрині великій живцем козаря поховали, та бджоли,
Чуючи скрині кедровий запах, туди пролізали
Й соком із квітів його годували, з лугів прилетівши, —
Адже в уста йому Музи влили свій нектар медовий.
О преблаженний Комате[28]! Оту солодку в'язницю
В скрині ти довго терпів, харчуючись медом бджолиним,
Поки дожив до пори, коли і плоди вже доспіли.
О, якби зараз зі мною ти жив! Я міг би чудових
Кіз твоїх пасти разом з тобою на полонинах,
Чути твій голос, коли, під сосною чи дубом присівши,
Ти, богорівний Комате, співав би пісню солодку!»
Так він пісню скінчив і замовк, а йому відповів я:
«Любий Лікіде, багато чого подібного німфи
Теж і мене навчили, коли я в горах пастушив,
Слава про мене дійшла вже й до трону Зевса самого[29],
Тож заспіваю що-небудь і я тобі для насолоди, —
Вислухай та оціни, бо здавна ти з Музами дружиш».
«Глянь, Сіміхіду пчихнули[30] всі Ероти на щастя, —
Так вже він любить Мірто, як весною люблятьcя кози.
Що ж до Арата, його наймилішого друга, то в нього
Серце болить від жаги до юного хлопця, — знає
Це доброчесний Арістіс, — йому би й Феб не перечив
Біля триніжка[31], під звуки формінги[32] про те заспівати,
Як зайнялось від жаги невгасимої серце Арата.
Пане, якому милі так під Гомолою[33] доли, —
Настанови юнака, щоб сам в кохані обійми
Кинувсь раніш, ніж Філін чи коханець інший покличе.
Зробиш, любий Пане, отак, — то й хлопці аркадські
Скіллою[34] вже не стануть тебе по плечах шмагати —
Злющі такі, що їм і шматка не дісталось від жертви[35].
Зробиш не так — до ранку будеш себе роздирати

Нігтями на лежаку з кропиви, пожалений люто.
Взимку перебуватимеш ти на узгір'ях едонів[36],
Десь біля Гебру-ріки[37], поблизу Ведмедиці самої[38],
Влітку — в найдальших від світу краях пастухів ефіопських —
Блеміїв, — з їхніх-бо скель не видно й витоків Нілу!
Ви ж, всі Ероти рум'янощокі, залиште сьогодні
Милі так вам Гієтіду[39], Бібліду[40] й Ойкунт[41], у якому
Вівтар високий Діони[42] пресвітлої, — купно спрямуйте
Стріли свої — скільки маєте — на чарівного Філіна
Й влучно вже цільте: безжалісний він до милого гостя,
Хоч і минається врода його й жінки навіть кажуть:
«Ох, і недовго вже тобі красуватись, Філіне!»
Тож під дверима страждати не слід нам більше, Арате,
Й ноги трудити свої. А півні оті перед ранком
Хай кукурíканням іншим всілякі нещастя віщують,
Хай і Мілон[43] пітніє і мучиться сам у палестрі.
Нас же хай спокій душевний огорне, і, сплюнувши тричі,
Нас від нещасть нехай відверне стара чарівниця».
Так проспівав я. А він, приємно всміхнувшись, одразу
Дав мені свій пастуший ціпок, мов від Муз подарунок.
Потім, ліворуч звернувши, він вибрав дорогу на Піксу[44],
Я ж із Евкрітом — дорогу до Фрасідама; з нами —
Й красень Амінт. На м'яких та високих із очерету
І виноградним листом зеленим покритих підстилках
Ми розмістились і, серцем радіючи, відпочивали.
Зверху над нами, листя схиливши, тополі і в'язи
Кронами ледь ворушили, священний струмок недалеко
Стиха дзюрчав, випливаючи з німф оселі-печери.
Поміж розлогим гіллям засмаглі на сонці цикади
Дзвінко трудились, а близько від нас, в тернині сховавшись,
Час від часу пташина якась подавала свій голос.
Жайвір співав, щебетали щиглі, журилась голубка,
Бджоли жовто-червоні над водним плесом кружляли.
Пахло жнивами і щедроплідною осінню пахло.
Груші самі нам котились до ніг, а поруч із ними —
Яблука; гілля, обтяжене сливами, гнулось додолу, —
Вже-бо не в силах було йому далі тягар цей терпіти.

Там і замазку із амфор з вином семирічним зняли ми.
Німфи Кастальські[45], в яких Парнаські скелі[46] – домівка,
Чи не таким подібним вином у Фола[47] в печері
Древній літами Хірон[48] частував так щедро Геракла?
Чи не таке й Поліфема сп'янило, цього з-над Анапа[49]
Пастиря і моцаря, що в судно жбурляв каменюки, –
Так, що ноги пустились в нестримний танок у печері?
Чи не таким же, німфи, вином ви й нас пригостили
Біля святині Деметри? Як же я ще́ раз хотів би
Їй насипа́ти зерно й вона щоб ласкаво всміхнулась,
Взявши в долоні свої пучки колосся і маків!

ІДИЛІЯ VIII

Кажуть, що раз вівчарик Меналк на якомусь узгір'ї
Дафніса-красеня стрів, який випасав там корівок.
Рівні за віком обидва — підлітки світловолосі,
Рівні майстерністю гри на сирінзі й у співах пастуших.
Першим, на Дафніса глянувши, став Меналк говорити:
«Дафнісе, стада доглядачу, нумо на спір заспіваймо!
Я переможу, без сумніву, — дай-но лиш пісню почати!»
Тут же у відповідь Дафніс отак до нього промовив:
«Ти, пастуше овечий, Меналку, з сирінгою дружиш,
Та не здолаєш ніколи мене, хоч як не старайся».

Меналк

Хочеш помірятись співом? Поставиш якусь нагороду?

Дафніс

Так, заспіваю на спір і ставлю свою нагороду.

Меналк

Що ж нам для неї обрати, щоб нас це обох влаштувало?

Дафніс

Я ось телятко поставлю, а ти — ягня оте росле.

Меналк

Ні, я не можу ягня це віддати, бо надто суворі
В мене батьки: під вечір рахують кожну овечку.

Дафніс

Що ж тоді виставиш? Що переможець отримати зможе?

Меналк

Я змайстрував чудову дев'ятиголосу сирінгу
Й міцно скріпив її воском білим і зверху, і знизу, —
Отже, її і поставлю, а батькове — брати не треба.

Дафніс

В мене є теж отака дев'ятиголоса сирінга,
Й теж вона воском білявим скріплена знизу і зверху —
Тільки-от днями її змайстрував, ще й не загоївся
Палець, — зранив його, як розщепляв очеретяну трубку.

Меналк

Хто ж нас судитиме? Хто наші співи зможе почути?

Дафніс

Он того козаря могли б сюди ми гукнути —
Ось його кози, й плямистий пес там хрипко валує.
Кликнули голосно хлопці — й козар підійшов, їх почувши.
Тож починають змагання, в якому козар їх розсудить.
Спів починати Меналку-дударику визначив жереб,
Дафнісу ж — у пастушому цьому змаганні — на співи
Відповідати. І ось починає Меналк свою пісню.

Меналк

Доли і ріки, нащадки богів! Якщо я, дударик,
Не один лише раз милі пісні вам співав, —
Дайте ви вдосталь поживної паші овечкам, а буде
Дафніс зі стадом отут — не пожалійте й йому.

Дафніс

Трави солодкі й джерела холодні! Якщо тільки Дафніс
Так тут чудово співав, мов соловейко отой, —
Дайте корівкам дорідними стати, якщо ж і Меналка
Вівці сюди забредуть, — щедрими будьте й для них.

Меналк

Тут і овечки, й кози з козятами, тут же і бджоли
Вулики повнять свої, тут і розлогі дуби,
Тут же і красень Мілон походжає, а зникне він — всохну
Я, а за мною й трава всохне на корені вся.

Дафніс

Всюди весна, і всюди корови пасуться, і всюди
Повні соски молока для молоденьких телят.
Ось і красуня Наїда іде, її ж як не бачу —
Чахну і я, волопас, чахне і стадо моє.

Меналк

Цапику, мужу тих кізок біленьких, у лісі густому
Він, — до печери веде кізок кирпатих своїх.
Там серед них він. Прийди і скажи: «Мілоне прекрасний,
Богом Протей[1] був, та він теж пас тюленів своїх».

Дафніс

[…[2]]

Меналк

Я не бажаю статків Пелопса[3] чи Креза[4], не прагну
Бути попереду всіх якнайпрудкіших вітрів —

Лиш би під скелею сісти з тобою, пильнуючи стадо,
Й пісню складати отут край сицилійських глибин.

Дафніс

Губить дерева холодна зима, а ріки — засуха,
Згубні для птахів сильця, як і для звірів — пастки.
А чоловікові згуба — це жінка. О батьку наш Зевсе,
Я закохався, та й ти теж полюбляєш жінок!
Так між собою по черзі змагались хлопці у співах,
Й ось уже час для Меналка останню пісню співати.

Меналк

Ох, пожалій вже ти, вовчику, цих і овечок, і кізок,
Теж і мене пожалій: я малий, та роблю я немало.
Песику мій, Лампу́ре, тобі захотілось поспати?
Так не годиться: ти з хлопчиком маєш овець сторожити.
Вівці, щипайте собі досхочу різнотрав'я всіляке —
Швидко воно відросте, як тільки його ви зірвали.
Отже, пасіться, овечки, пасіться, хай повниться щедро
Вим'ячко ваше отим, чим пізніше заповниться посуд!»
Піснею дзвінкоголосою так відповів йому Дафніс:
«Вчора одна чорнобривка, коли повз печеру корівок
Гнав я, звернулась до мене: «Красунчику, ну ти й красунчик!»
Я ж ані словом яким, ані жартом на це не озвався —
Очі лишень опустив і свою дорогу продовжив.
Зараз для мене солодкі — голос і подих корівки,
Й солодко літньої днини біля струмка подрімати.
Дуб жолуді прикрашають, і яблука яблуню красять,
Красить корову телятко, а стадо — свого волопаса».
Так пастухи проспівали, і так ось козар розсудив їх:
«Спів твій — солодкий, Дафнісе,
й голос твій — справді чудовий:
Чути твій спів — насолода більша, ніж мед смакувати.
Отже, отримуй сирінгу, бо ти — переможець у співах.
От якби міг ти й мене, козаря, так навчити співати —
Я б за науку оцю віддав тобі кізку безрогу, —
Хай би дійницю тобі до країв молоком заповняла!»
Хлопець, який переміг, щасливо в долоні заплескав,
Вгору підскочив, немов оленя, що побачило маму.

Інший — похнюпивсь, убік відвернувся зі смутком у серці
Й так вже заплакав, немов молода перед шлюбом немилим.
Першим став Дафніс відтоді поміж усіма пастухами.
В юному віці невдовзі він німфу Наїду пошлюбив.

ІДИЛІЯ IX

Пісню пастушу нам, Дафнісе, першим берись заспівати,
Розпочинай, а вслід за тобою Меналк заспіває.
Пустимо зараз телят до корів, а биків — до теличок,
Хай вони разом пасуться і бродять по травах — напевно,
Так вони не розбредуться. Дафнісе, розпочинай-но
Пісню пастушу, й Меналк після тебе свою заспіває.

Дафніс

Солодко так звучать голоси і телят, і корівок,
Солодко й я, пастух, і граю, і пісню співаю.
Біля джерел прохолодних тут ложе собі влаштував я,
Шкурок із білих телят настеливши, яких буревієм
Зверху знесло: гілки суничника там обгризали.
Хай собі літо пекуче — воно мене стільки турбує,
Скільки докори батьків — юнака, який закохався.
Так проспівав мені Дафніс, а зараз Меналк заспіває.

Меналк

Етна — це мати моя, і в ній живу я — в печері,
В пористій скелі, й не кожному навіть присниться
Те, що тут маю: овечих он скільки шкур і козячих,
З них я одні підкладаю під голову, інші — під ноги,
Потрух варю на вогні й жолуді підсмажую взимку.
Ну а про холод я так вже турбуюсь, як про горіхи
Старець беззубий, якому вареник м'якенький дістався.
Голосно я в долоні заплескав обом і роздав подарунки:
Дафнісу — палицю з дуба, — на батьковім полі для неї
Гілка така там знайшлась, що й майстер, бува, не змайструє.
Другому — гарну дав мушлю: її я знайшов на Гікарських[1]
Скелях, і тим слимаком, що в ній був, п'ятьох я наситив.
Так, немов у трубу, він зможе у мушлю трубити.
Музи пастуші, вітаю вас щиро! Явіть нам іще раз
Ті пречудові пісні, що співав я колись з пастухами!
Хай же не сяде болячка ніяка на вправний язик мій![2]
Милі цикади цикадам, і милі мурахи мурахам,
Соколу — сокіл, мені ж наймиліші — пісні ваші, Музи!

Хай же наповниться ними мій дім, бо від них не солодші
Ні сновидіння чудові, ні рання весна, — навіть квіти
Бджолам не милі й солодкі такі, як ви мені, Музи!
Тих, кому ви хоч раз усміхнулись, — не зможе згубити
Навіть Цірцея[3] сама якимось отруйним напоєм.

ІДИЛІЯ X

Мілон

Що це з тобою, Букаю? Сьогодні жнець нікудишній
З тебе: нерівно рядок свій ведеш, а не так, як раніше,
Йти зі сусідом урівень не можеш і ззаду плетешся, —
Так, мов овечка ота, що будяччям ногу сколола.
Що ж за роботу опівдні покажеш, а надто — під вечір,
Як від початку уже не зрізуєш колос як треба?

Букай

Знаю, Мілоне: невтомний ти жнець, твердий, наче камінь,
Та чи не мав ти туги за тим, хто далеко від тебе?

Мілон

Ні, бо робоча людина не має потреби в такому.

Букай

Так не бувало, що ти заснути не міг, закохавшись?

Мілон

Хай і не буде! Не дай скуштувати м'яса собаці[1]!

Букай

Це ж одинадцятий день вже, Мілоне, як я закохався.

Мілон

Дудлиш вино ти з барила, а в мене й оцту немає[2]!

Букай

От через те й до роботи мене вже зовсім не тягне.

Мілон

Що ж то за дівчина так тебе мучить?

Букай

Дочка Полібота,
Гіппокіона, женцям мелодії грає на флейті.

Мілон

Винного й Зевс покарав[3]! Тож маєш оте, чого прагнув:
Ця саранча уночі вже так натре тобі тіло!

Букай

Вже й на кпини береш? Навіть Плутос[4] нічого не бачить.
Розум втікає, бува, й від Ерота. Зайве говориш.

Мілон

Добре, не буду. Закінчуй уже рядок свій швиденько,
Та про кохання своє заспівай, то краще й робота
В нас побіжить, — здається, співав ти колись непогано.

Букай

Спільно, Музи, струнку оту дівчину ми оспіваймо, —
Ви ж бо за що б не взялись — усе чудово виходить!
Мила Бомбіко! Худюща ти, кажуть, та ще й смуглошкіра,
Мовби сирійка[5] якась, та для мене ти — кольору меду.
Ось і фіалка, і гіацинт — темно-синьої барви,
Та саме цим окрасу дають вінкам щонайкращим.
Кізка шукає траву, вовки за козою женуться,
Бусел за плугом іде, а я ось тужу за тобою!
От якби в мене було того золота стільки, як в Креза, —
В дар Афродіті відлив би із золота статуї наші[6].
В руки тобі я флейту, троянду і яблуко[7] дав би,
Ну а собі — одежу й нове взуття аміклейське[8].
Люба Бомбіко! Ніжки — мов точені в тебе, і голос
Так твій п'янить, як чар-зілля, про інше годі й казати!

Мілон

От я й не знав, що Букай — отакий мастак поспівати!
Так поєднав майстерно в пісні мелодію з ритмом!
Шкода мені бороди, яку відростив надаремно[9]!
Слухай тепер Літіерса[10], заступника нашого, пісню.
«О багата плодами й колоссям Деметро, хай щедро
Нива нам родить і якнайбагатший врожай нам дарує!
Краще, женці, в'яжіть-но снопи, щоб який перехожий
Не позлословив: «Нероби, за що тільки гроші вам платять?»
Сніп оберніть до Борея[11], на північ, а можна — й на південь —
Так отоді зерно в колосках наливається краще.
Ті, що молотять, не смійте очей змикати опівдні:
В пору оцю найлегше зерно відстає від полови.
Жайвір прокинувсь — і ви за жниво негайно беріться,
З ним — і до сну, й лиш трішки в спеку найбільшу спочиньте.
Друзі, хіба отій жабі погано? Її ж не турбує,
Де їй напитись, бо навколо неї води предостатньо! —
Гей, наглядáчу скупий, як слід нам вари сочевицю, —

Кмин-бо надвоє ніяк не розділиш — лиш пальці поріжеш».
Ось про таке слід співати женцям, що печуться на сонці.
Ну а тобі, Букаю, пісні про невтішне кохання
Матері краще співати, як зранку до праці розбудить.

ІДИЛІЯ XI

Проти кохання нам годі й шукати засобів інших,
Нікію[1]: ні порошки, ані мазі — ніщо не поможе,
Крім Пієрид[2]. І хоч ліки ці, досить легкі та приємні,
Серед людей побутують, знайти їх — ой як нелегко.
Думаю, добре, як лікар, ти знаєш про те, а крім того,
Ти ж улюбленець Муз — усіх дев'яти, як відомо.
Так собі, кажуть, найлегше кіклоп, земляк наш, зарадив,
Давній наш друг Поліфем, коли покохав Галатею[3], —
Щойно тоді борода засіялась в нього на скронях.
Пристрасть його виявлялась не в яблуках, квітах[4] —
Став мов не свій від неї, про інше й думати кинув.
Вівці його із пасовищ зелених самі до кошари
Часто вертались. А він, співаючи про Галатею,
Сяде собі на траві біля моря по заході сонця
Та й знемагає від лютої рани: всередині тіла
Вістря владарки Кіпріди вп'ялось йому просто в печінку[5].
Все-таки ліки знайшов він і, сівши на скелі високій,
Так ось, задивлений в хвилі морські, почав він співати:
«О Галатеє білява, коханого чом проганяєш?
Глянуть на тебе — біліша, ніж сир, від ягнятка ніжніша.
Ти від телички жвавіша, пругкіша від ягід півспілих.
Тільки в солодкому сні я забудусь — приходиш до мене,
Тільки з солодкого сну прокидаюсь — тікаєш од мене, —
Так утікаєш, немов та овечка від сірого вовка.
Вперше моє почуття спалахнуло, коли ти з моєю
Матір'ю в гори пішла пелюстків гіацинту нарвати, —
Я ж вас усюди водив за собою стежками гірськими.
Глянув на тебе тоді — й не згасає пристрасть донині.
Ти ж, присягаюся Зевсом, щось зовсім до мене байдужа!
Знаю, красуне, чому ти тікаєш од мене лякливо:
Лоб мій увесь розділяє єдина брова волохата —
Тягнеться так відразливо прямо від вуха до вуха,
Око бо в мене одне, та й ніс над губою плескатий.
Все ж хоч який я не є, а овець таки тисячу маю,

Видою їх — і всмак молока запашного нап'юся.
Сиру мені не забракне ні влітку, ні в пору осінню,
Навіть в зимовий мороз коші переповнені в мене.
Так вже, як я, на сирінзі ніхто не заграє з кіклопів,
Яблучко любе, солодке, — про тебе, про наше кохання
Часто допізна співаю. Тобі оленят одинадцять —
З мітками всі — й чотирьох ведмежат гарненьких годую.
Тільки прийди — то вже кривди, повір мені, знати не будеш.
Море покинь — хай зеленими хвилями б'ється об скелі:
Нічку солодше в моїй проведеш ти печері, зі мною.
Лаври розкинулись там, звелись там стрункі кипариси,
Плющ темнолистий повивсь, виноград дозріває солодкий.
Плине й струмок прохолодний: багата деревами, Етна
З білих снігів нам шле цей напій, що гідний безсмертних.
Хто ж проміняв би таке на хвилі морські та глибини?
Може, на погляд тобі видаюсь я надто кошлатим —
Маю і дрова дубові, й під попелом жар не вгасає, —
Можеш мене обпалити, — тобі ж я віддав би і душу,
Й око єдине моє, що мені над усе найдорожче.
Горе мені! І чому з плавниками мене не вродила
Мати? Впірнув би на дно й тобі б обціловував руки,
Вже якби губ не дозволила. Лілій біленьких чи маків
Ніжних — такі пелюстки в них яскраво-червоні — нарвав би.
Лілії влітку цвітуть, ну а маки квітують узимку,
Тож не зумів би я разом тобі принести оцих квітів.
Сам я тепер, моя дівчинко, плавати добре навчуся,
Хай лиш сюди чужоземець який на судні завітає —
Взнаю тоді, що за втіха в морських поселятись глибинах.
Тільки прийди, Галатеє, сюди, а прийшовши, забудеш
Так, як і я, тут сидячи, геть позабув про домівку.
От щоб овець захотіла ти пасти й доїти зі мною,
Сир готувати, міцну в кошелях розклавши закваску!
Мати свою лиш виню і гірко їй так докоряю:
Чом вона любого слова про мене тобі не замовить —
Бачить, проте, що я кожної днини марнію і в'яну.
Хай вона знає, в яких мені муках доводиться жити,
Біль цей і їй, як мені, хай висушить душу і тіло.

«Гей, кіклопе, кіклопе, куди ж це твій розум подівся?
Швидко до праці: кошів наплети, молоденьких наріж-но
Гілок і вівцям роздай — ото краще й розумніше зробиш.
Видій оту, яка поруч, а ту, що тікає, навіщо?
Знайдеш собі Галатею — таку ж, а може, і кращу.
Стільки красунь он кличуть мене на розваги щоночі —
Так і хихочуть грайливо, як тільки до них відгукнуся.
Тож мені ясно, що в наших краях я не із найгірших!»
Так вгамував Поліфем свою пристрасть, співаючи пісню.
Легше вдалось це йому, ніж якби лікувався за гроші.

ІДИЛІЯ XII

Ось ти, нарешті, прийшов, любий хлопче, ти тут, хоч на небі
Третя зоря вже. Чекаючи день, і зістаритись можна.
Так-от, як весни миліші від зим, від тернини солодше
Яблуко, руно вівці густіше за шерсть із ягнятка,
Дівчина більше варта, ніж та, що пошлюблена тричі,
Легшим є оленя, ніж бичок, а найкращим у співі
Є з-поміж птахів усіх соловейко дзвінкоголосий, —
Так ось для мене й прихід твій, — отак від палючого сонця
Прагне, бува, подорожній сховатись під дубом тінистим.
От якби нас водночас подих Еротів торкнувся,
То у нащадків про нас отака була б складена пісня:
«Два чоловіки родились колись одночасно, й один з них
Став «залицяльником» — так називають такого в Аміклах[1],
Інший — «любленцем» був би, як фессалійці говорять.
Так вже любились навзаєм вони, як було в золотому
Віці, де, кажуть, закоханий в згоді завжди був з коханим».
О, якби, батьку Кроніде[2], якби могло б, о безсмертні,
Статись отак, що колись, поколінь через двісті, приніс би
Хтось мені вістку в безвихідь оту Ахерона: кохання
Поміж тобою й твоїм улюбленцем милим сьогодні
Ще пам'ятають усі, а найбільше — любе юнацтво.
Та, щоби сталось таке, небожителів воля потрібна.
Я ж бо, мій любий, від щирого серця тебе вихваляю
І не боюсь заробити на носі прища за неправду, —
Навіть якщо я й образу відчув, то її ти загладив:
Йду, твоїх ласк отримавши вдвічі більше, ніж думав.
Гей, мегарські нісійці[3], такі веслярі незрівнянні!
Честь вам і слава, бо більше за інших аттічних прибульців
Ви вшанували Діокла[4], що юного друга кохав так.
Поруч з його надгробком, як тільки весна розцвітає,
Дружно юнацтво змагання веде за першість в цілунках:
Той, хто зуміє злитись устами якнайсолодше, —
Той, вінками уквітчаний, йде до рідного дому.
Ну а щасливцем є той, кого вибирають суддею, —

Він отоді синьоокого зве Ганімеда[5] на поміч,
Щоб його губи були мов той камінь лідійський[6]: до нього
Кожен міняйло вдається, шукаючи золото справжнє.

ІДИЛІЯ XIII

Не для одних лиш таких, як ми, Ерота створило,
Нікію[1], те божество, що на світ привело цю дитину.
Тож і не першим нам негарне здається чудовим.
Не зазирнути нам, смертним, у те, що завтра настане.
Амфітріона[2] он син, що серце мав куване з міді
Й дикого лева здолав, спалахнув жагою до хлопця —
Гіла вродливого із кучерявим та пишним волоссям.
Вчив його різного так, як батько — любого сина,
Щоб, коли вивчиться, доблесть його в піснях оспівали.
З ним був завжди він: і посеред дня, і коли колісниця
Світлої Еос[3] уже завертала до Зевса домівки,
І отоді, як злетілась уже до гнізда на спочинок
Молодь пискрява, а мама під кроквами все ще літає.
В нього вкладав усю свою душу, старався, щоб хлопець
Мав його за взірець і щоб ріс він мужем достойним.
Парость Есона[4], Ясон[5], за руном золотим у ту пору
Брався плисти; і за нагороду славетні герої
З різних місцин в Іолку[6] багатім в дорогу збирались,
А серед них — і син героїні Алкмени з Мідеї[7],
Подвигів славних вершитель.
Тож разом з Гераклом піднявся
Й Гіл на Арго, що мав змайстровані добре сидіння, —
На корабель, що прудко промчав поміж скель Кіанейських[8],
Їх не торкнувшись (тоді-то вони й непорушними стали), —
Мов через прірву орел — до глибокого Фасіса[9] гирла.
В час, коли сходять Плеяди[10] й пасуться ягнята далеко
Від матерів, а весна повертає нарешті до літа —
Саме тоді богорівні герої місця позаймали
На кораблі Арго крутобокім, і з вітром погожим
Через декілька днів добрались вони до Геллеспонту
Й до берегів Пропонтіди[11] пристали, де кіанейцям[12]
Борозни множать воли, ярмом натираючи шию.
Там підвелись з-поза весел, на берег зійшли і вечерю
Спільно готують, ріжуть та стелять траву для нічлігу —

Низькорослий чабер і їжакоголовник шпилястий.
Ну а русявий Гіл йде на пошук води — і для себе,
І для Геракла, і для міцного бійця Теламона[13] —
Їжу вони зазвичай на трьох собі готували.
З посудом мідним пішов він і ось незабаром вже бачить
Чистий джерельний потік, а над ним — густе різнотрав'я:
Синяве «ластівки зілля»[14], й зелене «волосся Венери»[15],
І пишнолисту селеру, й виткий на всі боки пальчатник.
Та в глибині потоку танок свій виводили німфи —
Ті, що не відають сну і страшні для люду сільського —
Німфи Евніка, Меліда й Ніхія із зором весняним.
Хлопець занурив свій посуд місткий, щоб води зачерпнути, —
Й тут же кожна за руку вхопила його й потягнула
Вниз, нездоланну жагу до аргоського хлопця відчувши.
Той стрімголов поринає в глибінь попідводну, — зоря так
З неба спадає у море, — й тоді на судні хтось говорить:
«Линви послаблюйте, хлопці, бо йде вже вітер попутний!»
Німфи, поклавши собі на коліна голову Гіла,
Сльози втирали йому й словами його потішали.
Амфітріонів же син, відчувши тривогу за хлопця,
Вийшов на пошуки. Лук, меотійський[16] витвір чудовий,
Взяв і дубець, щоб мати його завжди під рукою.
Тричі й голосно, як тільки міг вже, Гіла він кликав,
Тричі і той озивався, та голос його послабляла
Товща води, і хоч зблизька звучав, та далеким здавався.
Так, немов лев благородний: як тільки здалеку вчує
Голос слабкий оленяти, то він, як хижак, вже готовий
З лігвища в горах помчати на пошук своєї поживи, —
Так і Геракл пробирався крізь хащі колючі й невтомно
Простір долав у тузі безмірній за хлопцем коханим.
Терплять закохані муки, то й він, охоплений горем,
Гори й ліси перешукував, геть про Ясона забувши.
На кораблі під вітрилами вже відпливати збирались
Напівбоги, та під північ вони вітрила згорнули
Й довго чекали Геракла. А той, куди несли тільки ноги,
Мчав у нестямі й шукав, опанований богом безжальним[17].
Так до божеств і красеня Гіла[18] зарахували.

А «втікачем з корабля», як жарт, назвали Геракла:
Він-бо, зійшовши з Арго, корабля на тридцять пар весел,
До негостинного Фасіса й колхів[19] сам добирався.

ІДИЛІЯ XIV

Есхін

Щире вітання, Тіоніху!

Тіоніх

Ну і від мене вітання!

Есхін

Бачив тебе я давно.

Тіоніх

Давненько. Клопоти маєш?

Есхін

Маю, і то не малі.

Тіоніх

Отож я і бачу: худющий,
Бороду так відпустив, про кучері зовсім не дбаєш.
Тут ось недавно приходив такий же піфагорієць[1]:
Жовтий увесь, босоногий, — родом з Афін, говорив нам.

Есхін

Що, він теж закохався?

Тіоніх

Думаю, в кашу варену.

Есхін

Ти от, мій любий, жартуєш собі, а мила Кініска
Так вже мене зневажає, що розуму ледь я не трачу!

Тіоніх

Ну, ти завжди все зопалу робиш, Есхіне, й хотів би,
Хай би відразу було все твоїм. То що ж таке сталось?

Есхін

Раз були гості в садибі моїй: один аргів'янин,
Апіс-кіннотник з Фессалії, з ними й Клеонік-вояка —
То й захотілось гульнуть нам. Зарізав я двійко теляток,
Ще й порося заколов, біблінське[2] вино відкупорив
Чотирирічне, — духмяне таке, мов тільки з давила, —
Овочів, устриць купив — і вдалася вечірка на славу!
Пізно вночі вина без води захотілось попити
Нам на честь кого-небудь, ім'я його тільки назвавши.

Ось ми так випили, ймення сказавши, як треба, і тільки
Ця — хоч зі мною — ні слова. Про що ж я подумати міг там?
Хтось жартома їй: «Мовчиш? Може, вгледіла вовка[3]?»
«Який ти
Мудрий», — сказала й так спалахнула, хоч свічку запалюй.
Люкос, — та це ж синок отой нашого Лаби-сусіда, —
Плеканець статний і для багатьох такий собі красень.
Тож закохалась у нього і сохне від цього кохання.
Дещо доходило, правда, до вух моїх, та легковажив
Це я, — дурний, хоч давно вже заріс бородою густою.
Тож ми були добряче вже напідпитку, як раптом
Гість із Лариси[4] заводить: «Люкосе мій ти коханий...» —
Пісню якусь фессалійську, — дурень такий, а Кініска
Так заридала гірко, як те шестилітнє дівчатко,
Що припадає мамі до серця, образу відчувши.
Друже, ти знаєш мене, я тут же їй в пику заїхав:
Раз, та відразу іще раз! Вона ж свій пеплос у руки —
Й навтікача! «Поганий тобі я і не до вподоби?
Хай тебе інший тоді пригортає, за ким проливаєш
Сльози, отож проливай їх за ним, розпуснице, й далі!»
Так, наче ластівка та, що, корм несучи пташенятам,
Миттю шмигне попід дах туди і назад, — оце точно
Так і вона: стрімголов від сидіння м'якого побігла
Аж до дверей — і далі, куди несли тільки ноги.
Кажуть: зірветься із прив'язі бик, то довго гасає.
Тож двадцять вісім вже днів, та ще одинадцять, і десять,
Ще дванадцять і два — і ось тобі другий вже місяць
Я без неї, і хай би патлатим став, як фракієць[5], —
Знати не хоче. Люкос для неї — божище, для нього
Й двері відкриті, а ми вже й доброго слова не варті.
Ми — як мегарці[6], обділені долею і безталанні.
От якби я розлюбив її, все б отоді наладналось.
Влип я, як миша в смолу, Тіоніху. Може, порадиш,
Як то позбутись такої любові, бо сам я не знаю.
Чув я, що Сім, в Епіхалка дочку закохавшись, зцілився
Якось, за море попливши, а ми з ним рівні за віком.
Треба поплисти й мені, і буду я там не найгіршим,

Хоч і не першим, — таким-от пересічним воїном буду.

Тіоніх

Хай би насправді пішло усе так, як бажаєш, Есхіне.
А як надумаєш плисти за море — наймись ти на службу
До Птолемея[7]: для вільних людей це найкраще підходить.

Есхін

Ну і який він, цей муж?

Тіоніх

Для вільних — найкращий владика.
Мудрий, приємний, великий прихильник Муз та Ерота,
Знає всіх тих, які люблять його, та й недругів знає.
Щедро дає багатьом, прохачеві рідко відмовить, —
Як і личить цареві, тільки не треба просити
Надто вже часто. Отож як захочеш ти плащ свій скріпити
Справа над верхнім плечем і, ногами впираючись в землю,
Стійко напору бійця-щитоносця протистояти —
Якнайшвидше в Єгипет! Бо так неухильно крадеться
Старість від скронь, — не помітиш, коли й борода посивіє.
Отже ж, до справи берись, допоки ще вік дає змогу!

ІДИЛІЯ XV

Ґорґо

Ти, Праксіноє, удома?

Праксіноя

Заходь, Ґорґо! Не щезай так!
Диво, що ти з'явилась. Подбай про крісло, Евноє,
І про подушку.

Ґорґо

Дякую, все якнайкраще.

Праксіноя

Сідай же!

Ґорґо

Ну, голова йде обертом! Стільки у місті[1] народу
Скрізь, Праксіноє, там колісниць-четвірок без ліку,
Стільки солдатських чобіт, чоловіків у хламидах[2] —
Годі й добратись! В таку далечінь уже ти заселилась!

Праксіноя

Це ж бо мій дурник вибрав діру отаку на задвірках,
Щоб не були ми сусідками, — впевнена я, що навмисно
Це він зробив, бо завжди, пам'ятаю, таким-от був злобним.

Ґорґо

Ти, дорогенька, Дінона свого вже так не осуджуй,
Глянь, як малий очей постійно з тебе не зводить:
Зопіріоне, любий, не бійся, вона не про татка!

Праксіноя

Все, я клянусь, розуміє хлоп'я.

Ґорґо

Татусик — хороший!

Праксіноя

Цей наш татусик якось (а «якось» вже кажемо звично)
Соди й трави для приправи пішов на ринок купити —
Й солі приніс, дарма що на зріст — до тринадцяти ліктів[3]!

Ґорґо

Мій Діоклід такий самий — грошей не шанує: овечих
Шкурок он п'ять закупив на сім драхм[4] — до собачих подібні

Чи до подертих мішків — ото буде в мене роботи!
Та одягай-но швидше плаття й верхню одежу
І поспішаймо в палац Птолемеїв: Адоніса свято[5]
Там святкують з волі цариці; а в тому палаці,
Кажуть, така пишнота!

Праксіноя

В багатих у всьому багатство.

Ґорґо

Все, що побачиш, розкажеш пізніше тим, хто не бачив.
Час вже, мабуть, іти.

Праксіноя

Для нероби — свято постійно.
Пряжу, Евноє, залиш серед хати — потім продовжиш!
Кішці — отій завжди на м'якому лиш би поспати.
Прудко води принеси — мені її треба негайно.
Мило неси! Давай, лиш не стільки, ти ж міри не знаєш!
Злий-но води! Негіднице, ти мій хітон намочила!
Досить! Помилась вже я, як боги дозволяють.
Де ж це наш ключ від великої скрині? Мерщій принеси-но.

Ґорґо

Плаття, що в складках, дуже тобі до лиця, Праксіноє.
Скільки, скажи-но, ти за тканину оцю заплатила?

Праксіноя

Ох, Ґорґо, і не згадуй! Сріблом більш як дві міни[6],
Ну а в роботу над нею вже вклала всю свою душу.

Ґорґо

Маєш зате, що душа забажала.

Праксіноя

Правду говориш.
Плащ принеси мені, дай капелюшок, приладь його гарно.
Ти, дитинко, не підеш: там страшно і коник укусить.
Плач скільки хочеш — не підеш, бо там калікою станеш.
Отже, пішли! Фриґіє, малого там якось забавиш.
Впустиш собаку в дім і закриєш надвірні ворота.

Праксіноя

(на вулиці)

Вишні боги! Тут же юрми народу! Тож як нам пролізти

Крізь оце лихо? Кишать, як мурахи, без ліку і краю.
Дуже багато зробив корисного ти, Птолемею,
З часу, як небожитель — твій батько, — вже й перехожих
Жодний не кривдить зловмисник, як то бувало в Єгипті:
Вдарити міг, обдурити, пожартувати погано —
Схильними всі тут були до злого й негідного діла.
Як же нам бути, люба Ґорґо? Он царська кіннота
Вся перед нами. «Друже, ти ж можеш мене роздавити!
Кінь ось рудий на дибки встає! Він дикий у тебе!»
Ти не боїшся, Евноє? Він конюха зараз затопче!
Щастя яке, що синочок мій все-таки вдома лишився!

Ґорґо

Та не лякайсь, Праксіноє! Трішки пройшли ми, та й коні
Встали на місце своє.

Праксіноя

Прийшла я до тями нарешті.
Коней з дитинства боюся і зміїв холодношкірих.
Треба поквапитись нам, — народу ж он скільки назустріч.

Ґорґо

Ти вже з палацу, матусю?

Літня жінка

Так, діточки.

Ґорґо

А чи можна
Якось пробратись туди?

Літня жінка

Стараючись, навіть ахейці
Трою взяли, моя люба. Старанням всього досягають.

Ґорґо

От вам стара: пророкла, мов оракул, та й геть почвалала.

Праксіноя

Знаємо все ми, жінки, — і як Зевс свою Геру пошлюбив[7].

Ґорґо

Глянь, Праксіноє: біля дверей така штовханина!

Праксіноя

Просто жахіття! Ти дай мені руку, Ґорґо! Евтіхіду
Також за руку, Евноє, візьми, щоб ніхто не відбився.

Разом заходьмо, Евноє. Ой, лихо яке — моє плаття
Вже розірвалось, Ґорґо! На Зевса, мила людино, —
Хай вже боги добром віддячать тобі, — прослідкуй-но,
Щоб у цім тлумі плащ на мені хоча б не порвали!

Перший незнайомець

Може, й не впораюсь, спробую...

Праксіноя

Тиснява просто жахлива,
Пруться, мов свині!

Перший незнайомець

Дружно вперед, — і ось ми й пробились!

Праксіноя

Зичимо щастя тобі і зараз, і на майбутнє
За піклування. Така співчутлива й привітна людина!
Ти вже пролізла, Евноє? Бідненька, штовхайся сильніше!
«Вдома вже всі», — сказав молодий, замикаючи двері[8].

Ґорґо

Глянь, Праксіноє! Ти бачиш, які килими перед нами?
Всі і легкі, і чудові! Немов богині їх ткали!

Праксіноя

О всемогутня Афіно! Яких же ткаль це робота?
А візерунки чудові оці — яких живописців?
Люди ж там скрізь — чи на місці стоять, чи то в русі якомусь, —
Всі мов живі, а не виткані! Вміє ж творити людина!
Ось і Адоніс, подиву гідний, на ложі зі срібла —
Перша борідка від скронь у нього заледве пробилась —
Тричі любий Адоніс, любий і за Ахероном.

Другий незнайомець

Та припиніть, нарешті, базікання це нескінченне,
Широкороті[9] сороки! Ви всім тут та́к вже набридли!

Праксіноя

Хто ти? Яке тобі діло, що ми розмовляємо стільки?
Слугам наказуй! Ти сираку́зянок смієш повчати?
Знай: із Коринта[10] наш рід, як і славного Беллерофонта[11].
Ми розмовляємо так, як і кожен, хто з Пелопоннесу,
Й нам, дорійкам[12], властива тому і говірка дорійська.
О Персефоно солодка, один в нас хай буде володар[13]!

Слово нікчемне твоє, чоловіче, мені ні до чого.

Ґорґо

Цить, Праксіноє! Співачка, дочка аргів'янина, зараз
Виступить, вправна й досвідчена — вже он минулого року
Краще за інших вона співала пісні поминальні.
Тож, сподіваюсь, і зараз приємне щось нам заспіває.

Гімн Адонісу

О володáрко, яка так любить Ґолґóс[14] та Ідалій[15],
Й Ерікс-гору[16] стрімку, — Афродіто золотосяйна!
Рік проминув — й Адоніса милого із Ахерону
Вічних глибин легконогі Ори[17] знов повертають, —
Любії Ори, — вони найповільніші з-поміж безсмертних,
Та до людей приходять завжди з дарами якимось.
О діонейська[18] Кіпрідо! Кажуть, що ти Береніку
Перетворила на вищу істоту — богиню безсмертну,
Краплю за краплею вливши амброзію[19] в серце жіноче.
Нині ж, володарко храмів стількох та імен знаменитих,
Вже Береніки дочка Арсіноя[20] — мов красна Єлена[21] —
Так пишнобарвно і гойно складає Адонісу шану.
Ось біля нього плоди, що дозріли на гілках високих,
Ось у кошиках срібних, немов у садах, розцвітають
Квіти, а ось в золотому посуді — мирра[22] сирійська.
Ласощів стільки! Жінки готували їх довго, змішавши
Присмаки з квітів всіляких і борошно білосніжне
З медом солодким або з розрідженим маслом духмяним,
І напекли в розмаїтих формах — і птахів, і звірів.
Ось угорі зеленіє піддашок з м'якого кропу,
А понад ним, ще вище, літають маленькі Ероти, —
Мов солов'ята, які, розвиваючи крилець потугу,
Пурхають, знай, щохвилини з одної гілки на іншу.
Золота скільки й різьби! Орлів зі слонової кістки
Бачиш? Несуть юнака-виночерпія[23] Зевса-Кроніда.
Ось пурпурова накидка, вона, вважають мілетці[24],
Справді «ніжніша від сну», ще й пастух із Самосу[25] скаже:
«Ложе Адоніса-красеня — наша це спільна робота!»
Тут — на престолі Кіпріда, а тут — рум'яний Адоніс.
Він — жених сімнадцяти- чи вісімнадцятирічний, —

Ще й не колючий цілунок.
На бороді лиш засіялось, ще й не колючий цілунок.
Будь же щаслива, Кіпрідо! Сьогодні твій милий з тобою!
Завтра ж раненько, з росою, понесемо його спільно
Ген аж за місто — туди, де хвилі б'ються об берег.
Там, волосся розтріпавши, з пліч приспустимо одяг,
Груди оголимо й жалібно так почнемо ми співати:
«Знову, Адонісе любий, відходиш до Ахерону, —
Ти, єдиний з усіх півбогів! Адже ні Агамемнон[26]
Так не терпів, ні Аянт[27] — герой, жахливий у гніві,
Ні найстарший серед Гекуби[28] дітей усіх — Гектор[29],
Так ні Патрокл[30], ані Пірр[31], що живим з-під Трої вернувся,
Ні набагато давніше — лапіти[32], Девкаліона[33]
Рід чи Пелопса[34], чи Аргоса владарів давніх, пеласгів[35].
Отже, хай буде милість твоя, наш Адонісе любий,
З нами, й приходь, Адонісе любий, наступного року!

Ґорґо

Талановита яка оця жінка, скажи, Праксіноє?
Знати стільки — це щастя, ще більше — так гарно співати.
Тільки пора вже й додому, бо мій Діоклід ще не снідав.
Він дратівливий і так, а не з'їсть — то їдкий, як той оцет!
Тож прощавай, Адонісе, й знов до нас, любий, вернися!

ІДИЛІЯ XVI

Здавна ведеться, що Зевсові дочки[1] й поети піснями
Славлять безсмертних богів і діяння мужів знаменитих.
Музи[2] — богині, тому їм і личить богів прославляти,
Ми ж — лише смертні, то й нам випадає славити смертних.
Хто ж то із тих, що живуть під світлом блискучої Еос[3],
Перед моїми Харитами[4] двері гостинно відчинить,
Не відішле їх назад, не давши жодних дарунків?
Скривджені підуть тоді, заплакані й босі, додому
Й довго там скаржитись будуть, що їх не туди посилаю,
Потім у скриню порожню залізуть і там вже затихнуть,
Лиця свої примостивши на захололих колінах, —
Там і сидять зазвичай, без успіху в дім повернувшись.
Хто ж то пригорне сьогодні співця з його словом майстерним?
Важко сказати. Ніхто за прославлену доблесть не хоче
Скласти подяку співцям, як колись, а, піддавшись користі,
Всяк свої руки ховає і думає, як би урвати
Більше для себе, а іншим не дати і крихти малої.
Тільки й розмов: «Та коліно ближче до мене, ніж литка[5]!
Лиш би мені було добре. Хай дбають боги про поетів!
Нащо нам слухати інших — Гомера нам досить одного!
Той із поетів найкращий, якому не дав я нічого».
Що ж за користь вам, нещасні, від золота, що назбирали
Й маєте в схованці? Багатства ціна для розумних не в тому:
Личить щось мати для себе, та личить щось дати й поету,
Рідним добра творити немало, та й іншим не менше,
Часто і щиросердно пожертву на вівтар складати,
Гостю завжди бути радим і досхочу пригощати,
Й тільки коли вже захоче, його відсилати додому.
Та якнайбільше вісників Муз священних шануйте:
Хай, як Аїд вас закриє, в піснях бережуть вашу славу,
Щоб не брели ви, забуті й заплакані, за Ахероном,
Мов злидарі, в яких від мотик загрубіли долоні
Й сльози вже змалечку ллють, що доля їх скривдила тяжко.
Ось в Антіоха[6] та й у владики Алева[7] палацах

Стільки пенестів[8] трудилось, щоб місячний мати прожиток:
Гнали до ясел Скопадам[9] силу-силенну худоби —
Муканням повнили простір корови й бики круторогі,
А на рівнинах Краннону[10] вони просто голого неба
Пасли безліч отар, відбірних овець для Креондів[11].
Що ж то за щастя було в них[12], якщо життя насолоду
Кожен покинув, ступивши на човен страшного Харона,
Став забутий всіма, навіть маючи статки великі?
Перебувати би їм у царстві печалі і смерті
Вічно, якби не митця кеоського[13] багатострунний
Барбітон[14], — ймення він їхні зберіг для молодших нащадків.
Коней прудких імена — й вони навіть слави зажили:
З ігор священних вертались, вінками увінчані, в славі.
Хто пам'ятав би про славних лікійських[15] вождів, про Пріама[16]
Пишноволосих синів, про Кікна[17] вроду жіночу
Без поетичного слова й пісень про події далекі?
Ось Одіссей — проблукав він місяців сто та ще й двадцять
Серед всіляких людей, живим на краю всього світу —
В царстві Аїда побув, утік від жахного кіклопа —
Мав би він славу таку? А про свинопаса Евмея[18]
Чи про Філонтія[19], що про биків піклувався, — невже би
Знав хтось; і про благородного навіть Лаерта[20] не знали б —
Пам'ять створив їм навічну в піснях поет іонійський[21].
Люди лише через Муз собі слави можуть набути:
Статки, хоч би які, прогайнують нащадки померлих.
Марна робота: з берега хвилі морські рахувати —
Вітер жене їх із моря і все без кінця та без краю —
Чи дочиста відмивати водою прозорою цеглу, —
Так же і серце у грошолюба нічим не зворушиш.
Хай собі буде щасливим такий і скарби незліченні
Хай в нього будуть, і вічне незборне бажання наживи.
Я ж найціннішим вважаю людську повагу і дружбу,
Й саме за це я віддав би стада цілі коней і мулів.
Ось і шукаю того чоловіка, який би прихильно
Дав і мені, й моїм Музам притулок: важкі для поетів
Їхні дороги без Зевсових дочок, багатих на думку.
І місяці, і роки спливатимуть на небозводі,
Коні небесні не раз ще крутитимуть вісь колісниці[22],

Поки з'явиться муж той, який вшанує поета, —
Мужністю рівний Ахіллу великому, міццю — Аянту, —
На Сімоентській[23] рівнині, де насип Іла-фригійця[24].
Тож фінікійці[25] в краю, де ховається сонце, в лівійських
У якнайдальших пустелях заціпеніли від жаху,
Бо вояки сиракузькі вже довгі списи піднімають,
Сплетені міцно щити на руки собі насадивши,
А Гієрон[26], як і личить героям, вже меч приладнав свій
Й шолом надів, на якому хвилюється грива тіниста.
Зевсе, наш батьку преславний, і ти, могутня Афіно,
Й ти, о діво[27], що ділиш з матір'ю владу над містом
Славних ефірців[28], де Лісімелії[29] плесо широке!
От якби ми змогли ворогів та на хвилі сардинські
Скинути з острова й вістку послати дружинам і дітям
Про вцілілих у битві, і хай їх було б якнайбільше!
А після того нехай заселяють міста громадяни, —
Саме отам, де ворожа рука все дотла розорила,
Хай обробляють родючі поля і хай незліченні
На пасовищах вівці нагулюють тіло, і доли
Хай їхнім голосом повняться; стовпища стад, що під вечір
Йдуть до хлівів, подорожнього довго чекати хай змусять.
Зорані ниви засів хай приймають тоді, як цикада
В час опівденний дрімоту пастушу пильнує, — з вершини
Дзвінко стрекоче на гілці; нехай легким павутинням
Зброю затягне павук, а звуки війни хай затихнуть.
Хай Гієронові славу найбільшу поети голосять
І поза Скіфським морем[30] далеким, і там, де цариця
Семіраміда[31] себе оточила стіною міцною.
Я — лиш один з тих улюбленців Зевсових дочок, —
Хай же прославлять вони сицилійську нам Аретусу[32],
Славний народ її та Гієрона, вождя-ратоборця.
Вам Орхомен[33] Етеоклів[34] Мінійський, до Фів[35] неприхильний,
Був, о богині Харити, віддавна близьким до серця.
Я залишаюсь на місці, якщо не зовуть, та сміливо
З Музами тут же відправлюсь до тих, що мене запросили.
Вас не покину, Харити, — без вас-бо яка ж це приємність
Людям? Тому я хотів би завжди з Харитами бути.

ІДИЛІЯ XVII

Пісню почнімо від Зевса і Зевсом закінчуймо, Музи,
Як беремось оспівати того, якому підвладні й безсмертні.
Ну а між смертними перший — це Птолемей[1], він останній,
Він же й середній, — ніхто його не перевершить ніколи.
Пам'ять про доблесть синів півбогів прадавніх, героїв,
Передали у піснях нащадкам їхнім співці та поети.
Я ж, користуючись словом майстерно, спішу Птолемея
Піснею славити: милі пісні оті навіть безсмертним.
Ось дроворуб, як на Іду[2] лісисту заходить, очима
Довго він місце шукає, звідки почати роботу.
З чого ж почати мені? Із того, як щедро дарами
Обдарували безсмертні царя того, кращого з кращих:
Він від народження вибраний був для подвигів славних, —
Він, Птолемей Лагід[3], — мету він у серці величну
Здавна плекав, непосильну для когось іншого в світі.
Тож за всі подвиги батько[4] його розмістив між богами —
Трон золотий йому виділив там, де Зевса оселя.
Поруч із ним сидить Олександра любого образ —
Богом жахливим він став для персів у митрах строкатих[5].
Там же, навпроти, трон і Геракла, карателя смертю
Всіх кентаврів[6], скований міцно-преміцно зі сталі.
Там між безсмертними він бенкетує і з радісним серцем
Бачить між ними й синів своїх якнайдальших нащадків —
З волі Кроніда старості їхні тіла́ не зазнали:
Кожен нащадок Геракла отримав від нього безсмертя.
Спільним пращуром став для обох Гераклід[7] премогутній,
Ну а найдальшим прабатьком обидва вважають Геракла.
Той, як насититься їжею, ще й нектаром духмяним,
З учти вертає домів, де чекає люба дружина[8].
Лук свій і свій сагайдак з-під руки одному доручає,
Іншому[9] — дрюк свій важкий, угорі залізом оббитий:
Так вони в парі до білоногої Геби покоїв
Зброю несуть і ведуть бородатого сина Кроніда.
Серед жінок наймудрішою слід Береніку[10] назвати —

Стільки користі та щастя для тих, що її породили!
Злегка лиш Кіпру владарка, дочка могутня Діони[11],
До її запашних грудей доторкнулась рукою —
І Птолемей, як казали, жодної іншої жінки
Палко вже так не кохав, як її, свою любу дружину.
Відповідала на це і вона ще більшим коханням.
Батько спокійно лиш там на дітей своїх дім покидає,
Де при любові взаємній він ділить з дружиною ложе.
А як не милий він їй і в неї інший на думці —
Родить не раз, та діти її не подібні до батька.
О Афродіто, могутня та незрівнянна красуне!
З волі твоєї не перейшла Береніка прекрасна
За Ахерон, де стогони вічно лунають, бо вчасно
Ти перешкодила їй на човен той чорний ступити,
Де перевізник огидний[12] збирає душі скорботні, —
В храм її перенесла[13], поділилась славою з нею.
Ніжні любовні чуття й вона тепер смертним вселяє,
І легковажні турботи — усім, хто готовий терпіти.
О, чорнобривко[14] із Аргоса! Вбивцю людей, Діомеда[15],
Ти породила в шлюбі з Тідеєм[16] із Калідону;
Як пишногруда Фетіда[17] метальника списа Ахілла
Подарувала Пелею[18], так Береніка прекрасна
Мужу-бійцю Птолемею — тебе, вояка Птолемея.
Кос тебе взяв під опіку[19], лиш тільки на світ ти з'явився —
Взявши від мами тебе, як уперше зорю ти побачив.
А перед цим помічну Ілітію[20] дочка Антігони[21]
На допомогу кликала в муках пологових болів, —
Зглянулась та на благання і милосердно всі болі
Погамувала, тож любе дитя, так до батька подібне,
Вийшло на світ. А Кос, як уздрів це, радісно крикнув,
Ніжно й з любов'ю торкнувшись руками тіла дитини:
«Будь же щасливим, дитятко! Вшануй і мене так само,
Як Аполлон — оповитий пов'язкою темною Делос[22].
Шану подібну склади і високому мису Тріопа[23],
Як і сусідам-дорійцям: їх теж не позбав нагороди.
Ренею[24] наш володар Аполлон мав теж у пошані».
Острів замовк, а з-під неба тричі орел велетенський[25]

Крик видає, в якому сприятливу долю віщує.
Крик отой — Зевса прикмета, бо Зевса завжди турбувала
Доля царів благородних, проте йому наймиліший
Той, якого він змалечку любить: з таким і удача
Скрізь, і морями, і землями він багатьма володіє.
Не злічити народів, які на землях всіляких
Свій урожай плекають під Зевса дощем благодатним.
Годі й шукати ґрунтів родючіших, ніж у Єгипті,
Де під час розливів Ніл рівномірно розпушує землі;
Інших і міст не знайти, де люди так знають ремесла:
Сотні збудованих міст, а тоді на три ще помнож їх,
Тисячі три і тричі візьми десятків ще тисяч,
Ще три додай, а до них додавай іще три дев'ятки —
І над ними всіма Птолемей владарює могутній.
Він підкорив Фінікії частину, землі арабів,
Сирію, Лівію і темнолицих скорив ефіопів.
Шле він накази памфільцям[26], охочим до війн кілікійцям[27],
Шле і лікійцям[28], карійцям[29], шле й остров'янам-кікладцям[30],
Бо кораблі щонайкращі його над морями панують:
Він, Птолемей — владика земель, морів і потоків.
Не злічити кількості вершників чи щитоносців,
Що навкіл нього виблискують так обладунками з міді.
Статками він далеко всіх інших царів перевершить —
Стільки багатств йому звідусіль щоднини приносять.
Всі ці народи спокійно працюють і множать достаток,
Бо ж перейти через Ніл, багатий на рибу, з воєнним
Набігом ворог ніякий на жителів зараз не сміє,
Як і не сміє, із кораблів швидкоплинних зійшовши,
Напад вчинити і в єгиптян відібрати худобу:
Жорстко-бо править на цих рівнинах світловолосий
Цар Птолемей, який списом так орудує вправно.
Він, як цар з повним правом, старається гідно
І зберегти, і всіляко примножити батьківський спадок.
Золота він не копичить безцільно в палаці своєму,
Як мурашва, що без міри все тягне й тягне в мурашник:
Божим домам славнозвісним складає він щедро пожертви,
Та й з-поміж інших він першим завжди дари ці приносить.

Він обдаровує й інших царів, які цього варті,
Щедро дарує містам і щедро — друзям достойним.
Та й на священних святах Діоніса так не бувало,
Щоб не отримав від нього співець за дзвінкоголосу
Пісню дарунок, гідний його поетичного хисту.
То й прославляють провісники Муз царя Птолемея
За його щедрість. Бо й справді, щó для статечного мужа
Більше варте, ніж славу довічну в людей заслужити?
Саме вона й залишилась в Атрідів[31], бо всі ті багатства,
Що захопили вони в розкішних палацах Пріама[32], —
Всі десь за вітром пішли і назад вороття їм немає.
Він же єдиний — і з тих, що до нього жили і що зараз
Топчуть ногами порох м'який і сліди залишають, —
Матері й батькові любому храми духмяні позводив,
Золотом пишно й слоновою кістю оздобив, і в них він
Образи їхні поставив як захист для роду земного.
Туші без ліку корів повнотілих, як місяць минає,
Спалює він, поклавши на вівтар, окроплений кров'ю,
З ним і дружина його благородна[33], — вона перевершить
Кожну, яка обіймає в спальні свого чоловіка:
Так-бо кохає його — свого чоловіка і брата.
Саме такими були священні подружжя в безсмертних,
Так ось і Рея[34] могутня владик Олімпу зродила,
Й спільну постіль для Зевса і Гери, у водах пахучих
Руки помивши, стелила Ірида[35], ще незаміжня.
Тож моя шана тобі, Птолемею-владико, — нарівні
Із півбогами тебе я славитиму, і не забудуть
Слів цих нащадки, а Зевс твою славу лиш множити буде.

ІДИЛІЯ XVIII

До Менелая[1] світловолосого в Спарті дівчата
Раз прибули, гіацинтовим цвітом прикрасивши коси,
Й спальню нову, в малюнках чудових, вони оточили, —
Кожна з дванадцяти — славної Спарти окраса і гордість.
Того дня в спальню відвів після шлюбу дочку Тіндарея —
Любу Єлену — син наймолодший владики Атрея.
Пісню вони почали, голоси поєднавши, й при цьому
Землю вдаряли ногами, і дім вторив їхнім ритмам:
«Що ж це ти, наш молодий дорогенький, спати зібрався?
Так тебе зморює сон? Чи так уже любиш поспати?
Чи уже так перепив, що на ліжко тебе повалило?
Вже якщо спати спішиш так, то спав би сам уже краще,
Ну а дівча хай би з мамою й дружками десь розважалось
Аж до самого ранку, — і так уже й кожної днини,
Й кожного року! Та це вже дружина твоя, Менелаю,
Й ти — щасливий її чоловік: хтось пчихнув[2] на щастя,
Як у Спарту прибув ти, а іншим вже менш пощастило.
Ти лиш один називатимеш тестем Зевса-Кроніда,
Ділячи спільне одне укривало з донькою[3] Зевса.
Жодна з ахеянок[4] їй не рівня: якщо і народить
Щось лиш подібне до неї, то це буде дивом великим.
Ми, одного віку з нею, олією змазавши тіло,
Біля Евроту[5], немов юнаки, змагались у бігу —
Ми, двісті сорок дівчат[6], молоде покоління жіноче,
Та порівняти з Єленою — в кожної вади знайдуться.
Так, немов Еос, що, сходячи, вигляд являє блискучий
Владарці-Ночі, й весна по зимі осяває всю землю, —
Так ось і золотокоса Єлена сіяє між нами.
Ниви достойна окраса — це повноколосся високе,
Гордість садка — кипарис, колісниці — кінь фессалійський,
Рум'янощока ж Єлена — Лакедемону[7] окраса.
Більше за неї ніхто на станку не зможе наткати
Й кращі створити узори в тканині, майстерно пробігши
Човником поміж основою з ниток, натягнутих міцно.

Та й оспівати ніхто не зуміє, торкаючи струни
Ліри, ні Артеміду, ні пишногруду Афіну
Так, як Єлена, що вабить усіх своїм зором чарівним.
Стала ти, діво прекрасна, тепер господинею дому,
Ми ж зараз підемо знов у місця для змагань, та в зелених
Долах вінки запашні почнемо з квітів сплітати
І повертатись до тебе, Єлено, на думці, — родившись,
Так материнських сосків ягнята постійно шукають.
А зі стебла горіхоносного лотоса перший для тебе
Буде вінок, — під платаном тінистим він висіти буде.
З вазочки срібної ми для тебе й олію зливати
Краплями будемо біля вінка під платаном, в якого
Слово дорійське в корі карбоване для перехожих:
«Я – це Єлени дерево, гідну склади мені шану».
Зичимо щастя і молодій, і молодому!
Хай же Латона[8], Латона, що діток має в опіці,
Дасть вам хороших дітей; Кіпріда, богиня Кіпріда —
Вірну любов, а Кронід, владика Кронід — процвітання
Від покоління до покоління хай вам посилає.
Спіть у взаємних обіймах і пристрасті всі, й усі ласки
Шліть один одному подихом, та на світанку прокиньтесь.
Ми ж повернéмось уранці, як тільки співець щонайперший
З сідала голос подасть, піднявши пір'я на шиї.
Гімен[9], о Гіменей, хай шлюб для вас буде щасливим!»

ІДИЛІЯ XIX

Раз якось бджілка сердита Ерота вжалила: мед він
Зі стільників захотів потягти, то вона вже добряче
Жалом пройшлась по кінчиках пальців його; тож від болю
Дмухав на руку він, тупав об землю, скакав і нарешті
Ранки свої показав Афродіті та й каже їй: «Бджілка –
Крихітна зовсім тваринка, та як же боляче ранить!»
Мати зі сміхом у відповідь: «Ти ж такий самий, як бджілка:
Ростом хоч невеликий, а ран завдаєш неймовірних!»

ІДИЛІЯ XX

З мене вже так поглумилась Евніка, коли поцілунок
Дати солодкий хотів їй: «Йди геть, — сказала, — мене ти
Хочеш, нещасний пастух, цілувати? Та я з селюхами
І цілуватись не вмію, а лиш з юнаками із міста!
Навіть у сні тобі не дістанеться гарний мій ротик!
Що то за вигляд у тебе, погляд який, які жарти!
«Ніжно» он як промовляєш, яка в тебе «виразна» мова,
Ще й борода не зросла, та й кучері в'ються не надто.
Губи твої у виразках, руки — глянь, які чорні,
Сморід від тебе який! Відійди, бо я забруднюся!»
А після цього собі на груди сплюнула тричі,
Зміряла поглядом зимним мене згори аж донизу,
Губки стулила й на мене з презирством глянула скоса, —
Горда така, що вродлива, а потім, рота відкривши,
Голосно ще й розсміялась. А в мене вся кров закипіла:
Розчервонівсь од зневаги, немов ота ружа росиста.
Тож відійшла, а я залишився з образою в серці,
Що наді мною, красунем, дівка якась насміялась.
Правду скажіть-но мені, пастухи: я що, некрасивий?
Чи який бог захотів лице мені раптом змінити?
Бо донедавна врода лиця мого кожної днини
Тільки зростала, немов у плюща, що росте на корінням,
Кучері вились уздовж голови, мов стеблини селери,
Й лоб під бровами чорними світлом білим світився.
Очі мої не поступались блакиттю й Афіні,
Губи — ніжності сиру, а голос, що плавно із рота
В мене виходив, завжди був солодшим за мед стільниковий.
Гарно співаю пісні, на сирінзі чудово зіграю,
Як і на флейті, й на дудці із очерету, й сопілці.
В горах усі жінки мене називають вродливим,
Кожна цілує мене, — не схотіла лиш та он, що з міста:
Я ж бо пастух! Відійшла і слухати більше не стала,
Хоч і Діоніс[1] прекрасний пас корів на узгір'ях.
Знала ж напевно вона: пастуха полюбивши, й Кіпріда

В горах Фригійських[2] з Адонісом пасла худобу, кохала
В хащах густих й оплакала також і смерть його в хащах.
Ендіміон[3] хіба не пастух? Його ж, як пастушив,
Теж полюбила Селена[4]: з Олімпу зійшовши, таємну
В горах Латмійську[5] печеру знайшла і ніч з ним ділила.
Рее[6], оплакала й ти пастуха. Чи на птицю, Кроніде,
Не перевтілювавсь ти, пастушком[7] зачарований юним?
Тільки Евніка ота пастуха цілувати не стала.
Що, вона краща вже й від Кібели[8], Кіпріди й Селени?
Хай від такої Кіпріди цілунків ніхто не захоче
Ні у селі, ані в місті, — сама нехай ночі проводить!

ІДИЛІЯ XXI

Скрута одна, Діафанте[1], породжує різні мистецтва,
Вчить і трудитись вона, але працьовитому люду
Клопіт всілякий, бува, не дає спокійно поспати:
Навіть як хтось задрімає на хвильку, то сон коротенький
Тут же йому скаламутять різні нагальні турботи.
Двоє рибалок похилого віку лягли на спочинок:
Моху собі настелили у сплетеній із очерету
Хатці і там притулились боками до листя сухого.
Тут же й лежало для рук усіляке знаряддя рибальське:
Вудочки із очерету, гачки — без ниток і з нитками,
Плетені кóшелі й різні мережі з гілóк та мотузок,
Неводи, човен старий на підпірках із парою весел.
Під головами — рогоза, старою одежею вкрились.
Стільки й мали рибалки пожитків, такий весь достаток.
Їхня хатина не мала дверей чи пса для безпеки —
Зайвим вважали таке: їх бідність сама сторожила.
Також сусідів не мали вони — поблизу халупини
Їхньої хвилі єдині собі пестили берег самотній.
Ще й половини дороги небесної повіз Селени
Не обійшов, як рибалок вже клопоти будять. Протерши
Очі, свій сон відігнали й словами стали ділитись.

Асфаліон

Той помиляється, друже, хто каже, що влітку коротші
Ночі, бо Зевс, мовляв, тоді дні нам дає якнайдовші.
Я переглянув вже тисячу снів, а світанку не бачу.
В чому тут річ? Може, в ночах час якийсь особливий?

Ольпіс

Асфаліоне, навіщо неславити літо чудове?
Час не порушує плину свого, — це всілякі турботи
Сни тобі повнять, то й довгою нічка тобі видається.

Асфаліон

Може, мій сон роз'ясниш? Цікаве я дещо побачив,
Тож поділитись отим сновидінням хотів би й з тобою:
Бо ж, як і ловом, снами так само нам варто ділитись.

Знаю, що розум проникливий в тебе, тож сон вже найкраще
Той розтлумачить, для кого свій розум — учитель у всьому.
Часу в нас вдосталь, то й що нам робити, як тут, на моху, ми
Вдвох лежимо біля моря й заснути нам не вдається, —
Так, мов ослу в колючках чи світильникам тим пританейським[2] —
Кажуть, безсоння у них.

Ольпіс

А тепер про нічне сновидіння
Ти розкажи мені все і докладно, як другу своєму.

Асфаліон

Звечора пізно заснув я, натомлений працею в морі,
Перекусив лиш — вечеряли ми ранувато, як знаєш —
І не наївся як слід. Отож мені ось що приснилось:
Нібито рибу ловлю я, сівши на скелі край моря,
Та й у воді посмикую вудку з приманкою злегка.
Й тут почало щось велике клювати. Собаці, відомо,
Мариться хліб уві сні, а мені вже, без сумніву, — риба.
Й ось вона вже за гачок зачепилась, і кров потекла вже,
Й вудка згинається вся від різких її рухів постійних.
Руки свої простягнувши, не знав я, чи в цьому двобої
Зможу слабими, нехай і з заліза, гачками дістати
Цю отакенну рибину, хай зранену вже; тож тягнув я
Ліскою довго її, ще й часом послаблював натяг,
Врешті її підтягнув — і втекти вона вже не зуміла.
Я закінчив боротьбу, золоту вловивши рибину, —
Золотом тіло усе в неї вкрите було; я злякався:
Може, вона — Посейдона самого улюблена риба
Чи синьоокої це Амфітріти[3] коштовна маєтність?
Я помаленьку звільнив від гачків свою здобич коштовну, —
Так, щоб залізом ніяк не здерти їй золота в роті, —
Потім швиденько на берег її переніс і поклявся,
Що на майбутнє ноги моєї на морі не буде, —
Лиш на землі, й отут лиш над золотом матиму владу.
І на тому прокинувсь. А ти вже про решту подумай
І поясни, бо ця клятва бентежить мене і лякає.

Ольпіс

Та не лякайся, бо не наяву ти і клявся, й рибину
Виловив ту золоту, — це сну лиш примарна уява.
Ось коли вже наяву, а не в сні роздобути захочеш
Те, що приснилось, — шукай-но ти справжню
м'ясисту рибину,
Щоб не померти від снів золотих голодною смертю!

ІДИЛІЯ XXII

Егідоносного[1] Зевса та Леди синів двох прославмо –
Кастора та Полідевка[2], з яким уникайте двобою
На кулаках, коли ремінь уже оповив його руки.
Двічі і тричі прославмо синів, яких народила
Тестія[3] донька із Лакедемону, — преславних героїв,
Що порятують людей, коли смерть заглядає вже в очі,
Коней вспокоять у вирі грімкому кривавої битви,
Судна спасуть, що нехтують знаками неба ясними
Заходу й сходу, а потім під бурі страшні попадають.
Бурі оті крізь корму, з корабельного носа чи звідки
Їм заманеться, на корабель наганяють високі
Хвилі, а ті борти всі трощать, у трюми ввірвавшись.
Пообвисали вітрила роздерті, знищені снасті —
Перемішалось усе, а з неба потоки холодні
Ринуть; вже й ніч насувається темна. Довкола вирує
Море, вітрами розбурхане й градом нещадно побите.
Та вириваєте ви корабель із безодні морської
І моряків, які вже в розпуці з життям попрощались, –
Раптом вщухають вітри, і на морі — погідне затишшя,
Хмари навислі швиденько розбіглись і небо відкрили.
В ньому вже видно Ведмедиць[4], а серед Ослів[5] ось і Ясла[6]
Світлом блідавим віщують всім суднам безпечну дорогу.
Ви, які разом на захист встаєте, обидва всім любі —
Вершники славні й бійці, співці й музиканти чудові.
Тож Полідевка чи Кастора першим мені прославляти?
Вславлю обох вас, але з Полідевка почну свою пісню.
Отже, Арго пролетів поміж скель, що збігались докупи,
По негостинних водах до Понту, де віяло снігом[7],
Та із синами безсмертних приплив у бебриків[8] землі.
Сходню спустили на два боки корабля, і на берег
Дружно зійшла спільнота мужів-супутців Ясона.
На узбережжі, в долинці піщаній, безпечній од вітру,
Зладили все для нічлігу й вогонь постарались добути.
Кастор, приборкувач коней, із Полідевком смаглявим

Товаришів залишили й пішли в протилежний від моря
Бік, оглядаючи гори і різні незнані рослини.
Й ось джерело, що постійно струміло, знайшли під скалою, —
Чиста вода, мов сльоза, там текла, і бризками світла
Грали на дні камінці, немов кришталь або срібло.
Над джерелом колихались кронами сосни високі,
Світлі платани і кипариси з вершком кучерявим.
А на пахучих квітках волохаті бджілки трудились:
Після весни для всіляких квітів настало привілля.
Поруч із тим джерелом розсівся з виглядом зверхнім
Муж, мов потвора жахна: усі в поєдинках вуха розбиті,
Груди округлі, мов пагорби, плечі широкі й могутні —
Весь мов коло́с із заліза, якого викував молот.
Нижче плечей, на його затверділих кінцівках, набрякли
М'язи, немов каменюки, що з повінню котяться стрімко:
Води могутнім потоком несуть їх і точать водночас.
Ну а згори, від шиї, й донизу спина була вкрита
Шкурою лева, й зав'язані лапи на грудях лежали.
Першим до нього звернувсь Полідевк, у боях переможець:

Полідевк

Доброго дня тобі, хто б ти не був! А чиї оце землі?

Амік

Доброго щось хай вже буде й мені, раз ти тут з'явився.

Полідевк

Нас ти не бійся, бо ми справедливі й сини справедливих.

Амік

Я й не боюсь. Та твої настанови мені не потрібні.

Полідевк

Дикий якийсь ти, пихатий і якось все хибно сприймаєш.

Амік

Я вже такий, який є. Не в твою же країну прийшов я.

Полідевк

От як прийшов би, як гість, то й багато мав би дарунків.

Амік

Не потребую від тебе дарів — не проси і від мене.

Полідевк

Ти, непривітний такий, і води не дозволиш напитись?

Амік
Взнаєш і сам її смак, якщо губи від спраги засохли.
Полідевк
Грішми платити тобі чи іншої плати бажаєш?
Амік
Руки піднявши, виходь-но на поєдинок зі мною.
Полідевк
На кулаках лиш чи, може, й ногами ще будемо битись?
Амік
На кулаках, тож збери свої сили й не схиб у двобої.
Полідевк
Хто ж ти й на кого здійму я обвиті ременями руки?
Амік
Виразно бачиш, що я — кулачний боєць, а не жінка.
Полідевк
Чи нагорода належна в нас буде за цей поєдинок?
Амік
Буду твоїм я, а ти — вже моїм, якщо переможу.
Полідевк
Так, настовбурчивши гребінь червоний, лиш півні воюють.
Амік
Мало варте, до кого подібні — до півнів чи левів,
Та на таких лиш умовах відбудеться наше змагання.
Амік промовив отак і, мушлю узявши, щосили
Дунув; на рев, що розлігся, до них під платани тінисті
Бебрики пишноволосі усі поприходили дружно.
До корабля ж магнесійського[9], щоб сповістити героїв,
Також і Кастор пішов, у численних прославлений битвах.
Руки по лікті обвивши стрічками з волової шкіри,
Ременем кисті обидва скріпили для більшої моці
Й посеред лугу тоді повставали, віщуючи подихом згубу.
А якнайперше за те пішла боротьба, щоб зайняти
Місце, в якому не в очі світитиме сонце, а ззаду.
Спритно тоді обійшов цього велетня ти, Полідевку, —
Й сонце яскраве стало сліпити Аміку очі.
Той, розлютившись дуже, рвонувся вперед, замахнувшись
На Полідевка рукою, але йому в підборіддя

Вцілив раніш Тіндарід; ще більше тоді розізлившись,
Амік задумав по-іншому битись: пригнувся і знизу
Став завдавати удари; його підбадьорював дружно
Бебриків крик, Полідевка — крик його друзів-героїв, —
Трохи боялись вони, що натисне й подужає друга
В місці тісному той велет жахливий, на Тітія[10] схожий.
Зевсів же син звідусіль завдавав удар за ударом
То однією рукою, а то і двома, й Посейдона
Сина бундючного стримував і не поступався в двобої.
Той, уже очманівши, лиш спльовував кров почорнілу.
З радісним криком дивились герої, як рани криваві
Щелепи й губи вкривали йому, а очі заплилі
Ледь визирали із ямок розпухлих, нещадно побитих.
Тут Полідевк замахав кулаками, щоби з пантелику
Ворога збити, і, вздрівши, що той розгубився, ударив
Сильно між брови йому — в перенісся, — аж хруснули в нього
Всі кістки на лиці. Від страшного удару звалився
Амік на землю й на квітах лужка розтягнувся. Та тут же
Він підхопивсь, і знову руками в ременях обидва
Прагнуть завдати супернику якнайсильніших ударів.
Якнайчастіше цар бебриків бив попід шию і в груди,
А Полідевк нездоланний — в лице, яке в Аміка врешті
Місивом стало кривавим з усіх отих ран незліченних.
Аміка піт заливав, він все меншав, здавалось, і меншав,
А в супротивника руки і ноги ставали міцніші,
Скільки би там не тривав виснажливий той поєдинок.
Як же син Зевса здолав, нарешті, цього ненажеру?
Ти розкажи, о богине, ти знаєш усе, ну а я лиш
Тільки оте передам, що буде для тебе приємним.
Певно, удар вирішальний задумав тут Амік зробити:
Ліву схопив Полідевкову руку лівицею міцно,
Вбік відхилився й збирався з іншого боку напасти,
Приготувавши правицю свою для міцного удару.
Тож якби вцілив — царю аміклейському[11] скрутно прийшлось би.
Та відхилив свою голову той і міцною рукою
Вдарив у скроню противнику ліву, й рамено поранив, —

Тут же зі скроні пробитої ринула кров потемніла, —
Іншою вдарив у рот, аж зуби усі затріщали.
Бив Полідевк все частіш, розбиваючи м'ясо і кості,
Й так знівечив усе, що Амік нарешті на землю
Впав і вгору заледве підняв свої руки, — ознака
Бою кінця, — адже був, очевидно, за крок він до смерті.
Як переможець, себе не сплямив ти нічим нечестивим,
О Полідевку могутній, ти Аміка змусив лиш клятву
Дати ім'ям свого батька, владики морів Посейдона,
Що не завдасть він ніколи прибульцям жодної кривди.
Царю, тебе оспівав я, вже й ти в моїй, Касторе, пісні —
В латах із міді летиш, немов вихор, зі списом на конях!
Зевса обидва сини якось викрали дочок Левкіппа[12]
Й з ними помчали на колісницях, і тут же за ними
Спішно сини Афарея[13] обидва в погоню пустились —
Мужні Лінкей та Ідас, які готувались до шлюбу, —
Й там, де була Афарея могила, братів наздогнали.
Із колісниць всі зійшли, й один проти одного стали
Збройно, списи та опуклі щити свої повиставлявши.
Першим Лінкей прокричав до братів з-поза шолома грізно:
«Що ж ви, злощасні, на бій напросились? Чому зазіхнули
Ви на чужих наречених, навіщо мечі оголили?
Нам же Левкіпп обіцяв своїх дочок: він дав за них посаг
Вже набагато раніш, його клятва шлюби ж ці скріпила.
Всупереч звичаям всім, беретесь ви шлюби розладнати:
Стільки биків йому й мулів прославши, і різних дарунків,
Мужа цього підкупили ви й викрали наше весілля.
Я вже не раз говорив вам обом, і то в живі очі,
Хоч і всілякого багатослів'я я не прихильник:
«Друзі, ви що затіваєте? Як це мужам благородним
Можна руки домагатися тих, що вже віддані іншим?
Спарта широка он є, ось — Еліда[14], простора для коней,
Повна худоби Аркадія[15], вкрита містами Ахайя[16],
Є ще й Мессена[17], є Аргос[18], є все узбережжя Сісіфа[19] —
В сім'ях турботливих стільки дівчат молодих підростає —
Тисячі, й кожна із них багата на вроду та розум.
Легко, кого лиш захочете, вибрати зможете, й тестем

Стати для вас, благородних мужів, багато хто схоче.
Ви ж серед інших героїв помітно завжди виділялись —
Славні-бо ваші й батьки, і славен весь рід ваш великий.
Отже, дозвольте нам, друзі, справу оцю завершити —
Шлюб наш, а потім уже і про ваш ми подбаємо спільно».
Так я не раз говорив, та губились у морі глибокім
Чи між вітрами слова ті, й поваги до них ви не мали.
Ви невблаганні обидва, не вмовити вас, та сьогодні
Вже хоч що-небудь почуйте — батьки ж були наші братами.
Ну а як ваші серця вже так бою бажають, і треба,
Щоб оцей розбрат взаємний списи наші кров'ю відмили...

[...[20]]

...Отже, хай Ідас і з ним мій брат — Полідевк нездоланний,
Участі вже не беруть у битві й осторонь стануть.
Ну а мені та Лінкею — молодшим обом — доведеться
Йти до Арея на суд[21]. Тому для рідні, щоб не стало
Надто важким таке горе, достатньо і смерті одної,
Інші, живі, нехай тішать друзів і хай замість мертвих
Стануть вони женихами, і чесно пошлюблять дівчат цих.
Меншим цим лихом усунемо ми наш розбрат великий».
Так він сказав, і богам не здалась його мова пустою.
Зброю зняли свою з пліч і на землю її поскладали
Старші бійці, а Лінкей на середину вийшов, могутнім
Списом потряс і став по оправі щита ним вдаряти.
Також і Кастор вершком потрясав загостреним списа —
Зверху ж на шоломі в кожного гребінь густий колихався.
Спробував кожен, спочатку націлившись добре, попасти
Списом туди, де тіло було б щитом не прикрите.
Та поламались списів наконечники, не спричинивши
Рани нікому, — обидва в надійні щити увіткнулись.
Тут же, діставши мечі, наскочив на ворога кожен,
Грозячи смертю, — і битва кривава усе розгорялась.
Силу-силенну ударів на щит і на шолом обрушив
Кастор, не менше — й Лінкей гострозорий, хоча найчастіше
Вістря меча його верху щита чи шолома торкалось.
Гострим мечем він націливсь на Кастора ліве коліно

Й зверху пробити хотів, але той, переставивши ногу,
Вдарив швидше й супернику миттю лівицю одрізав.
Той, покинувши меч, до могили побіг, з-за якої
Брат слідкував за двобоєм суперників, рідних по крові.
Миттю здогнавши його, Тіндарід проколов його наскрізь:
Вістря меча мідяного в утробу зайшло й розтерзало
Нутрощі всі. Лінкей лицем звалився на землю
Без чуттів, і повіки скріпив йому сон віковічний.
Другого сина також не побачила Лаокооса[22]
І не потішилась синовим шлюбом у рідному домі.
Камінь надгробний вітця свого, Афарея, порушив
Ідас мессенський і, вирвавши, ним готувався метнути
В Кастора — рідного брата-губителя — й так відімстити.
Втрутився Зевс: той витвір із мармуру з рук його вирвав
І, блискавицю палючу метнувши, спалив його тіло.
Годі кому-небудь із Тіндарідами бій затівати:
Сила-бо в них надзвичайна та й діти вони всемогутніх.
Будьте щасливі, о Леди сини, і пісням нашим славу
Гідну даруйте! Відомо ж бо: здавна співці були милі
Вам, Тіндаріди, Єлені, та й іншим славним героям,
Що Іліон здобули, Менелаю прийшовши на поміч.
Вашу доблесть, владики, співець із Хіосу[23] вславив,
Бо ж оспівав він і місто Пріама, і судна ахейців,
Битви довкола Трої й опору кожного бою — Ахілла.
Також і я доношу вам пісні від дзвінкоголосих
Муз, — усе те, що дають і вони, і те, що моїм є.
Бо подарунок богам якнайкращий — пісні милозвучні.

ІДИЛІЯ XXIII

Раз покохав один чоловік юнака, який був на вигляд
Ніби й красивий, та вдачею був на вигляд не схожий:
Всіх не любив, та не чув і від інших ласкавого слова.
Він ще не знав, що за бог той Ерот, і що то за стріли
В нього в руці, і як боляче ранить він хлопців зухвалих.
Був він жорстким і безжальним у всьому — в словах та й у вчинках:
Слово — завжди в нього тільки холодне, сухе та суворе,
В оці — жаринки не видно, на щоках — рум'янцю, — такий-от
Словом або поцілунком ніколи не втішить коханця.
Так, немов та звірина, що в хащах біжить від мисливця, —
Так вів себе і юнак під час зустрічі з тим чоловіком:
Губи затиснувши міцно, очима він слав блискавиці.
Злоба міняла лице: воно тратило барву приємну
Через гнівну пиху. Та принада й тоді була в ньому,
Злоба й гнівливість ще більше тягнули коханця до нього.
Вже не зносячи більше такого вогню Кітереї[1],
Той, у сльозах весь, якось підійшов до жорстокого дому,
Впав на коліна й, цілуючи двері, слізно промовив:
«Дикий і злобний хлопчино, годованцю злої левиці,
Жорстокосердий, не гідний любові! Дарунок останній
Маю для тебе сьогодні — петлю цю на шию, не хочу
Більше тобі завдавати турботи чи горя — у місце
Те я відходжу, в яке ти безжально мене відправляєш, —
У забуття: єдиний лік для нещасних коханців.
Зрештою, навіть якщо і до дна його вип'ю губами,
Пристрасть не вщухне моя. А зараз прощальні сказати
Хочу слова, до твоїх цих дверей доторкнувшись востаннє:
«Знаю майбутнє твоє: троянда — прегарна, та з часом
Никне; прекрасна весною фіалка, та швидко старіє.
Лілія біла чудова, та цвіт опадає і з неї.
Білі сніжинки блискучі, на землю упавши, зникають.
Те ж і з юнацькою вродою: вік її дуже короткий.
Час і для тебе настане кохати, й тоді твоє серце

Пристрасть засушить, і плакати будеш дуже ти гірко.
Все ж, о юначе, зроби цю для мене останню приємність:
Вже як побачиш мене в петлі на одвірку своєму –
Байдуже ти не проходь попри мене, що вистраждав стільки,
Тож зупинись і сплакни яку хвильку над тілом, а потім,
Сльози змахнувши, дістань моє тіло з петлі, в якийсь одяг
Свій загорни й поховай, не забудь про цілунок останній –
Мертвого хоч хай потішать губи твої, — і не бійся:
Я більш не зможу торкнутись тебе, хоч мене й поцілуєш.
Сховок могильний зроби мені, де я любов поховаю,
Й тричі потому скажи: «Спочивай спокійно, мій любий! –
А як захочеш, додай ще: — Загинув мій добрий товариш».
Ці ще слова напиши, які на стіні я надряпав:
«Пристрасть згубила його. Не будь, перехожий, байдужим –
Призупинись і читай: «Він мав жорстокого друга».
Мовивши так, він камінь приніс і поставив під двері,
Щоб посередині встала ота каменюка, і зверху
Звісив мотузку тонку й петлю накинув на шию,
Потім ногою відкинув опору й повис, уже мертвий.
Двері юнак відчинив і, звичайно, те тіло побачив,
Що перед входом зависло, та серце його не здригнулось,
І не зронив він сльози за недавно загиблим, — повз труп той
Він пройшов, осквернивши юнацьку одежу[2], в гімнасій,
І як зазвичай, в купальню улюблену попрямувавши,
Став на підніжжя статуї бога[3], якого зневажив,
І, відштовхнувшись, скочив у воду. І тут же хитнулась
Статуя, впала на підлітка злого і смерть спричинила.
Зачервонилась вода, і розлігся голос хлопчини:
«Будьте щасливі, закохані, згине хай той, хто не любить.
Ті, що не люблять, — любіть, а бог справедливо карає».

ІДИЛІЯ XXIV

Раз мідеянка Алкмена[1] Геракла — двомісячним був ще —
Та на півдня за нього молодшого сина Іфікла
Вмила, обох молоком материнським нагодувала
Й спати поклала у мідяний щит, оздоблений гарно —
Амфітріон[2], Птерелая[3] здолавши, забрав собі щит цей.
Їхні голівки ласкаво погладивши, мати сказала:
«Солодко спіть, мої любі синочки, допоки проснетесь,
Спіть, мої серденька, братчики ніжні, дітки чудові,
Хай буде й нічка щаслива у вас, і ранок щасливий!»
Мовила так і, щитом похитавши, приспала хлоп'яток.
Та серед ночі, коли вже Ведмедиця[4] йшла на спочинок,
А Оріон[5] розправляв свої плечі могутні над нею,
Гера[6], замисливши лихо, прислала двох зміїв потворних, —
Темні їх кільця звивались аж від самого одвірка,
Де поміж ним та стіною зробилась розлога шпарина, —
Клятву взяла з них, що згублять вони Геракла малого.
Свій кровожерний живіт по землі волочили ті змії,
І, як повзли, з очей виривалось полум'я хиже,
Й капала слина отруйна важка із кожної пащі.
Та лиш як тільки вже близько вони підповзли і лизнули
Діток — відразу проснулись (усе ж було Зевсу відомо!)
Діточки любі Алкмени і світло стало в кімнаті.
Тут же від жаху скричав один з них, потвор над опуклим
Ложем-щитом угледівши й їхні зуби жахливі.
Був це Іфікл; він скинув ногами лляне покривало
І лаштувався до втечі. Проте Геракл, не злякавшись,
Змiїв руками схопив і затиснув, мов зашморгом смертним,
Кожному горло, — там, де тримали смертельну отруту
Згубні потвори, ненависну навіть безсмертним істотам.
Ті ж над малям, що родилось пізніш[7], то кільця звивали, —
Над немовлям, яке від народження слізок не знало, —
То до землі опускали від лютого болю в суглобах,
Прагнучи якось звільнитись нарешті від тиску страшного.
Крик той почула Алкмена й відразу спросоння гукнула:

«Амфітріоне, вставай, бо від страху я встати не можу,
Встань і біжи, босоніж, якнайшвидше, спіши подивитись,
Що у дітей, бо молодший наш так чомусь розкричався!
Глянь, — ніби глупа ще ніч надворі, а по стінах гуляє
Світло якесь, немовби ранкова зоря вже настала.
Щось небувале дїється в нашому домі, мій любий!»
Так говорила, і він, послухавшись жінки, з постелі
Встав і дістав свій оздоблений меч, що напоготові
Над головою у нього висів, над ліжком кедровим,
Потім узяв однією рукою новий черезплічник,
Другою — вміло змайстровані з дерева піхви для зброї.
Тут, над кімнатою, знову ніч непроглядна спустилась;
Отже, він слугам, що спали, гукнув: «Вогню якнайшвидше!
З вогнища взявши, сюди принесіть мені, слуги!» — відразу
Й засув міцний відсунув з дверей, щоб доступ зробити.
«Гей, уставайте-но, слуги послушні, господар вас кличе!» —
Грімко тоді й фракійка гукнула, яка ночувала найближче.
Тут же збігаються всі, загорілись вогні смолоскипів —
І метушлива юрба заповнила простір навколо.
Та коли глянули всі, що грудне це маля — цей Гераклик —
Ручками ніжними міцно так змїів жахливих затисло, —
Ахнули всі, а маля перед батьком Амфітріоном
Раде звитягу свою показати й, угору піднявши
Змїів обох, до батькових ніг зі сміхом шпурнуло
Цих страхітливих потвор, заціпенілих у смерті.
Тут же Алкмена на руки взяла своє любе малятко,
Змучене страхом, — Іфікла — й до себе його пригорнула.
Амфітріон же дбайливо овечим накрив покривалом
Другу дитину й, згадавши про сон, пішов досипати.
А як утретє вже сповістили півні про ранок,
Кличе Алкмена провидця Тіресія[8], бо віщування
В нього правдиві усі, — про диво нічне те говорить,
Просить його пояснити, щоб оце все означало.
Каже: «Навіть якщо боги і лихе щось лаштують —
Ти не бентежся, скажи все відверто. Несила людині
Те відвернути, що Мойра на прядці своїй приготує.
Знаю тебе, Евриїде[9], як дуже розумного мужа».

Так ось цариця сказала. А той у відповідь каже:
«Радуйся, жінко високого роду з крові Персея[10],
Радуйся і на майбутнє плекай найкращі надії!
Світлом солодким очей я клянусь, хоч втратив давно їх[11]:
Дуже багато ахейок, руками м'яку на колінах
Крутячи пряжу, будуть під вечір заводити пісню,
Де прозвучить: «Алкмено, ти славою Аргосу станеш».
Слава ж сина твого сягне до сузір'їв небесних,
Виросте він могутнім та широкоплечим героєм,
Силою він перевершить людей та звірів всіляких.
Подвигів славних дванадцять здійснивши, в Зевса домівці[12]
Житиме, тіло ж земне його пломінь трахінський[13] поглине.
Стане він зятем безсмертних[14], які нещодавно послали
Чудисьок тих попідземних здійснити свій злочин жахливий.
Буде ще день, коли, оленя на галяві зустрівши,
Вовк гострозубий його не захоче згубити зі світу.
Нині ж вогонь під попелом в тебе нехай не вгасає,
Жінко, і хай гілок сухих принесуть із ожини,
Дроку чи терну, ще й грушу, засохлу від подувів вітру.
Тож на вогні з цих рослин уночі спопели тих чудовиськ —
Саме тоді, як хлоп'ятко твоє погубити хотіли.
Ну а раненько служниця увесь хай збере із них попіл,
Та й віднесе якнайдалі, й поміж берегами крутими
Річки у воду закине, й додому хай швидко вертає
Не озираючись. Димом із чистої сірки в кімнаті
Кожній усе пообкурюйте, потім з'єднайте як треба
Сіль із зеленню й воду прозору й скропіть цим усюди.
Підсвинка доброго в жертву даруйте верховному Зевсу,
Гору щоб брали ви завжди над кожним, хто зло вам замислить».
Мовив отак і, відсунувши з кістки слонової крісло,
Вийшов Тіресій, ще в силах тягар своїх років долати.
В мами Геракл підростав, немов деревце у садочку,
Знаний як син владики Аргоса[15], Амфітріона.
Син Аполлона Лін[16], хоч був і в літах, та прерізних
Хлопця наук навчав, — невтомний і славний опікун.
Лук натягати і цілити влучно навчав його Еврит[17], —

Той, якому від батька дістались просторі угіддя.
Співу навчав його й правильно вздовж формінги з самшиту[18]
Пересувати всі пальці — син Філамона, Евмолпій[19].
Вивертів різних, підніжок, якими в двобоях аргóсці
Вміло збивають із ніг супротивника, правил і бою
На кулаках, ременями вкритих, з якими відважно
Йдуть на двобій і вміють змагатись, упавши на землю —
Тонкощів цих навчав його син Гермеса несхитний —
Із Фанотея[20] Гарпáлік[21], з яким ніхто не посмів би
Мірятись силами, глянувши здалеку тільки на нього:
Жах вселяли лице його й страшно нахмурені брови.
Коней баских поганяти на колісниці й граничний
Стовп об'їжджати, не зачепившись віссю за нього, —
Батько вже, Амфітріон, навчав свого любого сина:
Сам-бо не раз переможцем він був у подібних змаганнях
В Аргосі, славному кіньми; несправною там не бувала
Жодна з його колісниць, — лиш реміння стиралось від часу.
Спис виставляти вперед, щитом плече захистивши,
Й цілити в ворога, і від мечів отримані рани
Зносити мужньо, стояти в фаланзі і розподіляти
Сили свої перед наступом ворога, точно накази
Вершникам дати — Кастор[22], син Гіпполіда, вигнанець
З Аргосу, вчив його; всі виноградники й інші угіддя
В нього забрав Тідей[23], відібравши кіньми багатий
Аргос в Адраста[24]. Рівного ж Кастору між півбогами
Ще не було вояка, допоки він не зістаривсь.
Так від самого народження матір Геракла ростила.
Поруч із батьком той спав, розтягнута лев'яча шкура
Постіллю завжди була, якій він був радий безмежно.
Кошик великий зі смаженим м'ясом і хлібом дорійським[25]
Йшов на вечерю йому — й косарю цього було б досить.
Їжі вдень не варив, обходився харчем холодним.
Одяг простий сягав йому до половини гомілки.

ІДИЛІЯ XXV

Мовив старий землероб, від землі відірвавши свій погляд, —
Перебирав він тоді руками рослини на полі:
«Відповідь дам залюбки на питання твоє, чужоземче,
Я ж бо шаную Гермеса, опікуна всіх подорожніх:
Гнів його, кажуть, страшніший, аніж небожителів інших
Буде, коли мандрівцю на питання його не відкажеш.
Безліч є стад у владики розумного Авгія[1], тільки
На пасовиську одному спільно вони не пасуться:
Місце одних — на схилах крутих поблизу Елісунта[2],
Інших — на паші біля священних потоків Алфею[3],
Там, де багатий лозою Бупрасій[4], та й тут недалеко.
Хлів є для кожного стада, хоч їх і нелегко злічити.
Досить знайдеться зеленої паші для наших корівок
Також і там, де менійські[5] затоки лежать повноводні:
Там різнотрав'я медвяне й луги, зрошені вдосталь,
Пишно травою покриті та квітами, всю круторогу
Живлять худобу, що швидко росте і ваги набирає.
Там он, праворуч, обори для неї нічні, і їх добре
Здалеку видно — вони на другому березі річки;
Там же, поглянь, де так розрослись густолисті платани
Й дикі маслини зелені, — там пастуха Аполлона
Гай зеленіє священний, великого бога-провидця.
Далі — просторі будинки для нас, селян-землеробів, —
Ми ж бо владики нашого статки оті неосяжні
Віддано так зберігаємо й тричі на рік або й більше
Ми засіваємо зерням насінним розорані ниви.
Знають межі полів лопати наші трудящі,
Влітку ж, у пору належну, із ними йдемо до давилень.
Ми, землероби, обходимо Авгія мудрого землі —
Всі ці рівнини, поля і сади, деревами вкриті, —
Аж до вершин самих гір, з яких потоки спадають,
Всіх їх проходимо в праці старанній з ранку до ночі —
Личить так слугам, які все життя зі землею зв'язали.
Ну а тепер розкажи, бо й для тебе корисно це буде:

Звідки прийшов ти сюди й кого зустріти бажаєш –
Чи особисто Авгія, а чи когось із численних
Слуг його? Знаю я кожного й тут же й тобі повідомлю
Все, що бажаєш, бо ти непроста людина, як бачу, –
Всім видаєшся: поставою, тілом могутнім, твій вигляд
Весь випромінює силу якусь неземну, незвичайну –
Цим вирізняються серед людей лише діти безсмертних».
Тут же у відповідь мовив йому син Зевса відважний:
«Справді, хотів би я, старче, владику епейців[6] зустріти –
Авгія. Справа пильна мене до нього приводить.
Тож якщо він у місті тепер і піклується ревно
Чи про благо народу, чи про потрібні закони, –
То покажи мені, старче, слугу, який мене звів би
З тим, хто старшим призначений бути у вас, землеробів, –
Поговорю з ним і знатиму, щó мені далі робити.
З божої волі завжди хтось поради в іншого просить».
Так богорівний старий землероб у відповідь мовив:
«Ти за велінням когось із безсмертних прийшов, чужоземче,
Бо якось все те збувається, що ти задумав зробити:
Саме отут зараз Авгій, любий син Геліóса,
Разом зі сином своїм, Філеєм могутнім, – учора
Тільки вернувся він з міста і днів проведе тут немало –
Всі він угіддя свої та статки безмірні огляне.
Навіть царям видається, що тільки тоді в володіннях
Їхніх порядок, коли особисто за всім прослідкують.
Отже, ходімо до нього і сам я тебе відпроваджу
Аж до господи нашої, де ти й застанеш владику».
Так проказавши, повів його, сам же з думок не виходив,
Бачачи й шкуру зі звіра, й дубець, що не вхопиш рукою, –
Так і кортіло його запитати: та хто ж ти, чужинцю?
Стримав, проте, він слова, що з губ його ледь не зривались,
Щоб не сказати тому, хто спішить, якусь недоречність, –
Адже не знаєш ніколи, що інший має на думці.
Пси, зачувши і запах чужинця, який поступово
Ближче підходив, і звуки ходьби, здійняли жахливий
Гавкіт і кинулись люто з різних боків до Геракла,
Сина Амфітріона, – старого ж того землероба

Привітали одразу й прихильно хвостами вертіли.
Той же вдавав, що камінь бере із землі і шпурляє
В них, і відлякував їх, як тільки міг, своїм криком
Грізним, і стримував гавкіт. Душею ж, звичайно, радів він
Дуже, що пси захищають господаря хлів бездоганно
Навіть без нього, й тоді вже, нарешті, він слово промовив:
«Ох, такого вже звіра владики небесні створили
Людям усім на підмогу! Такий уже, справді, слухняний!
От якби в нього була, окрім цього, ще й думка розумна,
От якби знав ще, коли бути злим, а коли не гнівитись, —
Звір аніякий у більшій пошані, крім нього, не був би.
Зараз таким він вже є — занадто гнівливим та злобним».
Трохи пришвидшивши крок, незабаром дійшли до господи.
Геліос коней своїх спрямував тим часом на захід,
І вечоріло потроху. Назад до кошар повертались
Із пасовищ вгодовані добре численні отари,
Слідом за ними — стада незліченних корів у тисняві
Сунули так, мов ті хмари, вологою повні, що вічно
Небом пливуть уперед, підкоряючись подувам вітру —
Нота чи, може, Борея, що з Фракії холодом дує;
Скільки пливе їх — ніхто і ніколи злічити не зможе:
Скільки би спереду не накотили вітри їх, як тут же
Ззаду надходять нові, — і так без кінця і без краю.
Так і корови невпинно надходили — стадо за стадом —
І незабаром заповнили все: і долину, й дороги,
Й простір навколишній весь — по нивах родючих далеко
Мукання чути було. Помаленьку, нога за ногою —
Ось вже й корови в хлівах, і вівці всі по кошарах.
Жоден слуга — а було їх отам без ліку на службі —
Бути б не зміг при коровах отих без діла якогось:
Той — коровам до ніг прилаштовував пута ремінні,
Щоб для доїння спокійно він зміг до них приступити,
Інший — теляток, народжених тільки, до маток підводив,
Щоб молока солоденького смак вони швидше відчули.
Той — дійниці підносив, а інший — сиром займався,
Ще хтось бичків від теличок окремо старавсь розмістити.
Авгій водночас обходив стійла і пильно дивився,

Чи пастухи достатньо старань виявляють в роботах.
Син же його і могутній Геракл у глибокій задумі
Слідом ішли за царем, володарем статків безмірних.
Амфітріона син, хоч і духом міцний надзвичайно
Був та завжди зберігав рівновагу в усякому ділі, —
Подиву й він не ховав, дивлячись на дари ті безмірні
Від небожителів. Думки не мав би ніхто, та й сказати
Теж би не зміг, що оцим володіє один або й десять, —
Навіть якби з усієї землі тут стада позбирались.
Даром таким лише Ге́ліос сина свого ощасливив —
Бути дозволив йому з усіх людей найбагатшим.
Сам він в опіці постійній мав ці стада та отари,
Тож і хвороби обходили їх, які скотареві
Іншому часто так завдають уже збитків багато.
І через те зростало постійно корів поголів'я,
Кращими з року в рік ставали вони і приплоду
Стільки давали щороку, і то не бичків, а теличок.
Триста биків там ходило разом по пасовищах, —
Біла в них шерсть на ногах і чорна деінде, — і двісті
Паслось там рудошерстих, і кожен доріс вже до злучок.
Там же, на паші, були й присвячені богові сонця
Славні дванадцять биків — усі, мов ті лебеді білі.
Сяяли світлом вони й від інших биків відрізнялись:
Паслись окремо, та й паша була в них якась особлива, —
Цим вони горді були й собою дуже пишались.
А як із хащі, бувало, прудкі хижаки вибігали,
Щоби вхопити того, хто відбився трохи від стада, —
Саме вони, їхній запах відчувши, рвались до бою
З риком грімким, і смертю їхні очі грозили.
З них же усіх найбільше міццю один вирізнявся,
Також і смілістю, звали його Фаетоном, — здавалось
Тим, хто пастушив, що зірка велика пливе між биками, —
Так бо він сяяв між ними й тілом усім виділявся.
Він, як тільки побачив страшну оту лев'ячу шкуру, —
Швидко помчав до Геракла, який слідкував за ним пильно:
Адже пробити він міг йому бік головою міцною.
Та нездоланний Геракл, за лівий ріг ухопивши,

Міццю всією своєю додолу пригнув йому шию
І на коліна його повалив, а потім ще й сильно
Тіло важке те плечем відштовхнув, і з такої натуги
М'яз йому навіть якийсь під раменом помітно роздувся.
Дуже тоді дивувались і цар, і Філей, його мудрий
Син, і всі пастухи, що биків рогатих сторожать,
Амфітріона сина потугу таку спостерігши.
А після цього, покинувши ниви родючі, до міста
Вибрались разом Філей і Геракл, герой непоборний.
Йшли спочатку вони по велелюдній дорозі,
Потім ногами швидкими на стежку вузеньку звернули —
З-поза хлівів вибігала вона й непомітно губилась
Десь між рядками блідо-зелених лоз виноградних.
Тут до нащадка високого Зевса, що йшов позад нього
Трохи, звернувся Авгія син зі словами такими,
Через праве плече лицем повернувшись привітним:
«Гостю, про тебе давно вже багато говорять, як чув я,
Ось і тепер у думках маю дещо — чи це не про тебе?
Був якось в нас із Аргосу муж середнього віку —
Він — ахеєць сам, із Геліки[7] приморської родом.
Натовп епейців зібравши круг себе, він розповів їм,
Як то аргосець один колись зі звіром зчепився —
Левом страшним, що жах на селян у тім краї наводив,
Маючи поруч із гаєм Немейським[8] Зевса печеру.
Точно не знаю, чи Аргос священний — його батьківщина,
Може, вона — це Тиринф, а може, були це й Мікени.
Так говорив він. Казали й таке, що рід свій виводить
Він, якщо я пригадую правильно, ще від Персея[9].
А як на мене, жоден аргосець, крім тебе, не зміг би
Подвиг здійснити такий: про це твоя лев'яча шкура
Свідчить, яку ти здобув завдяки неймовірній потузі
Рук і яка твої плечі зверху донизу вкриває.
Тож розкажи мені зараз, щоб міг я серцем збагнути,
Правильно я здогадався, герою, а чи помиляюсь:
Ти — це той муж, про якого тоді гелікійський ахеєць
Розповідав нам так довго? Яке твоє ймення насправді?
Тож розкажи мені, як ти здолав цього звіра страшного,

Звідки прийшов він у нашу багатоводну Немею?
Ти ж отакого чудовиська навіть в Апіді[10] не стрів би,
Навіть якщо б захотів, бо цей край таких чудищ не родить, —
Родить ведмедів, вепрів і вовче люте поріддя.
Отже, тому й дивувались всі ті, хто розповідь слухав,
Деякі навіть казали, що той чужинець — дурисвіт
І язиком облудним своїх слухачів лиш морочить».
Стільки сказавши, Філей відступив від середини шляху,
Щоби їм зручно було удвох поруч далі ступати.
З ним порівнявшись, Геракл такими словами звернувся:
«Авгіїв сину! Те, про що запитав ти раніше,
Міг ти, напевно, знати й без мене, сьогодні ж, звичайно,
Я залюбки вже тобі про все розповім за порядком, —
Як то було з тим чудовиськом лютим, уважно послухай,
Вже якщо хочеш про все докладно від мене дізнатись.
Звідки прийшло те страхіття — не знаю, та й з Аргосу муж той
Теж не зумів би про це тобі певного слова сказати.
Думаю я, що хтось із богів на людей форонейських[11]
Лихо страшне це наслав, за жертву якусь прогнівившись.
Мов той бурхливий потік, що затоплює миттю рівнину,
Лев ненажерний напав, і найбільше — на тих бембінайців[12],
Що проживали найближче до нього й безмежно страждали.
В пору таку Еврістей[13] наклав на мене повинність
Першу й послав оцього саме звіра страшного згубити.
Лук свій гнучкий та сайдак глибокий, стрілами повний,
Я за плечима повісив, дубець свій міцний у лівицю
Взяв із маслини-дички кривої з товстою корою,
Зручний для мене, — її в місцині під святим Геліконом[14]
Сам я знайшов та висмикнув, не зіпсувавши коріння.
Потім, прийшовши в оту місцину, де лев той з'явився,
Взяв я свій лук, нап'яв тятиву сухожильну навпроти
Вигину лука й стрілою готовий був болю завдати.
Пильно довкола я все оглядав і звіра страшного
Вздріти старався, поки мене він сам не побачив.
Вже десь опівдні було, а слідів я ще не знаходив,
Як і дикого рику його не вдавалось почути.
Там і людини ніде не було: ні біля стада, ні в полі

Серед засіяних нив — до якої я міг би звернутись, —
Всяк там, охоплений страхом блідим, у домівці ховався.
В пошуках я находився немало по горах лісистих,
Поки із ним не зіткнувсь і силами з ним не помірявсь.
Десь у передвечір'ї лиш він показавсь перед лігвом.
Йшов, пересичений м'ясом і кров'ю, а грива кошлата,
Й паща, де очі жаріли, і груди — усе було в плямах —
Свідках убивств, ще й скривавлені вуса облизував часто.
Я за густим чагарем поспішив заховатись і звідти,
Ставши на стежку лісну, чатував, поки ближче підійде,
Й випустив гостру стрілу йому в бік — але надаремно:
Вістря стріли не ввійшло в його плоть, а відбилось від шкури
І, не завдавши шкоди, в зелену траву відлетіло.
Тут же руду головищу підняв він з подивом вгору,
Глянув довкола очима й, роззявивши пащу жахливу,
Всі свої зуби ощирив, заходячи в лютість безмірну.
Я ж тоді випустив другу стрілу, розгніваний дуже,
Що із моєї руки намарно стріли злітають.
Вцілив я в груди, прямо в середину — там, де легені, —
Й цього разу не стала стріла причиною болю:
Впала на землю від лап недалеко, не зранивши тіла.
Третю послати хотів з тятиви, розізлившись немало,
Та, покрутивши очима, мене та звірюка шалена
Вгледіла і, величезним хвостом обкрутивши коліна,
Вже лаштувалась напасти. Від гніву роздулась у неї
Шия могутня, й грива рудява наїжилась з люті.
Вигнувсь хребет на спині, до нап'ятого лука подібний.
Звір зіщуливсь, у себе ввібрав і боки, і живіт свій.
Так ото столяр, що робить колеса, митець на всі справи,
Гілку смоківниці-дички товсту, зігнувши руками,
Полум'ям підігріває, стараючись коло зробити, —
Й раптом з-під рук випорскує гілка та свіжа з корою,
Загнута майже, і, скочивши вверх, відлітає далеко, —
Так і на мене наскакував здалеку лев той жахливий,
Прагнучи м'яса мого. Вперед простягнувши лівицю —
В ній були стріли та щось із одежі — мовби на захист,
Я свій дубець метнув правицею, цілячи в скроню

На голові у звіра, й дубець той з маслини, потужно
Вдаривши в ту головищу гривасту, розсипавсь на друзки.
Звір, мене не сягнувши, упав на землю на лапи
Й часто посмикував ними і головою: свідомість
Ледь-ледь жевріла, й очі немов пеленою покрились —
Мозок його такий був струшений сильним ударом.
Я ж, як побачив, що він отакий напівпритомний,
То, поки ще не отямився — швидко до нього підскочив
Та, обхопивши біля потилиці шию, затиснув
Якнайсильніше, і сагайдак відкинувши, й стріли.
Міцно душив я його і руки старався тримати
Так, щоб не зміг пазурами він якось мене зачепити,
П'ятами ж лапи задні йому до землі притискав я,
Сівши зверху й боки затиснувши міцно ногами,
Поки, нарешті, я випростав плечі й підняв його тіло
Вверх, бо тоді вже забрав безмірний Аїд його душу.
Ну а відтак я подумав, що варто би шкуру кошлату
Здерти з тіла загиблого звіра й забрати з собою.
Та надзвичайно важкою та праця була, бо розтяти
Шкуру не міг я нічим: ні залізом, ні каменем гострим.
Врешті хтось із безсмертних мене напоумив: щоб зняти
Шкуру із лева, я скористався його пазурами —
Ними я швидко її поздирав і накинув на себе
Як охорону в запеклім бою від кривавої рани.
Ось як, мій друже, загинув звір той Немейський, що стільки
Шкоди тоді завдавав і людям усім, і худобі».

ІДИЛІЯ XXVI

Раз Автоноя, Іно та рум'яна, мов персик, Агава[1]
Три урочисті ходи повели в недалеке нагір'я.
З дуба гіллястого свіжого листя нарвали, зелених
Гілок плюща й подовгастих стеблин асфоділу в'юнкого.
В долі священнім вони дванадцять жертовників склали:
Три присвятили Семелі[2] і дев'ять — Діонісу-богу.
З кошичків коржики ті, що для жертви, руками дістали
Й виклали мовчки на ті жертовники, що спорудили, —
Так, як Діоніс навчив, щоб стало йому це приємним.
Все оте дійство побачив Пентей[3] з каменистого згірка
Й там за старим мастиковим деревом думав сховатись.
Та Автоноя, його запримітивши, крикнула грізно
І, рвонувшись вперед, ногами з жертовника миттю
Скинула жертви оті потаємні, присвячені Вакху.
Впала в шаленство вона, за нею й інші шаліють.
Сповнений жаху, тікає Пентей, а жіноцтво шалене
Слідом за ним біжить, до колін підібравши свій одяг.
Голосно крикнув Пентей: «Жінки, та що вам потрібно?»
«Взнаєш, іще й не почувши!» — йому Автоноя гукнула.
Й ось уже мати[4] нестямна рве синові голову з тіла
З риком грімким, мов левиця, що родить своє левенятко;
Тут же й Іно півплеча вириває з лопаткою разом,
Міцно уперщись ногою в живіт. Автоноя шалена
Й інші жінки на шматки розривають рештки Пентея
Та повертаються в Фіви, забризкані свіжою кров'ю.
Горе з нагір'я вони принесли, але не Пентея[5].
Я не шкодую: Діоніса не зневажайте ніколи
І за образу його хай кара ще більшою буде,
Навіть як буде хто дев'ятирічним чи десятирічним.
Я — серед тих, які доброчесні й шанують святині.
Егідодержець Зевс нам припис велів виповняти:
«Щастя — синам доброчесних, страждання —
синам нечестивих».

Радуйсь, Діонісе! Зевс усевишній тебе на холодну

Дракана[6] землю приніс, зі стегна могутнього взявши.
Радуйсь, прекрасна Семело, і ви, її сестри, радійте,
Кадмові дочки — взірець багатьом героїням великим!
Справу звершили ви ту, до якої Діоніс вас кликав, —
Хай не осудять її і того, що є боже й священне.

ІДИЛІЯ XXVII

Дівчина
Викрав Паріс[1], що пастушив, навіть розумну Єлену.
Пастух
Надто любила Єлена ота пастухові цілунки.
Дівчина
Не перебільшуй, сатире: цілунки — пуста це розвага.
Пастух
Навіть пусті поцілунки немало солоду мають.
Дівчина
Рот прополощу і твій поцілунок виплюну тут же.
Пастух
Що, сполоснула? То дай тоді губки знов для цілунку.
Дівчина
Краще теличок цілуй, аніж дівчат незаміжніх.
Пастух
Не зазнавайся, бо швидше, ніж сон, промайне твоя юність.
Дівчина
З ягід — чудові родзинки, прекрасна — й засушена ружа.
Пастух
Ближче сюди підійди, то скажу тобі дещо цікаве!
Дівчина
Ні, бо ти вже перед тим заманив мене словом солодким.
Пастух
Сядь-но під в'язом отим та послухай гру на сирінзі!
Дівчина
Сам розважайсь! Не любі мені твої звуки тужливі!
Пастух
Гніву богині із Пафоса[2], дівчино, ти не боїшся?
Дівчина
Славлю її, але й Артеміду не менше шаную.
Пастух
Хоч ти й така непохитна, вона тебе вловить в тенета!
Дівчина
Хай собі ловить, як хоче. Мені Артеміда поможе.

Пастух
Ти не уникнеш Ерота, — так, як і дівчина кожна.
Дівчина
Паном клянусь, що уникну. З ярмом цим тобі лиш ходити.
Пастух
Гірший за мене тебе забере — оцього я боюся.
Дівчина
Так, не один залицявся, та серця ніхто не зворушив.
Пастух
Я ось — один з-поміж них і твоєї руки домагаюсь.
Дівчина
Що ж мені, любий, робити? Заміжжя на горе багате.
Пастух
У ньому немає ні горя, ні болю, — це свято постійне.
Дівчина
Кажуть, проте, що жінки бояться своїх чоловіків.
Пастух
Краще скажи: верховодять. Жінки не бояться нікого!
Дівчина
Мук пологових боюсь, Ілітію[3]-бо важко стерпіти.
Пастух
Зробить швидкими пологи богиня твоя Артеміда[4].
Дівчина
Страшно вагітніти, бо зіпсується стан мій чудовий.
Пастух
Родячи любих дітей, нове у них світло побачиш.
Дівчина
Що ж віддаси мені як подарунок гідний весільний?
Пастух
Стадо оце, всі діброви та вигони — все твоїм буде.
Дівчина
То поклянись, що не кинеш мене, як стану твоєю.
Пастух
Паном клянусь, не покину, хоч би й прогнати хотіла.
Дівчина
А чи збудуєш для мене будинок, спальню й покої?

Пастух
Все, що захочеш, бо в стаді моєму багато худоби.
Дівчина
Слово ж яке я старому батькові маю сказати?
Пастух
Схвалить одразу твій вибір, як тільки ім'я моє вчує.
Дівчина
Отже, яке воно в тебе? Ім'я може бути й приємним.
Пастух
Дафніс — це я, мій батько — Лікід, а матір — Номея.
Дівчина
Так, ти з достойного роду. Та й мій рід не гірший від твого.
Пастух
Знаю, в пошані твій рід, Меналком твій батько зоветься.
Дівчина
Тож покажи мені гай свій і де там у тебе садиба.
Пастух
Глянь он туди, де цвітуть так чудово стрункі кипариси.
Дівчина
Кози мої, попасіться, огляну я статки пастуші.
Пастух
Мирно пасіться, бики, хай на гай мій дівчина гляне.
Дівчина
Що це ти робиш, сатире? Мої соски ти чіпаєш?
Пастух
Яблучка ті, що ти маєш, я чую, вже спілими стали.
Дівчина
Я ціпенію! На Пана, назад забери свою руку!
Пастух
Та не тремти вже так, дівчино люба, чого ти боїшся?
Дівчина
Що ж ти у рів штовхаєш мене, — я там плаття забрудню!
Пастух
Глянь, я під плаття твоє підкладаю шкурку м'якеньку.
Дівчина
Що це? Ти пояс зірвав мій? Навіщо його розв'язав ти?

Пастух
Це подарунком першим хай буде Пафійській богині.
Дівчина
Змовкни, зухвальцю, я чую, що хтось до нас
близько підходить!
Пастух
Це кипариси отак між собою про шлюб твій говорять.
Дівчина
Плаття ти так розірвав, що я майже голою стала!
Пастух
Плаття тобі подарую я інше — і гарне, й просторе.
Дівчина
Все ти даруєш сьогодні, а завтра даси хоч би солі?
Пастух
Я, якби зміг, всю душу тобі лиш, кохана, віддав би!
Дівчина
Ох, Артемідо, не гнівайсь! Я вийшла з-під волі твоєї!
Пастух
В жертву Ероту теличку я дам, Афродіті — корову.
Дівчина
Дівчина ще донедавна — тепер вже я жінкою стала.
Пастух
Будеш дружиною, матір'ю дітям, забудь про дівоцтво.
Так, в насолоді взаємній від тіл молодих і квітучих,
Тихо шептались вони й нарешті покинули ложе:
Кіз доглядати своїх вона повернулась, — ховався,
Може, і сором в очах, але серце в неї раділо, —
Й він до корів щасливим пішов після спільного ложа.

ІДИЛІЯ XXVIII

Прядко, подруго ткаль, стала колись даром Афіни[1] ти
Всім жінкам, у яких працею дім повниться кожен день, —
З нами в місто оте жваво рушай славне Нелеєве[2],
Де Кіпріди вівтар ледь майорить крізь очерет гнучкий.
Я молю, щоби Зевс нам допоміг шлях той морський пройти,
Щоб я радо зустрів, щоб обійняв мужа того я знов,
В кого дар від Харит, — Нікія[3]: він паростком їхнім є.
Там віддам я тебе, — а потрудивсь дуже багато той,
Хто із кістки слона друга жоні висік тебе як дар.
З нею море тканин витчеш, з яких будуть плащі мужам,
Чи накидки легкі, наче той пух, — носить жіноцтво їх.
Доведеться тепер двічі на рік маткам овець з лугів
Тевгеніді стрункій слати, як дар, руно м'яке своє.
Любить працю вона й те, що жінкам личить найбільше всім.
Не віддам я тебе в дім, у якім ледарі всі живуть
Та нероби, адже ж, прядко, з землі нашої[4] вийшла ти —
Рідне місто колись нам заснував Архій, ефірський муж[5], —
Трінакрії[6] оплот, славу землі, царство кріпких мужів.
Тож увійдеш ти в дім мужа, який під час життя свого
Ліків стільки знайшов, і помічних, проти важких недуг.
Іонійський Мілет, славний такий, стане житлом твоїм.
Тевгеніду оцю вславлять усі: «Ось де найкраща з ткаль!»
А про гостя-співця скажеш, що він — спомин найкращий твій.
Хто побачить тебе, скаже таке: «Дуже приємним є
Дар цей, хоч і малий: цінним є все, що подарує друг».

ІДИЛІЯ XXIX

Правда, кажуть, є там, де вино[1], любий хлопчику,
Слід напитись і нам, щоби стати правдивими.
Все скажу я, що в серці ховаю так глибоко.
Знаю я, що мене ти усім не кохатимеш
Серцем. На половину життя я приречений:
Другу втратив-бо я через згубну красу твою.
Милий ти — то і день мій, немов я з безсмертними,
Непривітний — тоді мов у морок я падаю.
Що, приємно тобі так глумитись з коханого?
Ти до мене, старішого, ліпше прислухавсь би —
То тобі було б краще й мене похвалив би ти.
Вий гніздо на одній лише гілці на дереві, —
То й долізти до тебе гадюка не зважиться.
Ти ж сьогодні на гілці одній витанцьовуєш —
А назавтра собі ти шукаєш вже іншої.
Хтось тебе похвалив за лице твоє звабливе —
Й ти такого вважаєш за друга трирічного,
А того, хто був першим твоїм, — за триденного.
Зверхньо вже до людей починаєш ти ставитись,
А любитись годиться лиш рівним із рівними.
З цим пошану ти матимеш між громадянами,
Та й Ерот тобі клопоту не завдаватиме —
Той, хто серце людини так швидко підкорює,
Хто й мене розм'якшив, який з роду залізного.
Я благаю: «Верни свої губки ніжнесенькі!
Ти згадай-но себе рік тому, ще молодшого,
Бо старіємо швидко: не встигнеш і плюнути —
Лиця в зморшках, ніяк не вернути вже юності —
Має крила вона на плечах, то й гінка така,
Й не вловити її, бо занадто повільні ми».
Зваж на слово моє, стань до мене ласкавішим
І мене пригорни, який в тебе закоханий.
А коли зростеш, вже як муж, бородою ти,
Ось тоді, як з Ахіллом, з тобою дружитиму[2].

Ну а пустиш на вітер оці всі слова мої,
А в думках лиш: «Чому він такий надокучливий?» –
Я, який золоті би знайшов тобі яблука[3],
Чи дійшов би до сторожа мертвих, до Кербера –
До порога дверей не дійду, коли зватимеш,
Бо позбудусь уже почуттів цих обтяжливих.

ІДИЛІЯ XXX

Горе, горе мені! Як же мене мучить недуга ця!
Другий місяць уже пристрасно так я юнака люблю.
Він не красунь, але тілом усім — від голови до п'ят —
Вабить, як і своїм милим таким усміхом на лиці.
То відпустить мене трохи це зло, то затискає знов.
Так ось-ось я і сон втрачу і більш не віднайду його.
Вчора тільки ледь-ледь, повз ідучи, глипнув на мене він:
В очі глянуть мені соромно, тож зачервонівсь увесь.
Й тут же пристрасті шал, як і раніш, заполонив мене.
В дім я свій повернувсь — й знов той самий біль під печінкою[1]!
Тож до серця свого словом гірким я отоді звернувсь:
«Серце, чи не пора шал отакий призупинити нам?
Що, не видно хіба, як забілив голову час мені?
Мудрим стати пора! Глянь на лице: я ж не юнак уже!
І не личить мені діяти так, як в молоді літа.
Ти цей пристрасті шал до юнаків якось вгамуй уже.
Він-бо муки важкі й купу гризот нам завдає лихих.
Стрімко мчать в юнака роки життя, мов прудконога лань,
Він вітрило нове й завтра напне та попливе кудись,
І між друзів мине в нього життя той найсолодший цвіт.
А з тобою хіба туга та біль до глибини кісток
Будуть, як уночі сон принесе згадку про ту жагу.
Не звільнявсь ще ніхто навіть за рік від отаких недуг».
Ще багато тоді дуже гірких серцю сказав я слів.
Серце ж мовило так: «Тільки-но хтось скаже: візьму я верх
Над Еротом метким, — тут же нехай перерахує він
Всі на небі зірки й дев'ять разів кількість повторить нам.
Ну а зараз мені — хочу чи ні — шию свою в ярмі
Доведеться-таки, любий ти мій, довго нести, бо так
Хоче бог той[2], — йому ж навіть корився Зевса могутній ум,
Та й Кіпріда сама, — що вже мені, квітці, що день живе?
Дуне он вітерець — та й понесе в безвість якусь мене».

СИРІНГА

Жінка «Нікого»[1] і мати того, хто лиш «здалеку б'ється»[2],
Тій пастуха[3] привела, що годувала «замість каміння»[4],
Не «Рогача»[5], який в давнину від бика годувавсь[6], —
Іншого, що закохався в «щита край із буквою "Пі"[7]»:
«Все»[8] — його ймення, двоякий на вигляд[9], кохав він
«Дівчину ту говірку, що вітрами розноситься»[10].
Музі в фіалках[11] на згадку палкого чуття
Дудку з пронизливим голосом[12] подарував;
Силу розвіяв він «діда-губителя»[13]
Тезок[14]; «тірійку»[15] звільнив від загибелі.
Тож цей приємний тягар «носіїв»[16],
Дар Сіміхіда-Паріса[17] — тобі.
Ти, що «по смертних крокуєш»[18],
Ти — «жало жінки з Саету»[19],
«Син крадія»[20], «без вітця»[21], —
Честь, «кривоногий»[22], тобі!
Грай «безголосій
Діві»[23], чий голос
Милий, але
Зникло лице[24].

З «БЕРЕНІКИ»

...Тож, якщо хоче вдалого лову й добробуту в домі
Той, хто із моря живе й кому плугом сіті слугують, —
Ввечері хай для богині розріже рибину священну:
«Біла» — так її звуть, бо вона в пошані найбільшій.
Той, коли сіті закине, — назад їх витягне з моря
Повними...

ПОКАРАННЯ КАБАНА ЗА СМЕРТЬ АДОНІСА

Кіпріда, коли вздріла,
Що мертвий вже Адоніс,
То з зім'ятим волоссям
Й лицем, без каплі крові,
Еротам повеліла,
Щоб кабана спіймали.
Вони, крилаті, в хащах
Шукати полетіли,
Знайшли страшного звіра
Й зв'язали йому лапи.
Один взяв за мотузку
Й волочить свого бранця,
А другий йде позаду
І луком підганяє.
Кабан тягнувсь понуро:
Боявсь-бо він Кіпріди.
Спитала Афродіта:
«Найгірший серед звірів,
Це ти в стегно поранив,
Це ти мені вбив мужа?»
На це кабан сказав їй:
«Кіпрідо, присягаюсь
Тобою, твоїм мужем,
І путами оцими,
Й моїми сторожами, —
Я ж красеня такого
Не думав умертвити:
Краси чудовий образ
Побачив я і впився
В стегно його прекрасне
Безумним поцілунком.
Мене скарай належно:
Позбав мене тих іклів,

Одріж їх, о Кіпрідо, —
Навіщо мені ікла,
Коли з жаги вмираю?»
Й Кіпріда милосердно
Еротам наказала,
Щоб розв'язали пута.
Відтоді йшов за нею
І в ліс вже не вертавсь він,
А став рабом Кіпріди
Й служив, мов пес, Еротам.

ЕПІГРАМИ

I

Ця росяниста шипшина й чебрець, що так галузками
Переплелись у пучку, — це гелікóнянкам[1] дар.
Ну а для тебе, Пеана Піфійського[2], — лавр темнолистий:
Ним-бо дельфійська скала[3] нагородила тебе.
Вівтар же кров'ю окропить той цап білошерстий рогатий, —
Той, що смолисті гілки там он гризе нагорі.

II

Дафніс зі світлою шкірою — той, що на дудці пастушій
Грає чудові пісні, Пану приносить дари:
Посох, загострений спис, тростинки просвердлені, шкуру
З оленя й торбу, в якій яблука завше носив.

III

Дафнісе, ти, натрудившись, дрімаєш на ложі із листя,
Порозставлявши свої в горах на звірів сильця.
Та підкрадається Пан, а з ним — і Пріап, золотистим
Поприкривав він плющем лиця мінливі свої.
Ось вже й в печері вони. Тож тікай, утікай якнайшвидше,
Скинувши з себе той сон, що розморив так тебе!

IV

Стежка оця, пастуше, тебе приведе край діброви
Прямо до смокви, в якій вирізьбив хтось божество –
Вкрите корою, безвухе, триноге, зате у Кіпріди
Справах поможе, якщо хочеш дітей завести.
Цю місцину оточила огорожа тіниста, зі скелі
Плине джерельна вода, там же вільготно ростуть
Лаври, мирти, кипариси пахучі й між ними

Лози сплітають вінки із виногроном важким.
Там, коли рання весна, пісні свої дзвінкоголосі
Всій окрузі з гілок гордо дрозди роздають.
Бурі співці-соловейки вторять їм своїм щебетанням, –
Дзьоб хоч маленький, та так солодко пісню ведуть!
Там, коли буду, Пріапа зичливого стану просити,
Хай вже до Дафніса він пристрасть зупинить мою.
Тут же й козятко віддам, а от як відмовить,
То і потрійний йому дар я тоді принесу:
Дам я теличку, шерстистого цапа, ще й і баранчик
Буде йому молодий. Хай змилостивиться бог!

V

Друже, заграй, ради Муз, на флейті подвійній для мене
Щось милозвучне таке, я ж за пектиду[4] візьмусь.
Я починаю, а Дафніс-пастух хай же нас зачарує,
Скріплену воском свою взявши сирінгу до губ.
Станемо ближче до дуба гіллястого, ззаду печери, –
Й Пана, кіз пастуха, миттю позбавимо сну.

VI

Досить ридати, Тірсісе бідний! Плач не поможе,
Морем з очей не заллєш горе нещасне своє.
Кізка в Аїд відійшла, в Аїді ця кізка чудова –
Вовк жахливий її пошматував на шматки.
Жалібно виють собаки. Та що ж тут вдіяти можна:
Попелу ані костей з неї уже не збереш.

VII

Це – сам Пеанів син[5], він відвідати має в Мілеті
Лікаря, що від усіх може зцілити недуг, –

Нікія[6], адже від нього йому що не день — то дарунок.
Ось і тепер запашну статую з кедра йому
Вирізьбив майстер Еетіон за плату достойну, –
Він ж у творіння оте вклав усю душу свою.

VIII

Так ось, чужинцю, тобі сиракузянин Ортон говорить:
«П'яним в негоду нічну з дому ніколи не йди!»
Я так зробив — і тепер не в рідній землі спочиваю:
Землю обнявши чужу, в ній я навіки спочив.

IX

Оберігай, людино, життя і не квапся в дорогу
Через глибини морські: й так бо коротке воно.
Ти, бідолашний Клеоніку, так сподівавсь, що у Тасос[7]
Судном зі Сирії свій швидко доставиш товар.
Ти із товаром, Клеоніку, мчав, але сіли Плеяди[8] –
Тут же й твій корабель швидко під воду пішов.

X

Щоб догодити усім дев'ятьом, богині, в дарунок
Статую з мармуру вам дав музикант Ксеноклет.
Саме отак називали його і за це, справедливо
Маючи славу від Муз, не забувають його.

XI

Це Евстенея надгробок. Він міг читати по лицях:
Глянувши в очі, думки кожного розпізнавав.
Друзі його поховали, чужинця, серед чужинців.

Гімни складаючи, він дуже їм став дорогий.
Личить, вважали вони, щоб мав той поет слабосилий
Те після смерті, на що він за життя заслужив.

XII

Цей ось триніжок, Діонісе, — це Демомела-хорега[9]
Дар для тебе: з богів — ти наймиліший йому.
Міру в усьому він знав. Для хору ж досяг перемоги
Тим, що завжди шанував діло своє і красу.

XIII

Це не загальнодоступна Кіпріда[10], а чиста й небесна –
Дар Хрисогони, яка праведно довгі роки
В домі з Амфіклом своїм прожила і діток чудових
Спільно ростила, й було в них пречудове життя.
Все починали вони з молитви до тебе, могутня:
Вишніх шануємо, — й нам щедро віддячать вони.

XIV

Я зрозумію відразу, чи ти до доброго схильний,
А чи ти носиш в собі душу злочинну якусь.
Скажеш: «Низький уклін цій могилі! Легкий навіть камінь
Той, що над прахом твоїм, Евpімедоне, лежить!»

XV

Ти немовлям свого сина покинув, заледве дорослим
Став, і в могилу цю ти, Еврімедоне, пішов.
Зараз ти в іншому світі, але громадяни твоєму
Синові вдячні повік будуть за доблесть твою.

XVI[11]

На статую оцю, чужинцю, пильно глянь!
А додому вернувшись, всім розкажеш,
Який-то у Теóсі[12] в нас Анакреонт.
Першим був він на ті часи поетом,
Додай, що палко він і юнаків кохав —
Отоді вже й усю ти скажеш правду.

XVII[13]

Тут звучить дорійська мова й комедійне Епіхарм[14]
Створив нам мистецтво.
Тобі ж бо, Вакху, з міді це його лице –
Живого подобу –
Громадяни сиракузькі в дар несуть, бо земляку
Ти дав у дарунок
Таке багатство слів, — тепер вони тобі
Віддячитись хочуть.
Він корисних слів багато нашим дітям дав, — за те
Йому наша слава.

XVIII[15]

Хлопчик Медій оцей надгробний камінь
Склав при дорозі цій няні-фракійці, в якоїймення Кліта:
«Хай подяку від всіх приймає щиру
Тих, замість кого мене годувала: хай мають добрий спомин!»

XIX[16]

Глянь-но на статую цю Архілохову[17]: це поет прадавній.
Складав він ямби, і далеко розійшлась
Із заходу на схід про нього ця слава.

Музам був милий та й Фебу делійському теж був до вподоби,
Майстерно так слова приємні підбирав
До ніжних звуків ліри і до пісні.

XX[18]

Ось хто нам розповів про сина Зевса –
Про швидкого на руки вбивцю лева.
Він був першим з поетів найдавніших,
Цей Пісандр із Каміру[19], що докладно
Так про подвиги всі зумів сказати.
Образ мідяний цей, який ти бачиш,
Тут поставив народ — дивись і думай,
Скільки збігло вже місяців і років.

XXI[20]

Лежить тут Гіппонакт[21], який складав вірші.
Якщо негідний ти, то не підходь близько!
Якщо ж порядний ти й твоя сім'я чесна,
Тоді підходь вже сміло та спочинь трохи.

XXII

З Хіосу[22] — інший був, я ж, Теокріт, який написав це, –
Був же насправді одним із сиракузьких мужів,
Сином я був Праксагора й достойної жінки — Філіни.
Музи чужої собі жодної не привласнив.

XXIII

Столик для розміну цей — для городян і чужинців.
Вклавши, своє забереш — зайвого тут не дадуть.

Хто б за чим не прийшов — тут Ка́їк вже напоготові,
Цей тобі вдень і вночі все підрахує як слід.

XXIV

Скаже надпис надгробний про того, хто тут спочиває:
Це — та могила, в якій Главка достойна лежить.

XXV

Так передчасно дівчатко оце на сьомому році
Вже до Аїду пішло, швидше за подруг своїх.
Бідна, напевно, пішла за двадцятимісячним братом:
Саме у віці такім смерть він жорстоку зустрів.
Горе тобі, о Перістерідо! Ти стільки зазнала
Лиха — без ліку його шле нам якесь божество!

XXVI

Музи пастуші, були ви раніш поодинці, тепер же
Будете в домі однім, станете стадом одним.

ПРИМІТКИ

ІДИЛІЯ І

Розмови і пастуші пісні вівчаря Тірсіса та безіменного пастуха кіз. Місце дії — острів Сицилія або якийсь із островів Східного Середземномор'я.

1. *Сирінга* — дудка пастуха, яка складалась із п'яти, семи або дев'яти трубочок різної довжини, скріплених воском. Що більше трубок мала сирінга, то дорожче її оцінювали.

2. *Пан* — син бога Гермеса та однієї з німф, бог лісів і пасовищ, покровитель пастухів, мисливців і бджолярів, якому жертвували свійських тварин, молоко, мед, овочі та фрукти. Його зображували як бородатого чоловіка з козлячими ногами і ріжками; вважався винахідником сирінги.

3. *Німфи* (гр. nymphe — дівчина, наречена, молода жінка) — другорядні божества, які жили в лісах, полях, печерах, горах, річках і джерелах. Здебільшого допомагали людям, тому їм приносили жертви та будували для них храми.

4. За античними уявленнями, жовч містилась у порожнинах носа, а під час нападів гніву її притік розширював ніздрі.

5. *Дафніс* — син Гермеса та однієї з німф, який народився в лавровому гаї, звідки й дістав ім'я (гр. daphnē — лавр). Був вродливим пастухом, пас худобу біля підніжжя Етни на острові Сицилія. У цій ідилії подано одну з версій переказів про Дафніса, згідно з якою Дафніса погубила Афродіта через те, що він згордував коханням жінки, яку йому послала богиня.

6. *Пріап* — син Діоніса й Афродіти. Бог-покровитель садів, виноградників, отар, а також божество чуттєвих насолод. Пріа-

па зображували бородатим чоловіком з великим фалосом (як уособлення плодючості).

7. *Пеплос* — довгий верхній жіночий одяг зі шпилькою чи застібкою на правому плечі.

8. *Аїд* — 1) бог підземного світу, володар «царства тіней» померлих; 2) місце, в якому перебувають тіні померлих.

9. *Етна* — гора на острові Сицилія.

10. *Пеней* — річка у Фессалії, північно-східній області Греції.

11. *Пінд* — гірський хребет у Північній Греції.

12. *Анап* — річка на острові Сицилія.

13. *Акід* — річка на острові Сицилія.

14. *Гермес* — син Зевса і німфи гір Майї, вісник богів, покровитель мандрівників, торгівлі; вважався також богом пастухів.

15. *Дівчина* — одна з німф, яка була закохана у Дафніса та якої він усіляко уникав, прагнучи не піддатись почуттю кохання.

16. *Кіпріда* — богиня Афродіта, яка, згідно з міфом, народилась на острові Кіпр із морської піни.

17. *Ерот* — бог кохання, син Гермеса (інша версія: бога війни Ареса) й Афродіти.

18. *Іда* — гірський хребет у північній частині Малої Азії.

19. *Анхіс* — міфічний цар дарданців, які жили на північ від Трої. В Анхіса закохалась Афродіта і народила від нього сина Енея. За те, що Анхіс розповів смертним про свої стосунки з Афродітою, Зевс позбавив його змоги рухатися. Анхіс дожив до Троянської війни; Еней виніс його на своїх плечах з охопленої полум'ям Трої.

20. *Адоніс* — син Кініра, царя Кіпру, і його дочки Мірри (інша версія: Смірни). Боги перетворили вагітну Мірру на мирове дерево, з якого народився Адоніс. За вроду хлопця покохала Афродіта, але його вбив на полюванні вепр. На прохання Афродіти Зевс дозволив Адонісові півроку бути на землі з Афродітою, а решту часу той мав перебувати, як і всі померлі, в царстві Аїда, де був коханцем Персефони, дружини Аїда. На честь щорічного повернення Адоніса з Аїду греки відзначали свято Адонії. Про святкування Адоніїв розповідає Теокріт в ідилії XV.

21. *Діомед* — цар Аргоса, міста на північному сході Пелопоннесу, учасник ахейської (грецької) коаліції у війні проти троянців. Під час сутичок під стінами Трої, за сприяння Афіни, поранив богиню Афродіту.

22. *Аретуса* — джерело поблизу Сиракуз. За переказами, Аретуса була німфою, яку богиня Артеміда перетворила на джерело, рятуючи її від любовних переслідувань річкового бога Алфея.

23. *Тімбріда* — сицилійська річка.

24. *Лікей* (*Lykaion*) — назва гори в Аркадії, гористій області центральної частини Пелопоннесу.

25. *Менал* — назва гори в Аркадії. Менал, як і Лікей, були улюбленими місцями Пана.

26. *Геліка* (пізніша назва — Каллісто) — дочка аркадського царя Лікаона, яку покохав Зевс. Гера, дружина Зевса, з ревнощів перетворила Геліку на ведмедицю, а Зевс переніс її на небо як сузір'я Великої Ведмедиці.

27. *Лікаонід* (дослівно «нащадок Лікаона») — Аркад, син Зевса і Геліки (Каллісто); від його імені отримала назву центральна частина Пелопоннесу — «Аркадія».

28. *Мойри* — три богині долі і призначення людей: Клото (пряла нитку людського життя), Лахесіс (вела людину крізь усі мінливості долі), Атропа (перетинала нитку, коли наставала хвилина смерті).

29. *Ахерон* (*Ахеронт*) — річка в підземному царстві Аїда, притока Стіксу; за цими річками починалось місце перебування тіней усіх померлих.

30. *Егіл* — місцевість в Аттіці, яка славилась своїми солодкими смоквами.

31. *Ори* — вродливі дочки Зевса та Феміди, богині права й порядку, пір року й суспільного ладу. Вважалось, що їхня присутність робить навколишнє середовище свіжим і приємним.

ІДИЛІЯ ІІ

Дівчина Сімайта, яку зрадив коханий, намагається повернути його за допомогою чарів і розповідає історію свого нещасливого кохання.

1. *Селена* — богиня Місяця, сестра бога Сонця Геліоса і богині ранкової зорі Еос. За Гомером, мандрувала нічним небом на колісниці, яку везли блискучі коні, виринаючи з Океану ввечері й заходячи в нього вдосвіта.

2. *Геката* — богиня і покровителька чаклунства, володарка всіх страховиськ і примар, культ якої був пов'язаний з культом померлих. Гекаті жертвували цуценят.

3. *Цірцея* (гр. варіант — Кірка) — чарівниця з міфічного острова Ея, дочка Геліоса й Перси. Перетворила супутників Одіссея на свиней, а його цілий рік затримувала на цьому острові. Від Одіссея Цірцея народила Телегона.

4. *Медея* — чарівниця, дочка колхідського володаря Еета. Допомогла Ясонові здобути золоте руно і, ставши його дружиною, поїхала з ним до Греції. Народила Ясонові двох синів, яких вбила після того, як Ясон її зрадив.

5. *Перімеда* (ототожнюється з Агамедою) — міфічна чарівниця, яка, за Гомером, знала всі чарівні трави.

6. *Крутиголовка* — невелика пташка сім'ї жайворонкових, яка може повертати головою на всі боки. Згідно з міфом, була німфою, що вміла чарувати; зготувала Зевсові любовний напій, з допомогою якого той досяг взаємності Іо — жриці Гери. За це Гера перетворила її на птаху, яка мала завжди брати участь у чаклунських діях, під час яких її прив'язували до колеса. Обертання колеса, як і крутіння головою крутиголовки, мали повернути серце зрадливого коханця до попередньої коханої.

7. Міндієць *Дельфіс* походив із Мінду, міста в Карії на південному заході Малої Азії.

8. *Артеміда* — богиня мисливства, а також покровителька породіль, але в нічних магічних (чаклунських) обрядах могла виступати разом із Гекатою і Селеною як богиня ночі. У цій ролі вона, як і Геката, могла відчиняти ворота Аїду, тому мала відкрити й серце Дельфіса для Сімайти.

9. Ударами по мідній поверхні жертовної чаші чи іншої мідної посудини можна було, як вважалось, відвернути ворожих духів, які могли завадити чаклуванню.

10. *Тезей (Тесей)* — син афінського володаря Егея, видатний герой давньогрецьких міфів. За допомогою Аріадни, дочки критського царя Міноса, знищив потвору Мінотавра і забрав зі собою Аріадну, яку пізніше залишив на острові Наксос.

11. *Дія* — давня назва острова Наксос.

12. Назва трави «*гіппоман*» складена з основ слів hippos (кінь) і mainomai (бути в нестямі, шаленіти), дослівно означає кінський шал.

13. *Палестра* — місце або приміщення для фізичних вправ чи боротьби; за розмірами і додатковим обладнанням поступалося гімнасію.

14. Перед початком фізичних вправ, які зазвичай виконували попарно, учасники намащували тіло оливковою олією.

15. *Хітон* — натільна одежа з лляної тканини.

16. *Гімнасій* — приміщення для занять фізичними вправами; на відміну від палестри (див. прим. вище), в гімнасіях був розлогий двір із залами та басейном.

17. *Яблука* дарували дівчатам як знак закоханості; за версіями еллінистичних поетів, вінок бога Діоніса був прикрашений яблуками, які могли збуджувати любовні почуття.

18. *Сріблиста тополя* була священним деревом Геракла, окрім цього, Геракла вважали покровителем гімнастів.

19. За давньогрецьким звичаєм, група розпалених пристрастю і вином юнаків могла вирубати замкнені двері будинку якоїсь дівчини або підпалити їх.

20. Згідно з міфами, *Гефест*, кульгавий син Зевса й Гери, бог вогню і ковальства, мав на острові Ліпара поблизу Сицилії свою кузню.

21. *Еос* — богиня світанку, сестра Селени (Місяця) і Геліоса (Сонця). Уранці вона підіймалась з Океану на колісниці, запряженій парою крилатих коней, провіщаючи появу Геліоса, а потім, ставши Гемерою, богинею дня, супроводжувала брата до його спускання з неба в західну частину Океану.

22. У Давній Греції чоловічий статевий потяг мав бісексуальний характер, що вважалося загальноприйнятним із погляду

соціальної психології та моралі. Зокрема, інтимні почуття між чоловіками або чоловіком і юнаком етично обґрунтовано в діалозі Платона «Бенкет». В ідиліях Теокріта нерідко в межах одного твору йдеться про любовні почуття як між чоловіком і жінкою, так між чоловіком і юнаком.

23. Елліни пили вино, змішуючи його з водою; нерозбавлене вино пили у невеликій кількості на честь коханих або якоїсь знайомої людини.

24. Закохані пишно прикрашали вінками двері будинку, в якому перебувала улюблена дівчина, а після цього співали пісню перед зачиненими дверима.

25. *Ассирію*, як і *Халдею* (Вавилон), вважали країнами, в яких магія була особливо поширеною.

ІДИЛІЯ III

Молодий пастух, закоханий в Амариллiду, приходить до печери, в якій, як вважає, ховається його кохана, і співає популярну в Давній Греції «пісню перед зачиненими дверима», якою прагне прихилити до себе серце дівчини.

1. За одним із переказів, Зевс хотів убити Ерота, але його мати Афродіта заховала дитину в густих лісах, де її вигодовували левиці.

2. Гарно різьблені темно-зелені та запашні листки селери зазвичай використовували для складання букетів і вінків.

3. *Ляснути по пелюстці з маку* — один із способів ворожіння.

4. Смикання в правому оці вважалось доброю прикметою, в лівому — поганою.

5. *Гіппомен* — юнак, якому Афродіта подарувала яблука для того, щоб перемогти у змаганні з бігу Аталанту, непереможну бігунку. Під час бігу Гіппомен кидав на землю яблука, і Аталанта, збираючи їх, гаяла час.

6. *Меламп* — провісник і видатний лікар, брат аргоського правителя Біанта; пригнав для Нелея, царя Пілосу (місто на півдні Пелопоннесу), стадо корів із узгір'я Ортіс у Фессалії, що допомогло Біанту пошлюбити дочку Нелея — Піро.

7. *Адоніс* — див. прим. 20 до ідилії І.

8. *Кітерея* — епітет Афродіти, походить від назви острова та одноймeнного міста Кітера на півдні Пелопоннеського півострова, де був центр культу богині Афродіти.

9. *Ендіміон* — вродливий молодий пастух і мисливець, якого Зевс узяв на Олімп, де він закохався в Геру. За це Зевс покарав його вічним сном.

10. *Іасіон* (*Іасій, Ясіон*) — син Зевса і коханець Деметри, богині землеробства. Зевс утаємничив Іасіона в містерії Деметри.

ІДИЛІЯ IV

Розмова двох знайомих пастухів — Батта й Корідона. Дія відбувається у Південній Італії біля Тарентської затоки.

1. *Старий* — батько Егона, господаря стада корів.

2. *Алфей* — річка на Пелопоннесі, що протікала неподалік храму Зевса в Олімпії; тут вживається замість назви самого міста Олімпія, де відбувалися спортивні змагання.

3. *Олія змагунів*: учасники силових поєдинків на Олімпійських іграх намащували себе оливковою олією так само, як юнаки і чоловіки, які виконували гімнастичні вправи і мали силові змагання у спеціальних приміщеннях — гімнасіях і палестрах.

4. *Полідевк* — один із близнят Діоскурів (синів Зевса). Близнята Кастор і Полідевк були дітьми спартанського царя Тіндарея і його дружини Леди, але батьком Полідевка вважали Зевса. Полідевк славився як непереможний кулачний боєць (див. ідилію XXII).

5. *Айсар* — річка в Південній Італії, біля якої було розташоване місто Кротон.

6. *Летимн* — гора біля міста Кротона.

7. *Лампріадський дем:* демом у Греції і грецьких колоніях називався невеликий адміністративно-політичний округ. Лампріад — назва від якогось (не зафіксованого в історичних чи фольклорних джерелах) героя або напівбога, який вважався покровителем цього округу.

8. *Стомалімн* — загальна, часто вживана назва території, що прилягає до якоїсь затоки.

9. *Фіск* — назва узгір'я поблизу Кротона.

10. *Неайт* — невелика річка поблизу Кротона.

11. *Піза* — місто на Пелопоннесі неподалік Олімпії.

12. *Главка* і *Пірр* — імена відомих за часів Теокріта авторів пісень.

13. *Кротон* — велике місто в Південній Італії.

14. *Закінф* — острів біля західного узбережжя Пелопоннесу.

15. *Лакіній* — мис в Адріатичному морі, на південний схід від Кротона.

16. *Старий* — див. прим. 1 до ідилії IV.

17. *Сатири* — лісові і гірські божества нижчого рангу, які уособлювали первісну грубу силу природи та її плодючість; торс і голову мали людські, але вуха — цапині, мали щетинисту шерсть на тілі і невеликий хвіст; любили полювання, танці, музику і жінок, завжди супроводжували бога вина Діоніса.

ІДИЛІЯ V

Суперечки і пастуше змагання молодого вівчаря Лакона та старшого за віком козаря Комата. Місце дії — східне узбережжя Тарентської затоки, між містами Фурії і Сибарис. Ідилія цікава тим, що в ній реалістично та без прикрас змальовано побут і поведінку пастухів Південної Італії, а також подробиці буколічного (пастушого) змагання.

1. *Кратіс* — річка у Південній Італії.

2. *Дафніса муки* — йдеться про популярний серед пастухів Південної Італії та Сицилії переказ про страждання пастуха Дафніса, який закохався в німфу, але не хотів віддатись цьому почуттю, і в душевних стражданнях його повільно покидало життя. Докладніше про це розповідається в ідилії I.

3. Відоме прислів'я.

4. Побажання бути похованим так, що тіло ледь присипане землею, вважалось рівноцінним прокляттю, позаяк таке поховання могли легко розрити голодні пси.

5. *Фурієць* — житель міста Фурії у Південній Італії, колонії, яку заснували в V ст. до Р. Х. афіняни на місці зруйнованого міста Сибарис.

6. *Сибаритський* — назва, очевидно, пов'язана з назвою міста Сибарис на узбережжі Тарентської затоки в Південній Італії, яке існувало у 709–510 рр. до Р. Х. і прославилось схильністю до розкошів своїх жителів (пор.: сибарит, сибаритство).

7. *Карнейські свята* — назва від лакедемонського місяця Карней (серпень–вересень), в якому впродовж дев'яти днів дорійські племена здавна вшановували Аполлона Карнейського.

8. Йдеться про вид середземноморського каштана, плоди якого їстівні.

9. Слово *«Пракситель»* тут вжите в переносному значенні: йдеться про вартісний мистецький витвір, який можна порівняти з роботою Праксителя, відомого грецького скульптора V ст. до Р. Х.

10–11. *Скілла* і *цикламен* — назва трав, які використовували як жовчогінний засіб (вважали, що жовч спричиняє гнів); квіти з могил використовували для магічних обрядів.

12. *Галент* — одна з річок у Південній Італії.

13. *Гімерійський потік* — річка Гімера на острові Сицилія.

14. *Сибарис* — тут назва річки, лівої притоки Кратіса.

15. *Суничник* — суничний кущ, або суничне деревце — рослина, що росте на півдні Італії й на острові Сицилія; його дрібні червоні ягоди нагадують суницю.

16. Спосіб цілування в Давній Греції, під час якого ті, що цілувались, руками брали один одного за вуха.

17. *Мелантій* — ім'я пастуха з «Одіссеї», який зрадив Одіссея, а той його жорстоко покарав; очевидно, воно стало формою недоброзичливого побажання («щоб тебе спіткала доля Мелантія»).

ІДИЛІЯ VI

Два пастухи-підлітки обмінюються пастушими піснями.

1. *Арат* — ім'я друга Теокріта, до якого поет звертається і в ідилії VII.

2. *Галатея* — ім'я морської німфи, в яку закохався кіклоп Поліфем. Про закоханого Поліфема йдеться також в ідилії XI.

3. *Поліфем* — кіклоп, відомий з IX книги «Одіссеї» Гомера як кровожерливий дикун, у Теокріта отримує роль пастуха, закоханого в морську німфу Галатею.

4. Віщун *Телем* напророчив Поліфемові, що його осліплять.

5. *Пеан* — стародавнє грецьке божество, захисник від лиха; в поезії після Гомера його зазвичай ототожнювали з Аполлоном.

6. На острові Парос в Егейському морі добували найцінніший різновид білосніжного мармуру.

ІДИЛІЯ VII

Зміст цієї ідилії становлять дві сюжетні лінії. У першій — Теокріт розповідає про відвідини садиби своїх друзів і святкування Талісії — свята обжинків. Друга сюжетна лінія — зустріч Теокріта з пастухом кіз та обмін між ними пастушими піснями. Теокріт називає себе Сіміхідом, а зустрічного пастуха — Лікідом.

1. *Галент* — за часів Теокріта назва сільської місцевості на північному узбережжі острова Кос.

2. *Талісії* — свято завершення жнив та обмолоту (можна порівняти з обжинками), яке супроводжувалось пожертвою богині Деметрі перших дозрілих плодів.

3. *Део* — друге ім'я Деметри, сестри Зевса, богині родючості, хліборобства і шлюбу.

4. *Клітія* — жінка Евріпіла, міфічного царя Косу, сина бога Посейдона.

5. *Халкон* — син Евріпіла.

6. *Брасіл* — назва героя з острова Кос.

7. *Кідонійський муж* — чоловік із Кідонії, міста на північно-західному узбережжі острова Крит.

8. *Сикелід Самоський* — поет Асклепіад Самоський, знаний за часів Теокріта своїми епіграмами.

9. *Філет* — поет з острова Кос, автор високохудожніх епіграм. Був вихователем Птолемея II Філадельфа і поетичним наставником Теокріта.

10. *Оромедонт* — висока гора на острові Кос.

11. *Співець із Хіосу* — Гомер, автор великих епічних поем «Іліада» та «Одіссея», батьківщиною якого, як вважали, був острів Хіос в Егейському морі біля берегів Малої Азії.

12. *Мітілена* — головне місто на острові Лесбос.

13. *Нот* — південний вітер, який приносив дощі й тумани.

14. *Козенята* — астеризм сузір'я Візничого; на небі Північно-Західного Середземномор'я його можна було побачити у жовтні.

15. *Оріон* — сузір'я; на небі Північно-Західного Середземномор'я його можна було побачити у жовтні.

16. *Алкіони* — морські птахи, які у наш час називаються зимородками. У добу античності вважали, що алкіони лаштують гнізда на морських хвилях у пору осіннього рівнодення, і впродовж двох тижнів, поки вони не виведуть пташенят, ними опікуються нереїди (морські німфи) та не допускають появи морських бур; про походження алкіонів розповідає Овідій (*Метаморфози* XI, 410-749).

17. *Евр* — східний і південно-східний вітер. Нот і Евр спричиняли осінні бурі на морі.

18. *Нереїди* — морські німфи.

19. *Птелеатське вино* — вино із Птелеї, міста у Фессалії, області в північно-східній частині материкової Греції, яка славилась родючими землями.

20. *Асфодель, або асфоділ* — квіткова трав'яниста рослина з приємним запахом.

21. *Ахарна* — місцевість в Аттіці.

22. *Лікопа* — місцевість в Етолії, гористій області Центральної Греції.

23. Відомий серед пастухів переказ про страждання закоханого пастуха Дафніса передано в ідилії І.

24. *Гімерійський потік* — річка Гімера на острові Сицилія.

25. *Гем* — гори у Фракії, північній частині Греції.

26. *Афон* — гора на Халкідському півострові, у північно-східній частині Греції.

27. *Родопи* — гори у Фракії, північній частині Греції.

28. *Комат* — ім'я легендарного пастуха, про якого співає Лікід.

29. Під *троном Зевса* Сіміхід розуміє трон правителя Єгипту Птолемея Філадельфа.

30. ...*Сіміхіду пчихнули всі Ероти...* — чхання вважали прикметою на щастя чи успіх.

31. *Триніжок* — атрибут храмів Аполлона, на зразок триніжка Піфії, яка сповіщала пророцтва в храмі Аполлона у Дельфах.

32. *Формінга* — музичний інструмент, різновид ліри з 3–7 струнами.

33. *Гомола* — гора у Фессалії, яка була центром культу Пана.

34. *Відшмагати Пана скіллою* — символічно-обрядова процедура, дозволена щодо Пана як бога нижчого рангу порівняно з богами-олімпійцями; з цієї ж причини поет міг дозволити собі пофантазувати про ще одну форму покарання Пана — його примусовий нічліг на ложі з кропиви. Про траву скіллу див. прим. до ідилії V.

35. Складання пастушої чи мисливської офіри Пану на жертовнику зазвичай супроводжувалось поділом жертовної тварини або інших продуктів; якась частина з офіри, за звичаєм, діставалась пастухам і підпаскам; якщо ж ця жертва була невеличкою і її не можна було розподілити, то незадоволені могли вдатись до символічного покарання Пана, як про це сказано вище.

36. *Едони* — народ, що жив у гірській частині Фракії.

37. *Гебр* — річка у Фракії.

38. *Ведмедиця* — сузір'я Великої Ведмедиці, а також Північний полюс або північ: холодні Фракійські гори тут прирівнюються до холодного Північного полюса.

39. *Гієтіда* — джерело в Малій Азії поблизу Мілета.

40. *Бібліда* — джерело в Малій Азії поблизу Мілета.

41. *Ойкунт* — місто в Карії, гористій області в південно-західній частині Малої Азії, де був храм Афродіти.

42. *Діона* — у давніх грецьких міфах матір Афродіти, згодом — сама Афродіта.

43. *Мілон* — очевидно, суперник Арата в коханні, якому автор пісні бажає залишитись одиноким і вгамовувати свій біль від втрати коханого посиленими заняттями в палестрі.

44. *Пікса* — місто на острові Кос.

45. *Кастальські німфи:* Касталія — назва джерела на горі Парнас, яке було присвячене Аполлонові та Музам.

46. *Парнаські скелі* — двоверхий гірський масив у Центральній Греції (висота до 2458 метрів). На його південно-західному схилі розташовувалось місто Дельфи, славне своїм оракулом Аполлона.

47. *Фол* — один із кентаврів (напівлюдей-напівконей), якому Діоніс — покровитель виноградарства і виноробства — подарував бочку надзвичайно запашного вина. Жив у печері в горах Фессалії, а коли до нього завітав Геракл, почастував його цим вином.

48. *Хірон* — один із кентаврів, друг Геракла і вчитель Асклепія; разом із Фолом частував Геракла.

49. *Анап* — річка на острові Сицилія.

ІДИЛІЯ VIII

Пісенно-поетичне змагання пастухів Меналка і Дафніса.

Особливість метричної схеми цієї ідилії полягає в тому, що у піснях Меналка і Дафніса, окрім двох завершальних, вживається й елегійний дистих.

1. *Протей* — морське божество, син Посейдона і Фетіди. Протей пас Посейдонових тюленів, мав дар віщування і здатність перетворюватись на різних тварин та речі.

2. Чотиривірш не зберігся.

3. *Пелопс (Пелоп)* — внук Зевса, син Тантала й Діони, дочки титана Атланта. Володів великими скарбами і був правителем півострова, названого на його честь Пелопоннесом.

4. *Крез* — цар Лідії, міста в західній частині Малоазійського півострова, володів величезним багатством.

ІДИЛІЯ IX

Безіменний третейський суддя організовує буколічне змагання пастухів Дафніса та Меналка, вручає нагороду переможцеві і прославляє Муз.

1. *Гікарські скелі* — узгір'я поблизу міста Гікара на північному березі острова Сицилія.
2. Цей вислів як своєрідна присяга висловленої думки — пор. подібний вислів в ідилії XII, 24.
3. *Цірцея* (гр. варіант — Кірка) — див. прим. 3 до ідилії II.

ІДИЛІЯ X

Розмова між двома косарями збіжжя — старшим за віком Мілоном та молодим Букаєм. Дія відбувається, найімовірніше, на якомусь острові у Східному Середземномор'ї.

1. Приказка.
2. Приказка.
3. Відома приказка.
4. *Плутос* — бог багатства. Згідно з міфами, Зевс осліпив Плутоса за несправедливий розподіл багатств між людьми.
5. Зовнішність сирійців дещо відрізнялася від еллінів, зокрема смаглявішим кольором шкіри.
6. У Греції був звичай приносити до храму статуї, максимально подібні до осіб, які приносили жертви. Саме про це говорить Букай, мріючи подарувати Афродіті коштовні золоті статуї із зображеннями самого себе та улюбленої Бомбіки.
7. *Троянда і яблуко* — символ закоханості.
8. *Аміклейське взуття* — за назвою пелопоннеського міста Амікл, де виробляли дорогі аміклейські сандалі, які носили заможні люди.
9. Відоме прислів'я.
10. *Літіерс* — міфічний цар Фригії, області у центральній частині Малої Азії. Був чудовим косарем збіжжя і любив викликати на косарський поєдинок своїх гостей, яким після їхнього програшу у змаганні стинав косою голови. За цю жорсто-

кість його вбив Геракл. Але в народній свідомості Літіерс залишився царем-косарем і заступником усіх косарів, йому приписували також пісні, присвячені праці женців і косарів.

11. *Борей* — бог північного вітру.

ІДИЛІЯ XI

Історія закоханості та зцілення від любовної пристрасті кіклопа Поліфема.

1. *Нікій* — земляк Теокріта і лікар, про якого він згадує в декількох ідиліях.
2. *Пієриди* — дев'ять дочок македонського царя Пієра, який назвав їх іменами дев'яти Муз.
3. Про морську німфу Галатею і почуття кіклопа до неї вже йшлося в ідилії VI.
4. Подарунки, які зазвичай дарували коханим.
5. За уявою давніх греків та римлян від любовних переживань страждала печінка людини.

ІДИЛІЯ XII

Любовне слово до юнака.

1. *Амікли* — місто в Лаконії, південно-східній частині Пелопоннесу.
2. *Кронід*, тобто син Крона — Зевс.
3. *Мегарські нісійці:* Ніс був міфічним царем Мегар, міста на захід від Афін, який прибув туди з Елевсину; нісійці — нащадки цього царя, були вправними моряками і збудували гавань у Мегарах, що мала назву Ніса.
4. *Діокл* — напівміфічний афінянин, який, за словами античних коментаторів творів Теокріта, захистив улюбленого юнака в битві мегарців із ворогами.
5. *Юнак Ганімед*, якого Зевс за вроду забрав на Олімп і зробив своїм виночерпієм, фігурує тут у контексті одностатевого кохання.

ІДИЛІЯ XIII

Історія про улюбленця Геракла — юнака Гіласа — і його загибель.

1. *Нікій* — див. прим. 1 до ідилії XI.

2. *Амфітріона син* — Геракл, син Зевса й Алкмени, до якої Зевс увійшов в образі її чоловіка Амфітріона, володаря міста Тиринф на півдні Пелопоннесу. Найпопулярніший із грецьких героїв, найбільше відомий своїми дванадцятьма подвигами.

3. *Білокінний повіз Еос* — див. прим. 21 до ідилії II.

4. *Есон* — правитель Іолку, міста у Фессалії, звідки аргонавти розпочали свій похід на Колхіду.

5. *Ясон* — син Есона, який очолив похід аргонавтів.

6. *Іолк* — див. прим. 4 до ідилії XIII.

7. *Мідея* — місто в Арголіді на території Аргоського царства, де царював Електріон.

8. *Кіанейські скелі* розташовувалися в Дарданелльській протоці і швидко з'єднувалися докупи, коли повз них пропливав корабель. З допомогою богинь Гери та Афіни корабель аргонавтів зміг стрімко пролетіти між скелями, після чого вони стали нерухомими.

9. *Фасіс* — річка в Колхіді (сучасна назва річки — Ріоні).

10. *Плеяди* — сім дочок Атланта, перетворені на семизір'я (українська назва — Волосожари, або Стожари), коли їх переслідував мисливець-гігант Оріон; з'являлися на небі у травні і сповіщали про сприятливу для мореплавства пору.

11. *Пропонтида* — Мармурове море.

12. *Кіанейці* — жителі територій за Кіанейськими скелями.

13. *Теламон* — батько Аякса, героя Троянської війни, і Тевкра, найкращого стрільця з лука серед грецьких воїнів у цій війні.

14. Ластівки зілля, або чистотіл великий.

15. *Волосся Венери* — рослина з роду папоротевих.

16. *Меотійський лук* — скіфський лук (Меотією називали Скіфію); скіфи вважались чудовими лучниками, а їхні луки високо цінувались.

17. Йдеться про Ерота.

18. *Гілас* — улюбленець Геракла, якого він супроводжував у поході аргонавтів.

19. *Колхи* — населення Колхіди, області на заході Грузії.

ІДИЛІЯ XIV

Розмова двох молодих чоловіків, які не бачили один одного впродовж якогось часу. Очевидно, що дія ідилії відбувається або в Південній Італії, або на одному з грецьких островів.

1. *Піфагорієць* — послідовник вчення філософа Піфагора (VI ст. до Р. Х.). За часів Теокріта піфагорійці були мандрівними вчителями-філософами, які не дуже дбали про свій зовнішній вигляд та їжу.

2. *Біблінське вино* — вино з Біблу, що у Фракії, яке славилося своєю якістю.

3. *Вгледіти вовка* — грецьке прислів'я, яке ґрунтувалось на повір'ї, що той, хто побачить вовка (гр. lykos), може оніміти. У давньогрецькій мові ім'я чоловіка Люкос і слово «вовк» звучали однаково, звідси гра слів у тексті ідилії.

4. *Лариса* — місто в Еліді, південно-західній частині Пелопоннесу.

5. *Фракійці* — жителі північно-східного узбережжя Егейського моря; мали дуже довге волосся і тому видавались грекам нечесаними.

6. *Мегарці* — населення міста Мегари у північно-східній частині Коринтського перешийка у Греції. Згідно з переказами, мегарці колись запитали дельфійського оракула (піфію), чи можна назвати їхнє місто одним із найкращих міст Еллади. Піфія, перерахувавши багато чудових, на її думку, міст, зазначила, що про Мегари нема чого й згадувати. Тому серед греків побутувала думка про мегарців як про невдах і нікчемних людей.

7. *Птолемей* — цар Єгипту Птолемей Філадельф (309–246 рр. до Р. Х.). Його дружиною, за єгипетським звичаєм, була рідна сестра Арсіноя. Чимало зробив для матеріального та культурного розквіту своєї держави, особливо її столиці — Александрії.

ІДИЛІЯ XV

Дві сиракузянки, які живуть уже якийсь час у столиці Єгипту — Александрії, відвідують палац Птолемея Філадельфа, в якому дружина царя Арсіноя влаштовує свято на честь Адоніса.

1. *У місті...* — в Александрії, столиці царства Птолемея Філадельфа.

2. *Хламида* — плащ зі щільної матерії, який використовували подорожні і солдати.

3. Один давньогрецький лікоть приблизно дорівнює сорок вісім сантиметрів, а 13 ліктів (більше шести метрів) — очевидна гіперболізація зросту Дінона, яка відповідає українському прислів'ю: високий, як тополя, а дурний, як квасоля.

4. *Драхма* — срібна монета у Давній Греції.

5. *Адоніс* — юний вродливий коханець Афродіти, який загинув на полюванні. У Греції та елліністичному Єгипті набув поширення культ Адоніса-напівбога, на честь якого щороку відзначали свято Адонії.

6. Одна *міна* становила 100 драхм.

7. Грецька приказка.

8. *«Вдома вже всі»* — слова, які, за давньогрецьким звичаєм, зазвичай говорив той, хто в першу шлюбну ніч зачиняв двері до спальні молодят. Ці слова увійшли в широкий ужиток як приказка, коли йшлося про успішне завершення якоїсь роботи чи якихось дій.

9. *Широкороті сороки* — незнайомець має на увазі дорійську говірку подруг-сиракузянок, в якій часто звучить довгий звук «а».

10. *...із Коринта наш рід...* — Сиракузи були колонією Коринта, міста на південному узбережжі Коринтської затоки у центральній частині Давньої Греції.

11. *Беллерофонт* — син коринтського володаря Главка, звершив за допомогою крилатого коня Пегаса низку подвигів.

12. *Дорійцями* вважалось одне з трьох давньогрецьких племен (дорійці, іонійці, еолійці); за переказами, під проводом нащадків Геракла дорійці захопили Пелопоннес.

13. ...*один в нас хай буде володар* — тобто цар Птолемей, а не будь-хто має нам наказувати.

14–15. *Голгос та Ідалій* — міста на острові Кіпр, де були храми Афродіти.

16. *Ерікс* — гора на острові Сицилія, де був славнозвісний храм Афродіти.

17. *Ори (Гори)* — три прекрасні, доброзичливі до людей богині пір року, дочки Зевса й Феміди.

18. Епітет *«діонейська»* Кіпріда отримала від імені її матері Діони.

19. Береніка, мати Птолемея Філадельфа, подарувала свою косу Афродіті. Цю косу, за новоствореною міфологією прихильників царя Птолемея, перенесли на небо, і вона стала сузір'ям, а вдячна Афродіта після смерті Береніки нібито перетворила її на безсмертну істоту, вливши їй у жили амброзію (дослівно «та, що дарує безсмертя») — субстанцію, яку споживали олімпійські боги і яка давала безсмертя та вічну молодість.

20. *Арсіноя* — сестра і дружина Птолемея Філадельфа.

21. *Красна Єлена* — дочка Зевса й Леди, дружини спартанського царя Тіндарея. Вважалась найвродливішою з жінок і була найпопулярнішою героїнею давньогрецького епосу.

22. *Мирра* — пахуча смола з Південної Аравії.

23. *Юнак-виночерпій* — Ганімед, син троянського володаря Троя і німфи Каллірої; вирізнявся надзвичайною красою. Зевс в образі орла заніс Ганімеда на Олімп і зробив його своїм виночерпієм.

24. *Мілет* — велике місто на південно-західному узбережжі Малої Азії, центр торгівлі між грецькими полісами та країнами Сходу.

25. Пастухи з острова Самос випасали овець для заготівлі шерсті, з якої в Мілеті виготовляли килими.

26. *Агамемнон* — володар Мікен, міста на північному заході Пелопоннесу, вождь ахейського війська в Троянській війні. Після повернення до Мікен Агамемнона вбив Егіст, коханець його дружини Клітемнестри.

27. *Аянт (Еант, Аякс)* — двоюрідний брат Ахілла (Ахіллеса), славився надзвичайною силою й зростом. Успішно воював під

Троєю, через підступи Одіссея і його заступниці Афіни впав у несамовитий гнів, який затьмарив йому свідомість і спонукав перебити отару овець замість ворогів. Коли отямився, від сорому заколов себе мечем.

28. *Гекуба* — дружина троянського царя Пріама, мати 19 синів і дочок.

29. *Гектор* — син Пріама й Гекуби, найвидатніший троянський воїн, якого вбив Ахілл.

30. *Патрокл* — один із головних учасників Троянської війни, друг Ахілла, якого вбив Гектор.

31. *Пірр (Неоптолем)* — син Ахілла та Деїдамії. Успішно воював під Троєю, був серед воїнів, що сховались у троянському коні. Після повернення до Греції його вбив Орест, син Агамемнона і Клітемнестри.

32. *Лапіти (лапіфи)* — плем'я, що жило у північній Фессалії; відомі своєю перемогою над кентаврами.

33. *Девкаліон* — син Прометея і Клімени, володар Фессалії. Коли Зевс вирішив затопити все грішне людство, то, за його велінням, врятувалися тільки Девкаліон і його дружина Пірра, які продовжили людський рід. Сином цієї пари був, зокрема, Еллін, родоначальник греків-еллінів.

34. *Пелоп (Пелопс)* — епонім Пелопоннесу, син Тантала й Діони, внук Зевса. Прагнучи усунути Міртіла, свідка свого злочину, він зіштовхнув його в море. Падаючи, той прокляв Пелопа і всіх його нащадків, на долю яких випали тяжкі випробування.

35. *Пеласги* — народ, який населяв територію Греції ще до приходу грецьких племен.

ІДИЛІЯ XVI

Ця ідилія, як і наступна, сімнадцята, — енкомій (від гр. enkómion odé — похвальна пісня) Гієрону, правителю Сиракуз.

1. *Зевсові дочки* — Музи й Харити.

2. *Музи* — дев'ять дочок Зевса і Мнемосіни (богині пам'яті), богині поезії, мистецтв і наук.

3. *Еос* — див. прим. 21 до ідилії II.

4. *Харити* — три богині вроди, радості й жіночої чарівності (Евфросина, Талія, Аглая), яких від Зевса народила океаніда Евринома. Завдяки Харитам виникає все миле й привабливе, зокрема і твори мистецтва. Жили разом із Музами на Олімпі.

5. *Та коліно ближче до мене, ніж литка* — відоме грецьке прислів'я, в українській мові його відповідник: своя сорочка ближче до тіла.

6. *Антіох* — фессалійський цар, якого оспівав поет Симонід Кеоський.

7. *Алев* — засновник фессалійського аристократичного роду, про якого розповів Симонід Кеоський.

8. *Пенести* — напівкріпосне населення Фессалії, області на північному сході Давньої Греції.

9. *Скопади* — фессалійський аристократичний рід, згаданий в поезії Симоніда Кеоського.

10. *Краннон* — місто і рівнина у Фессалії, власність роду Скопадів.

11. *Креонди* — аристократичний фессалійський рід.

12. *...щастя було в них* — йдеться про фессалійських можновладців.

13. *Кеоський митець* — мандрівний поет-лірик Симонід Кеоський (556–468 рр. до Р. Х.); народився на острові Кеос (один із островів Кікладської групи), помер на острові Сицилія.

14. *Барбітон* — різновид ліри.

15. *Лікійські вожді* — вожді Лікії, гористої місцевості в південно-східній частині Малої Азії.

16. *Пріам* — цар Трої за часів Троянської війни.

17. *Кікн* — син Аполлона і Тирії, калідонський красень-мисливець; Аполлон перетворив Кікна на лебедя, а його матір — на озеро.

18. *Евмей* — свинопас в Одіссея, який гостинно прийняв Одіссея як незнайомого чужинця, а потім, дізнавшись, що це його господар, допоміг йому в боротьбі із залицяльниками Пенелопи.

19. *Філонтій* — пастух стад Одіссея.

20. *Лаерт* — старий батько Одіссея.

21. *Поет іонійський* — Гомер, батьківщиною якого, як вважалось, могли бути місто Смірна чи острів Хіос в Іонії — територія біля західного узбережжя Малої Азії, до складу якої входили острови Хіос, Самос і 12 відомих міст, зокрема Ефес, Колофон, Мілет та інші.

22. Йдеться про те, що мине ще чимало днів і ночей, коли на своїх колісницях по небу їздитимуть бог Сонця Геліос — вдень, а богиня Селена — вночі.

23. Рівнина була з обох боків ріки Сімоент поблизу Трої.

24. *Фригієць Іл* — син Троя і Каллірої. На змаганнях у Фригії (область у центральній частині Малої Азії) здобув перемогу та отримав у подарунок від царя плямисту корову. За велінням Зевса Іл мав побудувати місто там, де ляже корова. Він послухав наказу і збудував місто Іліон (пізніше назване Троєю). В «Іліаді» декілька разів згадується про могилу Іла.

25. *Фінікійці* — карфагеняни. Карфаген на південному узбережжі Середземного моря (на території сучасного Тунісу) 814 року до Р. Х. заснували фінікійці, народ семітської мовної групи, який заселяв територію сучасного Лівану та західного узбережжя Сирії. Карфагеняни довгий час володіли частиною Сицилії і воювали з грецькими колоністами, зокрема з жителями Сиракуз і правителем міста — Гієроном Другим, якому Теокріт присвячує ідилію XVI.

26. *Гієрон* — правитель Сиракуз Гієрон Другий (306–214 рр. до Р. Х.); узяв титул царя і правив Сиракузами з 275 до 214 року до Р. Х.

27. *Й ти, о діво...* — йдеться про Персефону, яку разом із матір'ю Деметрою особливо шанували у Сиракузах.

28. *Ефір* — стара назва Коринта, колонією якого були Сиракузи.

29. *Лісімелія* — озеро поблизу Сиракуз.

30. *Скіфське море* — назва Чорного моря в античні часи.

31. *Семіраміда* — легендарна вавилонська цариця (IX ст. до Р. Х.), яка, за Геродотом, збудувала «висячі сади» — одне з семи чудес світу.

32. *Аретуса* — річка на острові Сицилія.

33. *Орхомен Мінійський* — стародавнє місто в Беотії, центр мінійців. У IVст. до Р. Х. його зруйнували фіванці.

34. *Етеокл* — міфічний цар Орхомена Мінійського (див. прим. нижче), який, за переказами, першим приніс жертви Харитам.

35. *Фіви* — головне місто Беотії. З давніх часів фіванці воювали з жителями Орхомена, а 364 р. до Р. Х. остаточно зруйнували місто.

ІДИЛІЯ XVII

Похвальна пісня (енкомій) Птолемею Філадельфу, правителеві Єгипту.

1. *Птолемей* — див. прим. 7 до ідилії XIV.

2. *Іда лісиста* — див. прим. 18 до ідилії I.

3. *Лагід Птолемей*: Лагід — нащадок Лага (так звали батька Птолемея I), був полководцем Олександра Македонського і став засновником династії Лагідів, отримав ім'я Птолемей I Сотер (Рятівник); його прирівнювали до небожителів.

4. *...батько його розмістив...* — тобто Зевс, батько богів.

5. Олександр Македонський ще за життя був обожнений. *Митри строкаті* — національні головні убори персів.

6. *...карателя смертю всіх кентаврів* — Геракл був гостем кентавра Фола, який відкрив для нього вино — давній подарунок Діоніса (пор. прим. до ідилії VII). На запах вина збіглись інші кентаври й захотіли його привласнити. Геракл убив кількох кентаврів, а інших змусив втікати.

7. *Гераклід премогутній* — йдеться про Карана з Аргоса, який виводив свій рід від Геракла і, за Плутархом, був засновником македонської династії, до якої належав і батько Олександра Македонського — Філіпп.

8. *Люба дружина* — Геба, дочка Зевса й Гери, богиня вічної молодості.

9. *Геба* мала від Геракла двох синів — Алексіара (Помічника) й Анікета (Непереможного), які на Олімпі супроводжують Геракла додому після цілоденного бенкету і несуть його зброю.

10. *Береніка* — третя дружина Птолемея I, мати Птолемея Філадельфа та Арсіної.

11. *Дочка могутня Діони* — богиня Афродіта.

12. *Огидний перевізник* — Харон.

13. *В храм її перенесла...* — Береніка була обожнена й асоціювалася з Афродітою; для неї будували храми, в яких віддавали шану таку саму, як і Афродіті.

14. *Чорнобривко із Аргоса* — йдеться про Деїфілу, дочку аргоського царя Адраста, дружину Тідея.

15. *Діомед* був одним із найхоробріших героїв Троянської війни і вбив багато троянців.

16. *Тідей* — батько Діомеда, син калідонського царя Ойнея.

17. *Пишногруда Фетіда* — морська німфа, яка в шлюбі з Пелеєм стала матір'ю Ахілла.

18. *Пелей* — чоловік Фетіди, син егінського царя Еака, брат Теламона. Пелей після смерті став одним із трьох суддів, які в Аїді судили душі померлих.

19. *Кос* — острів в Егейському морі, що перебував під владою Птолемеїв; місце, де народився Птолемей Філадельф.

20. *Ілітія* — дочка Зевса і Гери, богиня дітонародження.

21. *Дочка Антігони* — Береніка, мати Птолемея Філадельфа.

22. *...оповитий пов'язкою темною Делос* — острів Делос зображували у вигляді жінки з темно-фіолетовою пов'язкою на чолі.

23. *Тріоп (Тріопій)* — мис і місто на Кнідському півострові (на північ від острова Родос), де був відомий храм Афродіти.

24. *Ренея* — невеликий острів поблизу Делосу.

25. *Велетенський орел* — натяк на орла Зевса, який був священним птахом верховного бога еллінів.

26. *Памфільці* — населення Памфілії — прибережної країни в Малій Азії, між Лікією та Кілікією.

27. *Кілікійці* — населення Кілікії, гірської країни на південному сході Малої Азії.

28. *Лікійці* — населення Лікії, невеликої країни на південному сході Малої Азії.

29. *Карійці* — населення Карії, області у південно-східній частині Малої Азії, де були відомі міста Мілет і Галікарнас.

30. *Острів'яни-кікладці* — населення Кікладських островів — група островів в Егейському морі, що утворюють своєрідне кільце навколо острова Делос.

31. *Атріди* — сини мікенського володаря Атрея, герої Троянської війни — Агамемнон і Менелай.

32. *Пріам* — останній володар Трої; коли греки здобули Трою, він загинув від руки Неоптолема.

33. *Благородна дружина* — Арсіноя.

34. *Рея* — богиня-мати з покоління титанів, дочка Урана й Геї, дружина Кроноса, мати Зевса та інших олімпійських богів.

35. *Ірида* — крилата вісниця олімпійських богів; за деякими пізнішими переказами, стала дружиною Зефіра, бога західного вітру.

ІДИЛІЯ XVIII

Ця ідилія — епіталамій (гр. epithalámios odé — пісня перед весільною спальнею, або весільна пісня) Менелая та Єлени Прекрасної; її зазвичай називають «Епіталамій Єлени».

1. *Менелай* — син мікенського володаря Атрея, молодший брат Агамемнона; Тіндарей, батько Єлени Прекрасної, після її шлюбу з Менелаєм передав йому владу над Спартою.

2. *Пчихнути на щастя* — це вважали доброю прикметою, пор. ідилію VII, 96.

3. *Дочка Зевса* — Єлена Прекрасна вважалась дочкою Зевса й Леди, дружини царя Тіндарея.

4. *Ахеянки* — так у давнину називали грецьких жінок, відповідно ахеями (ахейцями) називали чоловіків; назва «ахей» — від імені Ахея, внука Елліна, котрий після всесвітнього потопу став епонімом усіх греків-еллінів.

5. *Еврот* — річка на острові Пелопоннес.

6. *Двісті сорок дівчат* — ця цифра умовна і не відображає реальної загальної кількості дівчат у Стародавній Спарті.

7. *Лакедемон* — друга назва Спарти.

8. *Латона* — латинська форма імені Лето, матері Аполлона й Артеміди; вважалась помічницею під час пологів та опікункою здоров'я новонароджених.

9. *Гіменей, Гімен* — син Діоніса й Афродіти (за іншою версією, Аполлона й однієї з Муз), покровитель подружжя та шлюбу. Його ім'ям називали урочисту весільну пісню на честь молодих.

ІДИЛІЯ XX

Скарга молодого пастуха на міську дівчину.

1. *Діоніс* — бог вина і виноградарства, якого виховували в лісових нетрях німфи.
2. *Фригія* — гориста область у центральній частині Малої Азії.
3. *Ендіміон* — див. прим. 9 до ідилії III.
4. *Селена* — див. прим. 1 до ідилії II.
5. *Латмос* — гора в Карії (область у південно-східній частині Малої Азії).
6. *Рея* — дружина Кроноса, батька Зевса; в Малій Азії культ Реї з'єднався з культом азійської богині Кібели, яка любила молодого пастуха Аттіса.
7. Йдеться про *Ганімеда*, який пастушив на троянських нагір'ях.
8. *Кібела* — див. прим. 6 до ідилії XX.

ІДИЛІЯ XXI

Розмова двох рибалок.

1. Про Діафанта, якому адресована ідилія, античні коментатори не подають відомостей.
2. Вислови про осла в колючках та пританейські світильники є виразно приказковими; пританій — урядовий будинок в Афінах, в якому цілодобово горів світильник.
3. *Амфітріта* — дружина бога морів Посейдона, яку вважали царицею моря.

ІДИЛІЯ XXII

Ідилія написана в жанрі дуже популярного в Давній Греції гімну — культової пісні на честь богів або напівбогів, у цьому творі — на честь синів Зевса — Кастора і Полідевка. У Теокріта, в дусі елліністичної поезії, це вже виразно літературний жанр.

1. *Егідоносний Зевс*: егідою спочатку була козяча шкура, з якої виготовляли щити (гр. aigís, aigídos — козяча шкура). Піз-

ніше ця назва закріпилася за щитом Зевса, якого викував Гефест; коли Зевс тряс щитом, то здіймалися бурі з громовицями. Згодом слово «егіда» набуло переносного значення «захист»; охорона під егідою — бути під захистом.

2. *Близнята Кастор і Полідевк* — сини спартанського царя Тіндарея і його дружини Леди, їх ще називали Діоскури, тобто сини Зевса, хоча сином Зевса вважали тільки Полідевка; здійснили багато подвигів, були покровителями мореплавців та воїнів. Після смерті Зевс переніс їх на небо як сузір'я Близнят.

3. *Тестій* — цар Етолії, батько Леди.

4. *Ведмедиці* — сузір'я Великої Ведмедиці (гр. Arktos), на яке Зевс перетворив німфу Каллісто, і сузір'я Малої Ведмедиці, на яке Зевс перетворив свого сина від Каллісто — Аркада (Аркаса).

5–6. *Осли* — дві зірки в сузір'ї Рака, які тепер називають Ослятами. Між ними в дуже ясну ніч можна побачити бліду туманність, яку назвали Ясла. Ці та інші назви сузір'їв вперше систематизував сучасник Теокріта поет Арат у дидактичній поемі «Небесні явища» (Phainomena), уривки з якої українською мовою переклав І. Франко.

7. *По негостинних водах до Понту, де віяло снігом...* — Босфор; Понт — Чорне море, яке ледь чи могло бути засніженим, як каже Теокріт: можна припустити, що це поетична гіпербола; принаймні Аполлоній Родоський у поемі «Аргонавтика» (II, 1245) каже, що корабель «Арго» до Понту «несло теплим вітром».

8. *Бебрики* — міфічний народ у Віфінії на північному сході Малої Азії, яким управляв Амік, син Посейдона. Про бебриків та поєдинок Аміка з Полідевком розповідає Аполлоній Родоський у поемі «Аргонавтика» (II, 1–97).

9. *Магнесійський* — гавань Іолк, звідки відпливли аргонавти, була розташована у прибережній смузі Фессалії, яка називалася Магнесія.

10. *Тітій* — син Геї, найбільший велетень згідно з міфічними переказами. За спробу зґвалтувати богиню Лето (Латону) Зевс уразив його блискавкою і скинув у Тартар.

11. *Полідевк* вважався царем спартанського міста Амікли.

12. *Левкіпп* царював у пелопоннеському місті Мессіна (Мессена), був батьком двох дочок, заручених зі своїми двоюрідними братами-близнятами Ідасом і Лінкеєм.

13. *Афарей* змінив брата Левкіппа на царському троні Мессени після його смерті, був батьком Ідаса і Лінкея.

14. *Еліда* — область у північно-західній частині Пелопоннесу; на її території була Олімпія — священна територія з відомим храмом Зевса Олімпійського, поблизу якої відбувались Олімпійські ігри.

15. *Аркадія* — гориста область у центральній частині Пелопоннесу.

16. *Ахайя* — область на півночі Пелопоннесу.

17. *Мессена* — область у південно-західній частині Пелопоннесу.

18. *Аргос* — місто в області Арголіда, у східній частині Пелопоннесу.

19. *Узбережжя Сісіфа:* Сісіф був царем Коринта, міста на Істмійському (Коринтському) перешийку на південному узбережжі Коринтської затоки.

20. Перші рядки відповіді Кастора Лінкею не збереглись.

21. *Суд Арея* — збройний поєдинок (Арей, або Арес — бог війни).

22. *Лаокооса* — дружина Афарея, мати Ідаса і Лінкея.

22. *Співець із Хіосу* — див. прим. 11 до ідилії VII.

ІДИЛІЯ XXIII
Історія нещасливого закоханого.

1. *Кітерея* — богиня кохання Афродіта.

2. У давніх греків доторкнутись до одежі мерця — означало осквернити себе.

3. *Бог* — бог кохання Ерот.

ІДИЛІЯ XXIV

Епілій (від гр. epillion — невеличкий епос) «Маленький Геракл». Літературна версія одного з міфічних переказів про народження і дитинство Геракла.

1. *Мідеянка Алкмена* — Алкмена була родом із міста Мідея в Арголіді.

2. *Амфітріон* — чоловік Алкмени, цар Тиринфа, міста в Арголіді. Після ненавмисного вбивства перебрався з дружиною у Фіви і там царював.

3. *Птерелай* — цар тафійців (жили на острові Тафос поблизу берегів Акарнанії). Птерелая і всіх його союзників переміг Амфітріон, після чого, власне, і став правителем Фів.

4. *Сузір'я Ведмедиці* (див. прим. 4 до ідилії XXII) розташовувалось найвище на небі до опівнічної пори.

5. *Оріон* — син Посейдона, відважний і могутній красень-мисливець. За однією з версій, загинув від стріли Артеміди, яка помилково випустила її в Оріона, хоч і була в нього закохана. З розпачу вона просила бога Асклепія оживити коханого, але Зевс не дозволив цього зробити, спопеливши його своїм перуном. Тоді Артеміда помістила мисливця на небо, зробивши його сузір'ям. Сузір'я Оріона після опівночі зміщується до сузір'я Великої Ведмедиці наприкінці вересня, як пояснюють автори сучасних коментарів до цієї ідилії.

6. *Гера* — дружина Зевса; почувши від чоловіка, що незабаром народиться його син, якого назвуть Гераклом («той, хто звершує подвиги через утиски Гери»), і саме він, коли першим народиться в будинку Персея у Мікенах, буде там володарювати, обманом зробила так, що першим народився Еврістей, для якого Геракл, з волі Гери і Зевса, мав здійснити дванадцять подвигів.

7. Тут ідеться про *Геракла*, який народився після Еврістея.

8. *Тіресій* був найвідомішим віщуном Еллади. Згідно з переказами, він осліп у семирічному, покараний Афіною за те, що побачив, як вона купалася. Зевс подарував Тіресію довге життя (сім людських поколінь), і навіть після смерті в Аїді він зберіг ясну пам'ять та здатність віщувати (зокрема, з ним в Аїді спілкується Одіссей і дізнається про свою подальшу долю). Попри

сліпоту Тірсей міг самостійно ходити з допомогою кизилового посоху, подарунка Афіни, який вказував йому дорогу. Жив здебільшого у Фівах.

9. *Евриїд* – син Евера, тобто Тіресій.

10. ...*з крові Персея* – Алкмена була дочкою Електріона, сина великого героя Персея.

11. Тіресій втратив зір ще семирічним хлопчиком.

12. ...*в Зевса домівці*... – після смерті Зевс узяв Геракла на Олімп, зробивши його безсмертним.

13. *Пломінь трахінський* – полум'я вогнища, на якому в Трахіні, місті у Південній Фессалії, отруєний Геракл наказав себе спалити.

14. *Геракл* став зятем Зевса і Гери, оскільки у своєму посмертному житті на Олімпі пошлюбив їхню дочку Гебу, вродливу богиню вічної молодості.

15. *Амфітріон* – формальний батько Геракла.

16. *Лін* – син Аполлона й Псамати; вважався уособленням зароджуваного музично-поетичного мистецтва. Йому приписували винайдення триструнної ліри, пісні й ритму, поезії, вважали учителем Орфея і Геракла. Загинув, за однією з версій, від руки Геракла, за іншою – у змаганні з Аполлоном.

17. *Еврит* – чудовий лучник, згаданий в «Одіссеї» (VIII, 224). Його батька Меланея за такі самі здібності називали «сином Аполлона»; обидва були жителями міста Ехалія в Мессенії.

18. *Самшит* – рослина з міцною деревиною, яку використовували для виготовлення музичних інструментів.

19. *Евмолпій* – ім'я зі значенням «той, хто чудово співає», яке мало кілька міфічних осіб, тому точно визначити, про кого говорить Теокріт, неможливо, а надто тому, що сином Філамона, зазначеного в тексті як батька Евмолпія, античні джерела називають Таміріса.

20. *Фанотей* – місто у Фокіді, області в Центральній Греції, де розташована гора Парнас і храм Аполлона у Дельфах.

21. *Гарпалік* – у «Міфологічній бібліотеці» Аполлодора – син аркадського царя Лікаона. Сином Гермеса був Авталік, дід Одіссея. Оскільки Гарпалік жив, згідно з міфами, на Парнасі у Фокіді, то, можливо, Теокріт мав на увазі саме його.

22. *Кастор* — тут це не брат Полідевка, судячи з того, що його батьком Теокріт називає Гіпполіда, про якого в античних джерелах немає жодних згадок.

23. *Тідей* — батько Діомеда, героя Троянської війни.

24. *Адраст* — аргоський цар, син Талая.

25. Дорійський хліб пекли з борошна грубого помелу.

ІДИЛІЯ XXV

Еплій «Геракл — убивця лева» — Теокрітова літературна версія міфологічного переказу про один із подвигів Геракла.

1. *Авгій* — елідський цар, син Геліоса й Гірміни; мав багато худоби, стійла якої не вичищались 30 років (звідси вислів «авгієві стайні» як метафоричне означення великого бруду, великого безладдя чи занедбаних справ). Геракл, за наказом Еврістея, мав за один день вичистити від гною стійла, тому він і прийшов до Авгія, хоч про це в ідилії не згадується.

2. *Елісунт* — річка в Еліді.

3. *Алфей* — річка в Еліді поблизу Олімпії.

4. *Бупрасій* — старовинне місто на півночі Еліди.

5. *Менійські затоки* — затоки річки Меній в Еліді.

6. *Елейці* — плем'я на півночі Еліди.

7. *Геліка* — прибережне місто в області Ахайа на півночі Пелопоннесу.

8. *Немея* — гірська долина в Арголіді на сході Пелопоннесу.

9. *Персей* — герой аргоських переказів, син Зевса і Данаї. Убив Медузу Горгону, звільнив Андромеду й одружився з нею, від якої у нього народилась дочка і шість синів, зокрема Алкей — батько Амфітріона, Стенел — батько Еврістея та Електріон — батько Алкмени.

10. *Апіда* — поетична назва Пелопоннесу, яку пов'язували з Апісом — міфічним володарем Аргоса, сином Аполлона.

11. *Фороней* — за пелопоннеськими міфами, перша людина, що жила на Пелопоннесі; міфічний володар країни, яка від імені його внука Аргоса дістала назву Арголіда.

12. *Бембіна* — містечко в Арголіді неподалік Немейської долини.

13. *Еврістей* — син Стенела і цар Аргоса, який з волі Гери народився раніше від Геракла й отримав над ним владу; саме за його наказом Геракл здійснив свої дванадцять подвигів.

14. *Гелікон* — гора в Західній Беотії, де було священне джерело Муз та їхнє улюблене місце перебування.

ІДИЛІЯ XXVI

Епілій «Вакханки». Фіванські жінки, впавши у вакхічне шаленство, розшарпують молодого царя Фів Пентея; серед них — Агава, мати Пентея.

1. *Автоноя, Іно та Агава* — дочки Кадма, першого царя Фів, які, згідно з міфом, були ініціаторками впровадження містерій Діоніса. Діоніс — син їхньої сестри Семели від Зевса.

2. *Семела* — дочка Кадма, мати бога Діоніса, в яку закохався Зевс. На прохання Семели Зевс з'явився перед нею в усій своїй величі серед блискавиць, які спопелили Семелу, а він лише встиг вихопити з її тіла недоношеного Діоніса, якого зашив у своє стегно і пізніше передав на виховання німфам.

3. *Пентей* — цар Фів, син Ехіона й Агави; намагався заборонити культ Діоніса, і за це в страшний спосіб бог його покарав: на горі Кітерон його роздерли вакханки, серед яких були його мати та тітки.

4. *Мати нестямна* — Агава, мати Пентея.

5. У тексті гра слів: penthos — горе, Ptytheus — Пентей.

6. *Дракан* — передгір'я на острові Ікарія, де Зевс, діставши Діоніса зі свого стегна, залишив його на виховання німфам; за іншою версією, Зевс віддав на виховання Діоніса на геліконській горі Ніса, звідки і трактують його ім'я як «Нісієць Зевса» (є й інші версії, зокрема «Дерево Зевса», «Син бога» тощо).

ІДИЛІЯ XXVII

Еротичний буколічний мім «Спілкування пастуха й пастушки».

1. *Паріс* — син троянського царя Пріама і цариці Гекуби, який виховувався між пастухами; присудив Афродіті золоте яблуко у відомій суперечці трьох богинь, з її допомогою викрав Єлену Прекрасну, дружину царя Спарти, що стало причиною Троянської війни; з допомогою Аполлона вбив Ахілла, але й сам помер від рани, якої завдав йому Філоктет стрілою з Гераклового лука.
2. *Богиня з Пафоса* — Афродіта, центр її культу був у місті Пафос (Патос) на Кіпрі.
3. *Ілітія* — див. прим. 20 до ідилії XVII.
4. Попри те, що богиня *Артеміда* — безшлюбна діва, вона допомагає жінкам під час пологів.

ІДИЛІЯ XXVIII

Ідилія присвячена прядці, яку поет відправляє в Мілет як дарунок Тевгеніді, дружині друга Нікія.

Ідилія складена великим Асклепіадовим віршем за схемою:

–́∪/–́∪∪–́/–́∪∪–́/–́∪∪–́/∪–́

Подаємо тут і далі схеми віршових давньогрецьких розмірів лише в одній версії, яка може бути найбільш доступна для сприймання сучасному читачу, і тому не подаємо метричних варіантів, коли довга стопа (–) може заміщуватись двома короткими (∪∪) чи навпаки.

1. Богиню *Афіну* вважали майстерною прялею, ткалею і покровителькою жіночого рукоділля.
2. *Місто Нелея* — Нелей був засновником Мілета і сином Кодра, останнього царя Афін.
3. *Нікій* — див. прим. 1 до ідилії XI.
4. *З землі нашої...* — із Сиракуз.
5. *Архій* — засновник Сиракуз, походив із Коринта (колишня назва — Ефір).
6. *Трінакрія* — старовинна назва Сиракуз.

ІДИЛІЯ XXIX

Докори закоханого поета юнакові, який не виявляє взаємного почуття.

Ідилія складена віршовою схемою, яка поєднує хорей (трохей) та чотири дактилі: –́∪/–́∪∪/–́∪∪/–́∪∪/–́∪∪.

1. Наслідування відомого вислову поета Алкея VII ст. до Р. Х. «Вино, любий хлопче, і (з ним) правда», яке згодом стало загальновідомим афоризмом «in vino veritas» — істина у вині.

2. Йдеться про дружбу Ахілла з Патроклом, яка лягла в основу прислів'я.

3. *Золоті яблука* зі саду Гесперід Геракл приніс Еврістеєві, здійснивши свій одинадцятий подвиг; дванадцятий подвиг Геракла — приборкання багатоголового пса Кербера (Цербера).

ІДИЛІЯ XXX

Діалог закоханого в юнака літнього поета зі самим собою. Ця ідилія складена великим Асклепіадовим віршем.

1. *Біль під печінкою* — див. прим. 5 до ідилії XI.

2. *Бог той...* — Ерот.

ФРАГМЕНТ ІЗ ПОЕМИ «БЕРЕНІКА»

Достеменно невідомо, про яку Береніку йдеться в цьому фрагменті: про матір Птолемея Філадельфа чи про жінку його сина Птолемея Еверґета. Також не зрозуміло, що таке «біла» риба і в чому суть вказаного магічного дійства. Фрагмент складений дактилічним гекзаметром.

ЕПІГРАМИ

Епіграми I–XV і XXII–XXVI складені елегійним дистихом. Про поетичні розміри (схеми) інших епіграм див. нижче у примітках.

1. *Геліконянки* — дев'ять Муз, які жили на горі Гелікон у південно-західній частині Беотії; ця гора була присвячена Аполлонові.

2. *Пеан Піфійський* — Аполлон.

3. *Дельфійська скала* — територія з Дельфійським оракулом, де був храм Аполлона.

4. *Пектида* — дерев'яна паличка або пластинка, якою вдаряли по струнах.

5. *Пеанів син* — син Аполлона, Асклепій.

6. *Нікій* — див. прим. 1 до ідилії XI.

7. *Тасос* — острів та місто в Егейському морі.

8. *Плеяди* — див. прим. 10 до ідилії XIII.

9. *Хорег* («керівник хору») — заможний афінський громадянин, який брав на себе видатки на постановку драми в театрі, а також на потреби акторів та хору.

10. *Загальнодоступною Кіпрідою* (Афродіта Пандемос – Усенародна) називали Афродіту звичайну, яка збуджувала пристрасть, давала чуттєву насолоду і продовження роду; *Небесну Кіпріду* (Афродіта Уранія — Небесна) шанували як уособлення та покровительку не загальнопоширеного почуттєвого, а високого, «платонічного» почуття.

11. Перший рядок епіграми XVI складений шестистопним ямбом (∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́), другий — фалекейським одинадцятискладовим віршем (–́∪/–́∪∪/–́∪/–́∪/–́∪).

12. *Теос* — острів і місто в Егейському морі.

13. Перший рядок епіграми XVII містить восьмистопний хорей без останньої стопи (–́∪/–́∪/–́∪/–́∪/–́∪/–́∪/–́∪/–́), який повторюється в рядках 1, 5 та 9; другий, четвертий та восьмий рядки – це адонійський вірш, якому передує одна ненаголошувана стопа, так звана анакруза (∪/–́∪∪/–́∪); третій та сьомий рядки – шестистопний ямб (∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́).

14. *Епіхарм* (550–460 рр. до Р. Х.) — грецький поет, який жив у Сиракузах; першим почав напрацьовувати драматичні комедійні сюжети.

15. Метрична схема епіграми XVIII містить два різновиди віршів: перший та третій рядки — це фалекейський одинадцятискладовий вірш (–́∪/–́∪∪/–́∪/–́∪/–́∪), інші два рядки — це чотири дактилі з трьома хореями (–́∪∪/–́∪∪/–́∪∪/–́∪∪/–́∪/–́∪/–́∪).

16. Метрична схема епіграми XIX — це три дактилі і три хореї в першому і четвертому рядках (–́∪∪/–́∪∪/–́∪∪//–́∪/–́∪/–́∪), шестистопний ямб — у другому та п'ятому (∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́), шестистопний ямб без половини останньої стопи — в третьому і шостому рядках (∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–).

17. *Архілох* (650 — ? до Р. Х.) — грецький поет з острова Парос; вперше запровадив літературний жанр жартівливо-насмішливого ямба.

18. Метрична схема епіграми XX — фалекейський одинадцятискладовий вірш (–́∪/–́∪∪/–́∪/–́∪/–́∪).

19. *Пісандр із Каміру* — епічний поет (VII ст. до Р. Х.).

20. Метрична схема епіграми XXI — шестистопний холіямб («кульгавий» ямб), в якому в останній стопі ямб замінюється на хорей (∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/∪–́/–́∪).

21. *Гіппонакт* (540 — ? до Р. Х.) — поет, родом із Ефесу, який запровадив холіямб.

22. *З Хіосу* — вважають, що тут ідеться про Гомера.

СИРІНГА

Цей твір належить до так званих фігурних віршів, модних серед поетів-сучасників Теокріта. У ньому після кожної групи з двох рядків поступово, на один склад, зменшується поетичний рядок — від дактилічного гекзаметра у перших двох рядках до дактиля зі ще одним наголошеним довгим складом в останніх двох, внаслідок чого вірш набуває форми пастушої дудки — сиринги. У цьому творі поет використав різні міфічні перекази про цапоногого бога-пастуха і покровителя пастухів Пана, створив у формі міфологічної загадки

присвяту Панові від поета Сіміхіда (цей поетичний псевдонім Теокріта ми вже знаємо з ідилії VII).

1. *Жінка «Нікого»* — Пенелопа, дружина Одіссея, який на запитання кіклопа Поліфема «Як тебе звати?» відповів, що його звати «Ніхто» (*Одіссея*, IX, 365).

2. *Мати того, хто лиш «здалеку б'ється»* — Пенелопа, мати Телемаха, ім'я якого Telémachos означає «той, хто здалеку воює».

3. Йдеться про одну із версій міфу, згідно з яким Пан був сином Пенелопи від Гермеса.

4. *Пан* був пастухом кіз, і, за однією із версій міфу про народження Зевса, саме коза *Амальтея* годувала немовля-бога своїм молоком на Криті. Мати Зевса Рея віддала Крону камінь, загорнутий у пелюшки, який той і проковтнув замість народженого сина.

5. «*Рогач*» — у тексті це слово Kerastes, тобто «рогатий» чи «рогач»; автор просить читача не ототожнювати «Рогача», який має справжні роги, тобто Пана, з тим, хто носив на голові щось подібне до рогів, тобто пишне волосся. Тут Теокріт має на увазі персонажа ідилії VII — пастуха Комата (Komates — «волохатий, довговолосий»).

6. За текстом ідилії VII (78–82), пастуха кіз Комата годували бджоли нектаром квітів і медом, а бджолиний рій, за переказами, вивівся в трупі бика.

7. *Щита край із буквою «Пі»:* гр. itys — «край щита», додавши букву «Пі», отримаємо Pitys; це слово означає ім'я німфи Пітіди, яку покохав Пан і яка, рятуючись від його домагань, перетворилась на сосну.

8. Ім'я *Пан* у грецькій мові означає «все».

9. *Пан за зовнішнім виглядом* — напівлюдина-напівцап, оскільки, крім людських ознак, має цапині ноги, ріжки, бороду і хвіст.

10. Тут йдеться про німфу *Ехо*, уособлення відлуння, що розлягається горами і лісами, немов від подуву вітрів.

11. *Музі в фіалках...* — німфа Сірінга, рятуючись від Пана, перетворилась на очерет; не домігшись її, Пан зрізав кілька очеретинок і зробив із них пастушу дудку — сірінгу, яку подарував одній із Муз.

12. *Дудка з пронизливим голосом* — сиринга.

13. *«Дід-губитель»* — герой Персей, який ненавмисне вбив свого діда Акрісія.

14. *Тезками «діда-губителя»* поет називає персів, родовід яких греки виводили від Перса, сина Персея та Андромеди; греки вважали, як згадує Геродот (VI, 105), що перемогли персів у битві під Марафоном та при Саламіні з допомогою Пана, який наслав на персів непереборний страх (паніку).

15. *Тірійка* — дочка фінікійського царя Агенора, до царства якого входило місто Тір; саме на узбережжі цього міста, за переказами, Зевс у постаті білого бика забрав зі собою Європу і привіз на острів Крит, де вона народила йому синів Міноса й Радаманта. Вислів «звільнив від загибелі тірійку, тобто Європу» — алегорія звільнення Греції з-під перської неволі.

16. «*Носіями*» автор називає пастухів, які носили заплічні ранці зі своїми речами, серед яких була і сиринга.

17. *Дар Сіміхіда-Паріса*: Сіміхід — псевдонім Теокріта, ім'я якого, замінивши одну букву (Theokrites замість Theokritos), можна перекласти як «суддя богів», а отже, розуміти троянського царевича Паріса суддею в суперечці богинь Афіни, Гери та Афродіти за золоте яблуко, на якому було написано: «Для найкращої»; Теокріт у такий спосіб присуджує і дарує, як поетичний аналог Паріса, свій твір «найкращому з пастухів».

18. «*По смертних крокуєш*» — Пан крокує по вершинах гір, тобто по їхніх головах; тут натяк на міфічний переказ про те, що Девкаліон і Пірра створили людей із каменів.

19. «*Жало жінки з Саету*» — за переказом, одна жінка з міста Сает у Лідії палко закохалася в Пана; у тексті «жало» — це любовне жало, пристрасть.

20. «*Син крадія*» — син потаємного, «краденого» кохання Гермеса і Пенелопи; ці слова можна розуміти і в прямому значенні, оскільки Гермес вважався покровителем крадіїв.

21. «*Без вітця*» — безбатченко, оскільки батьком Пана могло називати себе дуже багато людей, які за час відсутності Одіссея домагались кохання Пенелопи; тут автор дозволяє собі з іронією поставитися до традиційної вірності Пенелопи своєму чоловікові, яку оспівав Гомер.

22. «*Кривоногий*» — у тексті «ти, в якого ноги, мов у скринях», тобто незугарні, криві; в грецькому тексті — це гра слів, схожих за формою і звучанням: chēlē — «копито» і chēlos — «скриня».

23. «*Безголоса діва*» — німфа Ехо, якій Пан грає на сирінзі.

24. За Овідієм (*Метаморфози*, III, 34–404), у німфи *Ехо*, якій Нарцис відмовив у коханні, з відчаю всохло тіло і залишився тільки голос.

ПОКАРАННЯ КАБАНА ЗА СМЕРТЬ АДОНІСА

Цей напівжартівливий вірш, за мотивами відомого міфу про загибель коханця Афродіти *Адоніса* (див. прим. до ідилій I та XV), написаний ямбічним розміром.

ЗМІСТ

Епіграми

Літературно-художнє видання

Теокріт

ІДИЛІЇ. ЕПІГРАМИ

Переклав з давньогрецької Андрій Цісик

Видавець *Юрій Николишин*
Головний редактор *Марта Николишин*
Дизайн обкладинки *Віра Гринець*
Літературний редактор *Оксана Андрійчук*
Технічний редактор *Вікторія Левицька*
Комп'ютерна верстка *Роман Івах*
Відповідальний за випуск *Василь Федорців*

Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Georgia.
Умовн. друк. арк. 11,5.
Тираж 1000 прим.

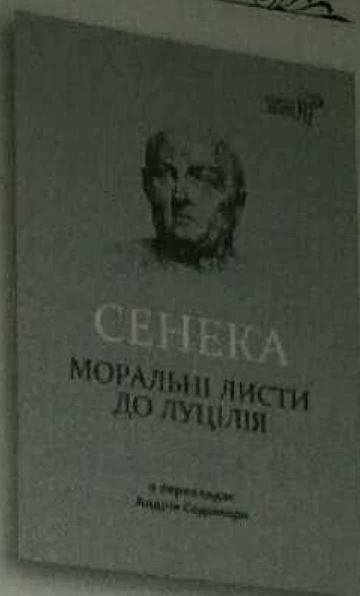
ПП «Видавництво «Апріорі»
79008, м. Львів, вул. Сковороди, 4/1
тел./факс (032) 235-62-18
+38 (067) 314-05-10
Для листування: 79000, м. Львів, а/с 242
e-mail: info@apriori.lviv.ua, www.apriori.lviv.ua

Свідоцтво держреєстру:
серія ДК № 3684 від 27.01.2010 р.

СЕНЕКА

Моральні листи до Луцілія

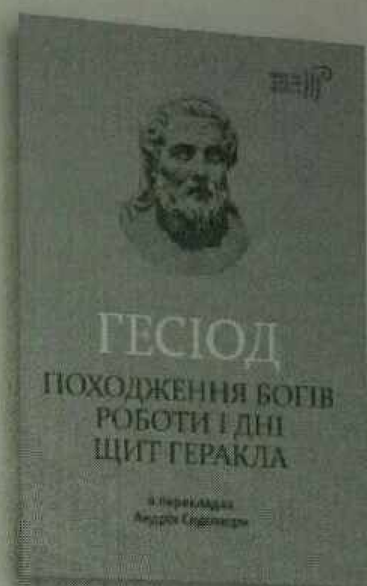
переклав з латини
Андрій Содомора

ГЕСІОД

Походження богів
Роботи і дні
Щит Геракла

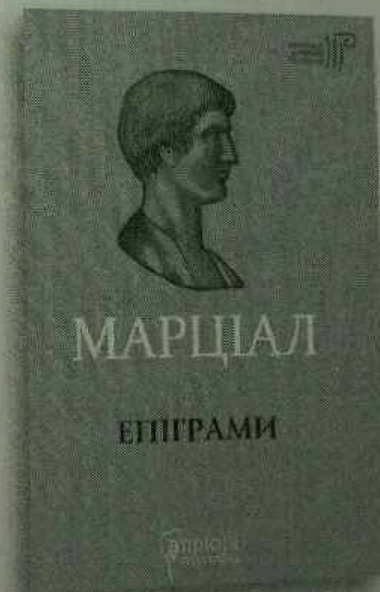
переклав з давньогрецької
Андрій Содомора

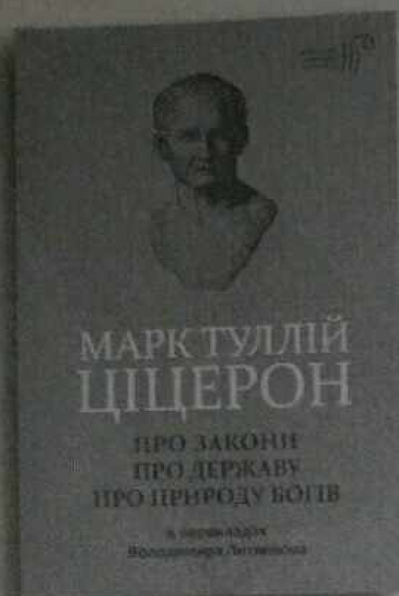

МАРЦІАЛ

Епіграми

переклад з латини

МАРК ТУЛЛІЙ ЦІЦЕРОН

Про закони

Про державу

Про природу богів

РОЗДУМИ

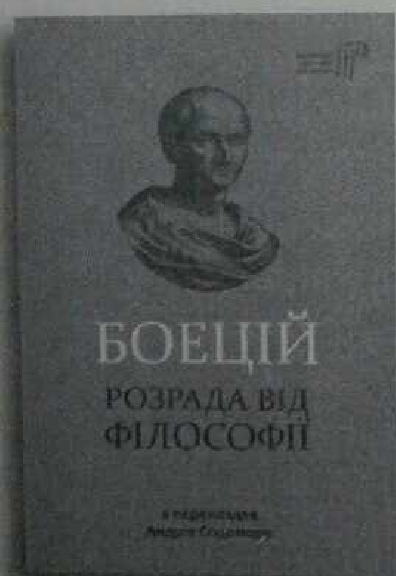
переклав з латини
Володимир Литвинов

ОВІДІЙ

Метаморфози

переклав з латини
Андрій Содомора

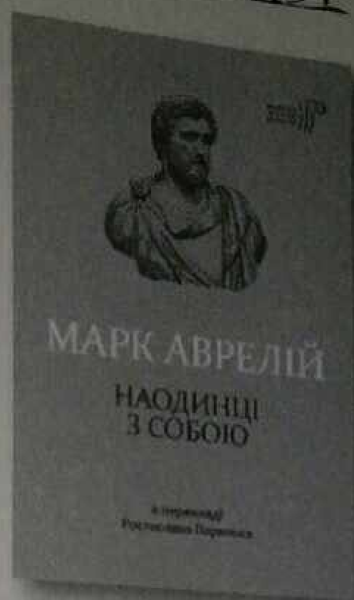

БОЕЦІЙ

Розрада від філософії

переклав з латини
Андрій Содомора

вийшли друком
у серії «Бібліотека античної літератури»

МАРК АВРЕЛІЙ

Наодинці з собою

РОЗДУМИ

переклав з давньогрецької
Ростислав Паранько

ПЛІНІЙ МОЛОДШИЙ

Вибрані листи

переклав з латини
Андрій Содомора

ОВІДІЙ

Любовні елегії
Мистецтво кохання

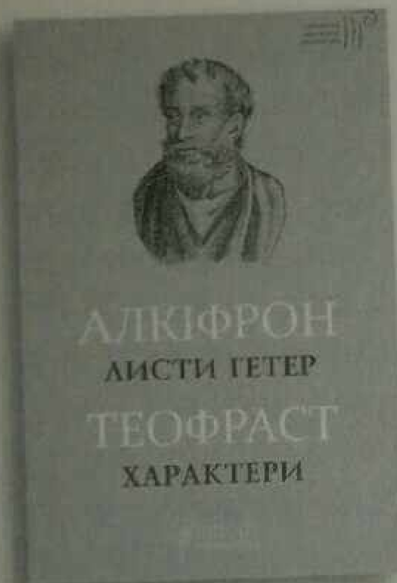
переклав з латини
Андрій Содомора

ОВІДІЙ

Ліки від кохання

*переклав з латини
Андрій Содомора*

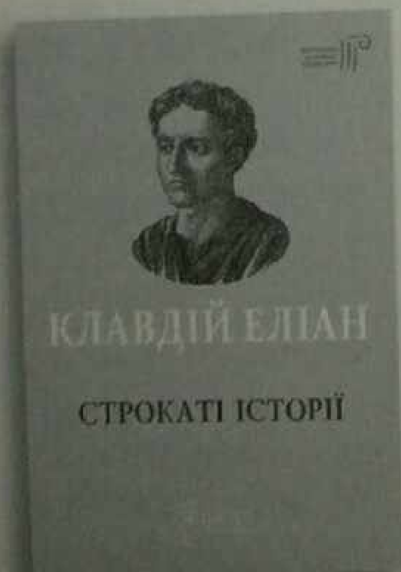
АЛКІФРОН

Листи гетер

ТЕОФРАСТ

Характери

*переклад із давньогрецької
Дзвінки Коваль*

КЛАВДІЙ ЕЛІАН

Строкаті історії

*Переклад із давньогрецької
Дзвінки Коваль*

Готуємо до друку
в серії «Бібліотека античної літератури»

Горацій

Твори

Гомер

Одіссея

переклад Петра Ніщинського

Антична байка. Антологія

Саллюстій

Змова Катіліни

Петроній Арбітр

Сатирикон

Теокріт.

Т 33 Ідилії. Епіграми / Теокріт : пер. з давньогрецької Андрій Цісик. — Львів : Апріорі, 2020. — 184 с.

ISBN 978-617-629-548-8

Теокріт (бл. 310 р. — бл. 240 р. до Р.Х.) — один із найславетніших ліриків Давньої Греції доби раннього еллінізму, основоположник жанру ідилії. У його поезіях тонко й правдиво відображено життя простих людей, передусім пастухів, їхні почуття, переживання, які дивовижно гармоніюють з природою. Чари музики, краса природи, принади кохання — домінантні теми ідилій та епіграм Теокріта, талановитого майстра поетичної мініатюри.

Увесь творчий доробок Теокріта вперше в Україні виходить окремим виданням.

Так, в насолоді взаємній від тіл молодих і квітучих,
Тихо шептались вони й нарешті покинули ложе:
Кіз доглядати своїх вона повернулась, — ховався,
Може, і сором в очах, але серце в неї раділо, —
Й він до корів щасливим пішов після спільного ложа.

